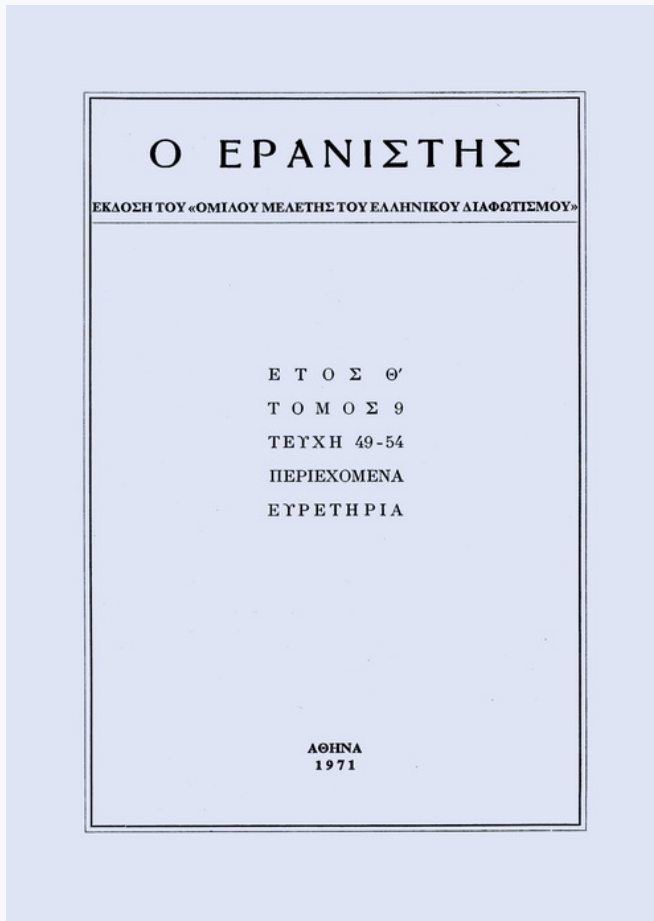

The Gleaner

Vol 9 (1971)

Τα παλαιά ελληνικά βιβλία του Ελληνικού Κολλεγίου του Αγίου Αθανασίου της Ρώμης. Με Συμπληρώσεις στις Βιβλιογραφίες των E. Legrand και Δ. Γκίνη — Β. Μέξα

Μάρκος Φώσκολος

doi: [10.12681/er.9945](https://doi.org/10.12681/er.9945)

Copyright © 2016, Μάρκος Φώσκολος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Φώσκολος Μ. (2016). Τα παλαιά ελληνικά βιβλία του Ελληνικού Κολλεγίου του Αγίου Αθανασίου της Ρώμης. Με Συμπληρώσεις στις Βιβλιογραφίες των E. Legrand και Δ. Γκίνη — Β. Μέξα. *The Gleaner*, 9, 1–62. <https://doi.org/10.12681/er.9945>

**ΤΑ ΠΑΛΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΚΟΛΛΕΓΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ**

**Με Συμπληρώσεις στις Βιβλιογραφίες τῶν E. Legrand
καὶ Δ. Γκίνη — Β. Μέξα**

Τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο (φέρει καὶ τὶς ὀνομασίες: Φροντιστήριον τῶν Ἑλλήνων, Ἑλληνικὸ Γυμνάσιον, Ἑλληνικὴ Θεολογικὴ Σχολή, ποὺ εἶναι νεώτερη, κλπ.), ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Πάπα Γρηγόριον ΙΓ' μὲ τὴν Βούλλα «Τῆς Ἀποστολικῆς Ἐδρας τὰ ἐνδιαφέροντα» (In Apostolicae Sedis specula) τῆς 13 Ἰανουαρίου 1577¹. Πρὶν ἀπὸ τὸ Κολλέγιον τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου, ὑπῆρχε στὴ Ρώμῃ τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιον τοῦ Ἰαννοῦ Λάσκαρη ποὺ ἴδρυσε ὁ Πάπας Λέων Ι' (1513-1521)². Ὁ σκοπὸς τῶν δύο Κολλεγίων διαφέρει ἀλλὰ ἔχει καὶ κοινὰ σημεῖα, ποὺ ὅμως δὲν πρέπει νὰ συγχέονται. Ὁ σκοπὸς τοῦ Κολλεγίου τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου καθορίζεται στὴν προαναφερθεῖσα Βούλλα: «... (σ' αὐτὸ τὸ Κολλέγιον) οἱ νέοι καὶ οἱ ἔφηβοι Ἕλληνες, ἀπ' τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπαρχίες καὶ τόπους, θὰ διαμένουν... καὶ θὰ διαπαιδαγωγοῦνται ἀπὸ ἄνδρες σταθερῆς πίστεως καὶ παιδείας στὰ ἑλληνικὰ γράμματα, στὰ ἐλευθέρια μαθήματα καὶ ἐπιστῆμες καὶ ἰδιαιτέρως στὴν ἱερὰ Θεολογία καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς ρυθμοὺς (σ. μ. δηλ. στὸ λειτουργικὸ τυπικὸ) καὶ ἔτσι θὰ σταθεροποιηθοῦν στὴν καθολικὴ πίστιν... καὶ ἀφοῦ ἐπιστρέψουν στὴν πατρίδα τους, ἄλλοι μὲν (μοναχοί)... θὰ μορφώσουν τοὺς ἄλλους μοναχοὺς..., ἄλλοι (κληρικοί)... θὰ προοδεύουν καὶ θὰ προϊστάνται ἀνάμεσα στὸ λαὸ τῆς πατρίδας τους... οἱ ὑπόλοιποι δὲ (λαϊκοί)... θὰ διδάξουν τὴν προπαίδεια καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς πίστεως, τὴν παιδεία καὶ τὶς ἐλευθέρια τέχνες, καθὼς ἐπίσης θὰ διατηρήσουν τὴ λατρεία τῆς ὀρθοδόξου θρησκείας...». Σ' αὐτὸ τὸ κομμάτι δια-

1. *Bullarium diplomatum et Privilegium sanctorum Romanorum Pontificum*, ed. Taurinii, VIII, 1863, σελ. 159 - 161. Ἡ μετάφραση ἀπὸ τὰ λατινικὰ εἶναι δική μου.

2. Σχετικὰ μὲ τὸ Κολλέγιον τοῦ Λέ-

οντος Ι', βλ. Μ.Ι. Μανούσακα, Ἡ παρουσία ἀπὸ τὸν Ἰαννοῦ Λάσκαρη τῶν πρώτων μαθητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου τῆς Ρώμης στὸν Πάπα Λέοντα Ι', «Ὁ Ἑραριστῆς» 1 (1963), σελ. 161-172, ἔπου καὶ βιβλιογραφία.

γράφεται ό άρχικός σκοπός του Κολλεγίου που πολύ σύντομα υπέστη μεταλλαγές.

Μιά πλήρη και λεπτομερή ιστορία του Έλληνικού Κολλεγίου δέν είδε άκόμη τό φώς τής δημοσιότητας. Γνωστοί Άνατολιστές δημοσίευσαν κατά καιρούς κείμενα άπό τό Άρχείο του Κολλεγίου ή μονογραφίες πάνω στη ζωή και τη δράση τών μαθητών του που διαφωτίζουν κυρίως τά πρώτα χρόνια τής ιστορίας του μόνο³.

Παρατηρώντας τά διάφορα έργα που γράφτηκαν σχετικά με τη δραστηριότητα τών Έλλήνων μετά τη πτώση τής Κωνσταντινουπόλεως και ξεφεύγοντας άπό τη πολεμική —δίκαια και μή— γύρω άπό τόν προσηλυτισμό που ή Καθολική Έκκλησία έξάσκησε με τούς μαθητές του Κολλεγίου προς τούς πιστούς τής Όρθοδόξου Έκκλησίας, δέν μπορούμε παρά νά χαρακτηρίσουμε θετική τήν όλη δραστηριότητα τών μαθητών και κυρίως τη προσφορά τους στα έλληνικά γράμματα, στίς

3. Οι δύο πρώτες προσπάθειες για τη συγγραφή τής Ιστορίας του Κολλεγίου, πρέπει νά άποδοθούν στους δύο διάσημους μαθητές του: τόν Πέτρο Άρκούδιο και τόν Λέοντα Άλλάτιο: P. Arcudius, *Collegii Graecorum de Urbe primordia*, που βρίσκεται χειρόγραφο στό Άρχείο του Κολλεγίου (τόμος 10) και που δημοσίευσε ό Le-grand, *Bibliographie Hellénique*, IZ' αί., III, σελ. 481-493. L. Allatius, *De Ecclesiae Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione*, Coloniae 1648, κολ. 985 - 996. Άκολουθούν: R. Netzhammer, *Das griechische Kolleg in Rom*, Salzburg 1905, που μεταφράσθηκε στα έλληνικά άπό τό «Δελτίον τής Ιστορικής και Έθνολογικής Έταιρείας» 9 (1926) σελ. 648 - 70. Pl. de Meester, *Le Collège Pontifical Grec de Rome*, άνάτυπο άπό «La semaine de Rome», Rome 1910. Moroni, *Dizionario di erudizione storica ed ecclesiastica*, Venezia 1842, XIV, σελ. 166 - 170. P. Rodotà, *Dell'origine, progresso e stato presente del rito greco in Italia*,

Roma 1763, III, σελ. 146 - 220. C. Korolevskij, *Les premiers temps de l'histoire du Collège grec de Rome (1576 - 1622)*, «Stoudion» 3 (1926), σελ. 33 - 39, 80 - 89. 4 (1927), σελ. 81 - 97, 138 - 151. 6 (1929.- 30), σελ. 40 - 48, 49 - 75 (διακόπηκε). C. Korolevskij, *Documenti inediti per servire alla storia delle Chiese italogreche, II: cinque anni della storia del Collegio Greco di Roma: 1591 - 1595*, «Bessarione» 14 (1909- 1910), τόμ. VIII, σελ. 398 - 423. J. Krajkar, *The Greek College under the Jesuits for the first time (1591-1604)*, «Orientalia Christiana Periodica» 31 (1965), σελ. 85 - 118. του ίδιου, *The Greek College in the Years of Unrest*, «Orient. Christ. Periodica» 32 (1966), σελ. 5 - 38. Vitt. Peri, *La Congregazione dei Greci (1573) e i suoi primi documenti*, «Studia Gratiana» 13 (1967), Collectanea S. Kuttner III, σελ. 129 - 256. του ίδιου, *Inizi e finalità ecumeniche del Collegio Greco in Roma*, «Aevum» 44 (1970), σελ. 1 - 71.

άνθρωπιστικές ἐπιστῆμες, στή Θεολογία, στή φιλοσοφία, κλπ.⁴

Ὅλοι οἱ Πάπες πού ὑποστήριξαν τὸ Κολλέγιο, ἐνδιαφέρθηκαν γιὰ τὶς ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικὲς σπουδὲς τῶν μαθητῶν. Ὁ Γρηγόριος ὁ ΙΓ' συμβουλευθῆκε καὶ διαφόρους Ἑλληνας τῆς ἐποχῆς του πού βρισκόταν στὴν Ἰταλία σχετικὰ μὲ τὴ μόρφωση πού θὰ ἔπρεπε νὰ λάβουν οἱ μαθητές.

Ὁ Vitt. Peri⁵ δημοσίευσε τὸ Βαλλικελιανὸ κώδικα Κ 17, φύλλα 118-120, πού χρησίμισε σὰν βασικὸ κείμενο γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ πρώτου Κανονισμοῦ τοῦ Κολλεγίου, τὸν ὁποῖο δημοσίευσε ὁ Legrand, B.H., ΙΖ' αἰ., τ. ΙΙΙ, σελ. 494-513. Πάνω σ' αὐτὸ τὸ σχῆμα σπουδῶν μορφώθηκαν οἱ πρώτες γενεὲς τῶν Ἑλλήνων μαθητῶν στὸ Κολλέγιο, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους κατατάσσονται: ὁ Λέων Ἀλλάτιος, ὁ Πέτρος Ἀρκούδιος, ὁ Νεόφυτος Ροδινός, ὁ Ἰωάννης Κωττούνιος, ὁ Νικόλαος Κομνηνὸς Παπαδόπουλος, ὁ Θεόφιλος Κορυδαλλεύς, κλπ. Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις πού προτείνει ὁ ἐπιστολογράφος, γνωρίζουμε ἀρκετές. Οἱ πιὸ γνωστὲς ἀπ' αὐτὲς εἶναι ἡ Γραμματικὴ τοῦ Κωνσταντίνου Λάσκαρη τοῦ 1608 (Legrand, B.H., ΙΖ' αἰ., τόμ. Ι, ἀρ. 40)· δέκα Λόγοι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἄγνωστη ἑλληνικὴ ἔκδοση μέχρι σήμερα (βλ. τὶς Συμπληρώσεις μας, ἀρ. 7)· ἡ Ἀσκητικὴ τοῦ Μεγάλου

4. E. Legrand, *Bibliographie Hellénique*, ΙΖ' αἰ., τόμοι Ι - V· Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τ. 3, Θεσσαλονίκη 1968, σελ. 204 κλπ· Π. Γρηγορίου, *Σχέσεις Καθολικῶν καὶ Ὁρθοδόξων*, Ἀθῆναι, 1958, σελ. 574 - 578· Κωνστ. Σάθας, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, Ἀθῆναι 1868· Σπ. Λάμπρος, *Τὸ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον καὶ οἱ ἐν τῷ Ἀρχεῖφ αὐτοῦ ἑλληνικοὶ κώδικες*, «Νέος Ἑλληνομνήμων» 10 (1913), σελ. 3-32. Δὲν ἀναφέρουμε τὶς μονογραφίες σχετικὰ μὲ διαφόρους μαθητές, πού εἶναι πάρα πολλές.

5. Vitt. Peri, *Inizi e finalità ecumeniche del Collegio*, βλ. σημ. 2, ντοκουμέντο 15, σελ. 53 - 55. Τὸ ἴδιο ντοκουμέντο χρησιμοποίησε καὶ ὁ C. Korolevskij ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Βατικανοῦ (Archivio di Castello 3539)

καὶ σκεπτόταν νὰ τὸ δημοσιεύσῃ στὸ τέλος τῆς σειρᾶς τῶν ἄρθρων του. Πρόκειται γιὰ τὸ ντοκ. 3 τῆς σημ. 2 εἰς «Stoudion» 4 (1927), σελ. 92. Σὰν συγγραφέα του θεωροῦσε τὸν Ἰωάννη Εὐδαιμονογιάννη, ἕως συγγενῆ τοῦ Ἀνδρέα πού ἦταν καθηγητὴς τῆς Λογικῆς στὸ Κολλέγιο καὶ κατόπιν Διευθυντῆς του, ἀπὸ τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1622 (βλ. «Σύνδεσμος» τοῦ 1939, σελ. 20, ἀρ. 23 καὶ B.E. ΙΖ' αἰ., τόμ. ΙΙΙ, σελ. 193 - 195). Αὐτὸ τὸ ντοκουμέντο ἔχει καὶ βιβλιογραφικὸ χαρακτῆρα γιὰτὶ προτείνει ἕνα ὀρισμένο ἀριθμὸ ἐκδόσεων πού πρέπει νὰ γίνουν, ἀποκλειστικὰ γιὰ τοὺς μαθητὲς τοῦ Κολλεγίου καὶ γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ μιλήσουμε ἀμέσως παρακάτω. Σχετικὰ μ' αὐτὸ τὸ κείμενο, βλ. τὸ προαναφερόμενο ἄρθρο τοῦ Vitt. Peri, σελ. 11 - 13.

Βασιλείου τοῦ 1578 (Legrand, B.H., IZ' αί., τόμ. II, άρ. 160): ἡ ἔκδοση τοῦ ἔργου τοῦ (Ψευδο-)Σχολαρίου: «Defensio quinque capitum quae in Sancta et oecumenica Florentina Synodo continentur» τοῦ 1579 (Legrand, B.H., IZ' αί., τόμ. IV, άρ. 738). Σχετικὰ μὲ τὴ «Μικρὴ Κατήχηση» ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀρχὴ τῆς παραγράφου ποὺ ἐξετάζει τὴ μόρφωση τῶν μαθητῶν, δὲν ξέρουμε ἀν τυπώθηκε. Εἴμαστε περισσότερο τῆς γνώμης ὅτι δὲν ἔγινε παρόμοια ἔκδοση γιὰ τοὺς μαθητές. Ἡ κατήχηση τοῦ π. Λεδέσμα τοῦ 1595 (Legrand, B.H., IZ' αί., τόμ. II, άρ. 286) ὅπως καὶ ἡ ἔκδοση τοῦ 1604 (βλ. τὶς Συμπληρώσεις μας, άρ. 12) ἐξ αἰτίας τοῦ ἀπλοϊκοῦ χαρακτήρα των, θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν περισσότερο στὴν προσπάθεια γιὰ τὴ χριστιανικὴ μόρφωση τῶν Καθολικῶν τῆς Ἑλλάδος. Γιὰ τοὺς μαθητές τοῦ Κολλεγίου θὰ προσαρμοζόταν περισσότερο ἡ Κατήχηση τοῦ Καρδινάλιου Βελλαρμίνου τοῦ 1616 (Legrand, B.H., IZ' αί., τόμ. I, άρ. 87) ποὺ φέρει τὶς παρατηρήσεις τοῦ Ἀνδρέα Εὐδαιμονογιάννη καὶ τοῦ Πέτρου Ἀρκούδη. Σίγουρα στὸ Κολλέγιο μεταχειρίσθηκαν καὶ τὶς μετέπειτα ἐκδόσεις τῆς ἴδιας κατηχήσεως, π. χ. τοῦ 1633 (Legrand, B.H., IZ' αί., τόμ. I, άρ. 223) κλπ. Σχετικὰ μὲ τὴ μετάφραση τῆς «Ρωμαϊκῆς Κατηχήσεως» ποὺ ἔκανε ὁ Ματθαῖος Δεβάρης καὶ ποὺ ἀναγγέλλεται καὶ σ' αὐτὸ τὸ κείμενο ὅτι πρόκειται νὰ ἐκδοθῆ, ὅπως εἶχε ἀναγγεῖλει καὶ ὁ ἀνηψιός του, ὁ Πέτρος Δεβάρης⁶, φαίνεται ὅτι δὲν εἶδε ποτὲ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος⁷.

Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Κολλεγίου. Διαιρεῖται σὲ δύο μεγάλες ὑποδιαίρεσεις: τὴ «Βιβλιοθήκη» («Bibliotheca», ποὺ στίς παραπομπὲς παρακάτω ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ ἓνα Β) καὶ τὸ «Σπουδαστήριο» («Scriptorium», ποὺ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ ἓνα Σ). Στὴν πρώτη βρίσκονται σχεδὸν μόνο παλαιὰ βιβλία, τὰ λειτουργικὰ βιβλία καὶ ὠρισμένες σειρὲς ἀπὸ περιοδικὰ. Στὴ δεύτερη, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα μικρὸ ἀριθμὸ παλαιῶν βιβλίων, ὑπάρχουν μόνο καινούργια βιβλία, τῶν ὁποίων αὐξάνεται συνεχῶς ὁ ἀριθμὸς. Κατὰ γενικὸ κανόνα, δὲν ἔγινε ποτὲ μιὰ συστηματικὴ συλλογὴ ἀπὸ βιβλία (στὸ παρελθὸν) ἀλλὰ προσπαθοῦσαν νὰ ἔχουν ἔργα μόνο γιὰ τὴν ἐνημέρωση καὶ σπουδὴ τῶν μαθητῶν. Γι'

6. Εἰσαγωγὴ στὸ ἔργο τοῦ θείου του: *De graecae linguae particulis*, Romae 1588, βλ. Legrand, B.H., IE' - IET' αί., τ. II, σελ. 57 - 58.

7. Κωνστ. Σάθας, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, Ἀθῆναι 1868, σελ. 160. Σχε-

τικὰ μίλησε καὶ ὁ Vitt. Peri στὸ Ἱστορικὸ Διεκκλησιαστικὸ Συνέδριο τοῦ Bari, τὸ 1969. Τὴ στιγμὴ ποὺ γράφουμε, οἱ διάφορες ἀνακοινώσεις καὶ τὰ πρακτικὰ τοῦ Συνεδρίου βρίσκονται στὸ τυπογραφεῖο.

αυτό το λόγο υπάρχουν και άφθονες χειρόγραφες σημειώσεις στο περιθώριο πολλών βιβλίων. Ἡ «Βιβλιοθήκη» περιέχει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον : κείμενα κλασικῶν συγγραφέων, ἐλλήνων καὶ λατίνων, πατερικὰ κείμενα, ἀνατολικὰ καὶ δυτικά, ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα στὴν πρώτη τους ἔκδοση (editio princeps), φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ συγγράμματα, ἀπολογητικὰ πού ἀναφέρονται στὸ σχίσμα, ἀνατολικὸ καὶ δυτικὸ, κείμενα πνευματικῆς καταρτίσεως, ἱστορικὰ συγγράμματα κλπ.

Τὸ «Σπουδαστήριον» διαιρεῖται, σύμφωνα μὲ τὴν ὕλη σέ: Ἀγία Γραφή, Δυτικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Θεολογία, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀνατολή, Ἑλλάδα, Ἀλβανία, Βυζάντιο, Βυζαντινὴ Τέχνη, πατερικὲς σειρὲς καὶ κείμενα καὶ μελέτες, ἔργα πνευματικῆς καταρτίσεως, Λειτουργικὴ, Ποιμαντικὴ, Κανονικὸ Δίκαιο, Φιλοσοφία καὶ Ψυχολογία. Ὑπάρχει καὶ μιὰ ἀρκετὰ καλὴ συλλογὴ ἀπὸ περιοδικὰ ἀνατολικοῦ καὶ θεολογικοῦ περιεχομένου.

Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς «Βιβλιοθήκης» ἀποτελεῖται ἀπὸ τὶς βιβλιοθηκὲς τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου καὶ τοῦ Πέτρου Ἀρκούδη⁸. Κατὰ τὴ τρίτη δεκαετία τοῦ αἰῶνα μας ἔγινε μιὰ νέα κατάταξη τῆς Βιβλιοθήκης πού δὲν τήρησε στὸ ἀκέραιο τὴ διίρρηση τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν δύο μαθητῶν. Ἔτσι, βιβλία πού ἀνήκουν στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀλλατίου βρίσκονται ἔξω ἀπ' αὐτή. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Π. Ἀρκούδη.

Μὲ μιὰ καλύτερη διαίρεση τῆς Βιβλιοθήκης θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλες βιβλιοθηκὲς μαθητῶν ἢ ἄλλων προσώπων πού εἶχαν σχέσεις μὲ τὸ Κολλέγιο, ὅπως ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἐξ Ἰωάννου⁹, ὁ Στέφανος Μισσίρ¹⁰, ὁ Ἰωάννης - Ἀνδρέας Τυπάλδος¹¹, κ.λ.π.

8. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ Ἀλλάτιος καὶ ὁ Ἀρκούδιος ἄφησαν μὲ τὴ διαθήκη τους τὴ βιβλιοθήκη τους στὸ Κολλέγιο, βλ. Legrand, B.H., IZ' αἰ., τόμ. III, σελ. 218 - 219 καὶ σελ. 451. Στὸν κατάλογό μας τὰ βιβλία τοῦ Ἀλλατίου ἔχουν τὴν ἔνδειξη B All καὶ τοῦ Ἀρκούδη B Arc.

9. Βλ. τὴ βιβλιογραφικὴ σημείωση ἀριθ. 13.

10. Ὁ Στέφανος Μισσίρ γεννήθηκε στὴν Σμύρνη τὴν 23 Μαΐου 1806. Ὑπῆρξε διευθυντὴς τοῦ Κολλεγίου ἀπὸ τὸ 1835 μέχρι τὸ 1845 («Σύνδεσμος» 1939 σελ. 22). Χειροτονήθηκε τιτουλάριος Ἐπίσκοπος Εἰρηνοπόλεως γιὰ

τὶς χειροτονίες στὸν Ἑλληνικὸ Ρυθμὸ στὴ Ρώμη. Πέθανε στὴ Ρώμη τὴν 10 Δεκεμβρίου 1845. Βλ. ἐφ. «Καθολικὴ» τῆς 30/3/1971, ἀρ. φύλ. 1718, σελ. 2. ὅπου καὶ δημοσιεύεται ἡ προσωπογραφία τοῦ Μισσίρ πού φυλάσσεται στὸ Κολλέγιο. Βλ. ἐπίσης R. Ritzler-P. Sefrin, *Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi*, t. VIII, Patavii 1968, σελ. 225, Irenopolitana, n. 2. Δυστυχῶς, ἡ περίοδος πού διετέλεσε διευθυντὴς, δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ, γιὰ διαφόρους λόγους, ἀπὸ τὶς πρὸ ἔνδοξες.

11. Βλ. τὶς Συμπληρώσεις μας, ἀριθ. 40.

Στή Βιβλιοθήκη διατηρεῖται μιὰ κομὴ συλλογὴ λειτουργικῶν Ἑλληνικῶν βιβλίων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μερικὰ δὲν ἔχουν καταχωρισθῆ στὴ Βιβλιοθήκη καὶ βρίσκονται σὲ διαφορετικὸ δωμάτιο καὶ τὰ ὁποῖα στὸν κατάλογό μας ἔχουν τὴν ἔνδειξη L. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ βιβλία χρησίμευαν, κατὰ καιροὺς, γιὰ τὶς διάφορες τελετὲς καὶ γι' αὐτὸ μερικὰ εἶναι ἀρκετὰ ἐφθαρμένα καὶ ὄχι πάντα ἀκέραια.

Ἐνα ἀπὸ τοὺς πρώτους καταλόγους τῆς Βιβλιοθήκης βρίσκουμε στὸ Βατικανὸ κώδικα λατῖνο 5527, φύλλα 40α - 45β. Τὰ ἑλληνικὰ βιβλία, ὅπως καὶ τὰ λατινικά, ἔχουν καταλογογραφηθῆ ἀλφαβητικά, κατὰ συγγραφέα. Αὐτὸς ὁ κατάλογος δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Vitt. Peri¹².

Οἱ τόμοι 57 καὶ 58 τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου (στὸ ἐξῆς ΑΕΚ) ἀποτελοῦν τοὺς ἀλφαβητικούς καταλόγους, πάντα κατὰ συγγραφέα, τῶν βιβλίων ποὺ περιεῖχε ἡ βιβλιοθήκη κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΘ' αἰ. ἀντιστοίχως.

Ὁ τόμος 19 τοῦ Ἀρχείου ἀποτελεῖ τὸν κατάλογο τῆς βιβλιοθήκης, σύμφωνα μὲ τὴ διαίρεσή της σὲ ράφια. Εἶναι χειρόγραφος, διαστάσεων 18X26, ἀποτελεῖται ἀπὸ 345 φύλλα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 60 εἶναι λευκά. Ἀριθμεῖ 5625 τόμους καὶ ἔγινε ἀπὸ τὸ Λιθουανὸ μαθητὴ Πορφύριο Wazynski¹³ τοῦ μοναχικοῦ τάγματος τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τὸ ἔτος 1756. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ τόμου ὑπάρχουν καὶ ἄλλες προσθήκες, ἀπὸ ἄλλους δύο διαφορετικούς γραφεῖς.

Θὰ ἀναφερθοῦμε περιληπτικά καὶ στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Κολλεγίου, ποὺ διαιρεῖται σὲ 4 μέρη: τὸ α' ἀποτελεῖται ἀπὸ 200 περίπου τόμους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μερικοὶ δὲν ἔχουν ἀκόμη δεθῆ. Πρόκειται γιὰ χειρόγραφους τόμους ποὺ εἶναι ἡ κυρία πηγὴ γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Κολλεγίου καὶ τῶν μαθητῶν του. Ἀπ' ὅ,τι ξέρουμε, ὁ π. Ehrle ἔκανε τὸ πρῶτο εὐρετήριο

12. Vitt. Peri, *Inizi e finalità ecumeniche*, Docum. V, σελ. 6 καὶ 43-47.

13. Ὁ Πορφύριος Skarbek Wazynski γεννήθηκε τὴν 5 Αὐγούστου 1732 στὴ Λιθουανία ἀπὸ τὸν Καζιμίρο καὶ τὴ Βικτωρία. Εἰσῆλθε στὸ Κολλέγιο τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1754 ὅπου σπούδασε θεολογία καὶ ἔφυγε τὴν 27 Μαρτίου 1758 (ΑΕΚ 13, φφ. 10β - 11α). Χειροτονήθηκε ἀργότερα ἐπίσκοπος τῆς διοικήσεως Chelmen-sis στὴν Πολωνία. Πέθανε στίς 9 Μαρτίου 1804. Στὸ τόμο 19 τοῦ Ἀρχείου,

ὑπάρχει μιὰ ιδίόχειρη σημείωσή του, στὸ τέλος τοῦ ραφιοῦ N. VIII (ὁ τόμος δὲν ἔχει φυλλομετρηθῆ): «Scribebat Porphyrius Wazynski Litu-anus, humilis monachus instituti D. Basilli Magni Congregationis Ruthenorum. Collegii Graecorum Alumnus coepit anno 1756 XV Kalend. Jul. ipso Corporis Χρῆ die. Finem vero imposuit eodem anno XVI Kalend. Octobris die Beato Martyri Josaphat Archiepiscopo Polocensi sacro».

και τὸ δημοσίευσε ὁ Legrand (B.H., IZ' αἰ. τόμ. III, σελ. VII κλπ.). Ἀκολούθησαν καὶ ἄλλες ἀνακατατάξεις μέχρι τὴν 15 Δεκεμβρίου 1938, ὅταν ὁ C. Vagaggini ἔκανε ἓνα καινούργιο εὐρετήριο καὶ τὸ ὁποῖο βρῖσκεται μέχρι σήμερα σὲ χρῆση¹⁴.

Τὸ β' μέρος ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ συλλογὴ περιγαμηῶν πού περιέχουν ἀρχαιότατες Βουῦλλες Παπῶν, πρεσβευτῶν τοῦ Σουλτάνου κλπ., καὶ τῶν ὁποίων δὲν ἔχει γίνῃ ἀκόμη ἓνας καλὸς κατάλογος¹⁵. Τὸ γ' μέρος εἶναι μιὰ συλλογὴ ἀπὸ 58 τόμους χειρόγραφους, γραμμένους ἀπὸ μαθητὲς ἢ ἀνωτέρους τοῦ Κολλεγίου, πού περιέχουν πατερικὰ κείμενα (17ος αἰ.), θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ συγγράμματα, τὰ περισσότερα γιὰ πανεπιστημιακὴ χρῆση, λειτουργικὰ κείμενα κλπ. Κατάλογος αὐτοῦ τοῦ μέρους τοῦ Ἀρχείου δὲν ὑπάρχει καὶ προτίθεται νὰ ἀναλάβω αὐτὴ τὴν ἐργασία τὸ συντομώτερο.

Τὸ δ' μέρος ἀποτελεῖται ἀπὸ 22 κώδικες χειρόγραφους πού ἀνάγονται ἀπὸ τὸν IB' (κώδ. 2) μέχρι τὸν IH' αἰ. (κώδ. 15). Αὐτὴ ἡ συλλογὴ, κατάλοιπο μιᾶς πολὺ μεγαλύτερης συλλογῆς, τὴν καταλογογράφησε ὁ Σπ. Λάμπρος¹⁶.

Ὁ Αἰμίλιος Legrand πέρασε ἀπὸ τὸ Κολλέγιο ἀλλὰ γιὰ ἄγνωστους λόγους δὲν συμβουλευθῆκε καθόλου τῇ Βιβλιοθήκῃ. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πρώην μαθητὲς ἔστειλαν στὴ Βιβλιοθήκῃ τὰ βιβλία τους καὶ ἂν τυχὸν ἐρευνούσε θὰ μπορούσε νὰ συμπληρώσει τὴ Βιβλιογραφία του, μέχρι σ' ἓνα ὠρισμένο βαθμὸ. Αὐτὸ τὸ κενὸ τῆς Βιβλιογραφίας του θέλουμε νὰ συμπληρώσουμε μ' αὐτὴ τὴν ἐργασία, πού θὰ ἤθελα νὰ ἦταν μιὰ μικρὴ προσφορὰ στὴ προσπάθεια γιὰ μιὰ καλύτερη καὶ πιὸ ἀντικειμενικὴ γνωριμία τοῦ Κολλεγίου στὸ ἑλληνικὸ ἐπιστημονικὸ κοινὸ πού ἀσχολεῖται μὲ προβλήματα, ἱστορικὰ καὶ θρησκευτικὰ, στὰ ὁποῖα ἔλαβε μέρος καὶ τὸ Κολλέγιο σὰν Ἰδρυμα. Θὰ ἤθελα ἐπίσης νὰ ἦταν ἓνα «εὐχαριστῶ» καὶ στὸ ἴδιο τὸ Κολλέγιο τοῦ ὁποῖου εἶμαι μαθητῆς ἀπὸ 5 χρόνια κατὰ τὴ διάρκεια τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν μου σπουδῶν.

14. Σήμερα ἐργάζεται ὁ μαθητῆς τοῦ Κολλεγίου κ. Ant. Scordino γιὰ μιὰ τελειότερη καὶ πιὸ λεπτομερῆ καταλογογράφηση αὐτοῦ τοῦ μέρους τοῦ Ἀρχείου.

15. Ὁ μοναδικὸς κατάλογος, ἀτελής καὶ μὲ λάθη, εἶναι τοῦ P. Battifol, *Das Archiv des Griechischen Colleg's in Rom*, «*Romische Quartalsschrift*», 1887, σελ. 217 - 221.

16. Σπ. Λάμπρος, *Τὸ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον*, κλπ., «*Νέος Ἑλληνομνήμων*» 10 (1913) σελ. 3 - 32. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ἀρχιερατείας τοῦ Πάπα Παύλου Ε' (1605-1621) πολλοὶ κώδικες πῆγαν στὴ Βατικανὴ Βιβλιοθήκῃ. Βλ. Hen. Follieri, *Codices graeci Bibliothecae Vaticanae selecti (Exempla Scripturarum IV)*, Biblioth. Vaticana 1969, σελ. 83, n. 200.

Τά κριτήρια με τὰ ὁποῖα συνέταξα τὸν κατάλογο τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τὶς Συμπληρώσεις στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, εἶναι τὰ ἴδια με ἐκείνων πού ἐργάσθηκαν πρὶν ἀπὸ μένα σ' αὐτὸν τὸν τομέα¹⁷.

Στὸν κατάλογο τῆς Βιβλιοθήκης ἡ τάξη πού ἀκολουθοῦμε εἶναι ἡ ἐξῆς: προηγείται τὸ ἔτος τῆς ἐκδόσεως, ἀκολουθεῖ ἡ παραπομπὴ στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ στὸ τέλος βρίσκεται ἡ ἔνδειξη τῆς κατατάξεώς του στὴ βιβλιοθήκη. Ὅταν μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔνδειξη ἀκολουθεῖ μιὰ παραπομπή, παρατέμπουμε στὶς βιοβιβλιογραφικὲς σημειώσεις πού ἀκολουθοῦν τὸν κατάλογο. Οἱ ἐκδόσεις πού γίνονται γνωστὲς μ' αὐτὴ τὴν ἐργασία περιλαμβάνονται στὸ τέλος κάθε ἔτους καὶ γίνεται λεπτομερὴς περιγραφή των στὶς Συμπληρώσεις, σημειώνονται δὲ μ' ἓνα ἀστερίσκο. Γιὰ τὴ βιβλιογράφηση ἔχω σὰν ὑπόδειγμα, μέχρι τὸ 1800, τὶς ἐργασίες τῆς ὑποσημ. 17 καὶ ἀπὸ τὸ 1800 ἕως τὸ 1863 τὴ Βιβλιογραφία τῶν Δ. Γκίνη-Β. Μέξα καὶ τῶν συμπληρωμάτων πού δημοσιεύθηκαν στὸ περιοδικὸ «Ὁ Ἑραμιστὴς» (βλ. τὶς παρακάτω συντομογραφίες).

Γιὰ τὴ σύνταξη αὐτοῦ τοῦ καταλόγου ἀναγκάσθηκα νὰ κοιτάξω τὴ βιβλιοθήκη βιβλίῳ πρὸς βιβλίῳ, ἐξ αἰτίας τῶν δελτίων τῆς δελτιοθήκης πού ἔχουν γίνεῖ με βιβλιογραφικὰ κριτήρια διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ σημερινὰ καὶ πολλὰ δὲν εἶναι σωστά.

Θεωρῶ ὑποχρέωσή μου νὰ εὐχαριστήσω τὸν πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη π. Olivier Raquez, διευθυντὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, γιὰ τὴ βοήθεια καὶ τὶς συμβουλές του, πού βοήθησαν στὴ τελειότερη παρουσίαση αὐτῆς τῆς ἐργασίας καὶ γενικὰ ὅλους τοὺς ἀνωτέρους καὶ συναδέλφους μου στὸ Κολλέγιο πού με βοήθησαν, ὁ καθένας με τὸν τρόπο του, νὰ τὴν φέρω εἰς πέρας. Οἱ εὐχαριστίες μου ἀπευθύνονται ἐπίσης στὸν ὑφηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἰωάν. Χασιώτη πού με προέτρεψε σ' αὐτὴ τὴν ἐργασία καὶ στὸν κ. Γ. Πλουμίδη, τοῦ Ἑλλη-

17. Μ. Ι. Μανούσασκας, *Προσθήκαι καὶ συμπληρώσεις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιογραφίαν τοῦ E. Legrand* (Συμβολὴ πρώτη), «Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 7 (1958), σελ. 34-83 καὶ 137. Γ.Σ. Πλουμίδης, *Τὰ ἐν Παδοῦν παλαιὰ ἑλληνικὰ βιβλία μετὰ προσθηκῶν εἰς τὰς Βιβλιογραφίας E. Legrand καὶ Δ.*

Γκίνη-Β. Μέξα, «Θησαυρίσματα» 5 (1968), σελ. 204-248· τοῦ ἴδιου, *Τὰ παλαιὰ ἑλληνικὰ βιβλία τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας μετὰ προσθηκῶν εἰς τὰς βιβλιογραφίας E. Legrand καὶ Δ. Γκίνη-Β. Μέξα*. «Θησαυρίσματα» 6 (1969), σελ. 121 - 156.

νικου Ἰνστιτούτου τῆς Βενετίας ποῦ εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνη νὰ κοιτάξῃ καὶ νὰ διορθώσῃ τὸ χειρόγραφο καὶ νὰ μὲ βοηθήσῃ μὲ τὶς πολυτιμὲς συμβουλές του.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ΑΕΚ Ἀρχεῖο Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου.
- Β. Η. Βλ. LEGRAND.
- ΒΡΕΤΟΥ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΡΕΤΟΥ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἤτοι κατάλογος τῶν ἀπὸ πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι ἐγκαθιδρύσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι Βασιλείας τυπωθέντων βιβλίων παρ' Ἑλλήνων εἰς τὴν ὀμιλουμένην ἢ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐν Ἀθήναις, μέρος Α' 1854, μέρος Β' 1857.
- ΓΚΙΝΗ - ΜΕΞΑ ΔΗΜ. ΓΚΙΝΗ - ΒΑΛ. ΜΕΞΑ, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, 1800 - 1863. Ἀναγραφή τῶν κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον ὅπου δῆποτε ἑλληνιστὶ ἐκδοθέντων βιβλίων καὶ ἐντύπων ἐν γένει, Μετὰ πίνακος τῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν τῆς περιόδου ταύτης, ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α' (1800 - 1839), τόμ. Β' (1840 - 1855), τόμ. Γ' (1856 - 1863) 1939 - 1957, («Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» 11).
- ΔΤC Dictionnaire de Théologie catholique, vol. 16, Paris 1903 - 1951.
- ΙΑCΟΝΟ C. ΙΑCΟΝΟ, Bibliografia di Leone Allacci (1588-1669), Quaderni dell' Istituto di Filologia greca dell' Università di Palermo pubblicati da Br. Lavagnini, 2. Palermo, Presso l'Accademia 1962.
- ΛΑΔΑ - ΧΑΤΖΗΔΗΜΟΥ Γ. ΛΑΔΑ - ΑΘ. ΧΑΤΖΗΔΗΜΟΥ, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία. Συμβολὴ στὸ δέκατο ἔγδοο αἶώνα. Ἀθήνα 1964.
- ΛΑΔΑ - ΧΑΤΖΗΔΗΜΟΥ ΙΙ Γ. ΛΑΔΑ - ΑΘ. ΧΑΤΖΗΔΗΜΟΥ, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1791 - 1795, Ἀθήνα 1970.
- LEGRAND E. LEGRAND, Bibliographie Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en grec par des Grecs, Paris, XVe - XVIe s., vol. I - IV, 1885 - 1906, XVIIe s., vol. I - V, 1894 - 1903, XVIIIe s. (oeuvre posthume complétée et publiée par Louis Petit et Hubert Pernot), vol. I - II, 1918 - 1928.

- ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ Μ. Ι. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ, Προσθήκαι και συμπληρώσεις εις την 'Ελληνικὴν Βιβλιογραφίαν τοῦ Ε. Legrand (Συμβολή πρώτη), «'Επετηρίς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου», 7 (1958), σελ. 34 - 83 καὶ 137.
- PETIT Louis PETIT, Bibliographie des Acolouthies Grecques, Subsidia Hagiographica 16, Bruxelles, Société des Bollandistes, 1926.
- ΠΛΟΥΜΙΔΗ 5 Γ. Σ. ΠΛΟΥΜΙΔΗ, Τὰ ἐν Παδοῦη παλαιὰ ἑλληνικὰ βιβλία (Biblioteca Universitaria - Biblioteca Civica). Μετὰ προσθηκῶν εις τὰς Βιβλιογραφίας Ε. Legrand καὶ Γκίνη - Μέξα, «Θησαυρίσματα» 5 (1968), σελ. 224.
- ΠΛΟΥΜΙΔΗ II 11 Γ. Σ. ΠΛΟΥΜΙΔΗ, Τὰ παλαιὰ ἑλληνικὰ βιβλία τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας, μετὰ προσθηκῶν εις τὰς Βιβλιογραφίας Ε. Legrand καὶ Γκίνη - Μέξα, «Θησαυρίσματα» 6 (1969), σελ. 145.
- SALAVILLE-DALLEGGIO S. SALAVILLE - E. DALLEGGIO, Karamanlidika, Bibliographie analytique d' ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, tome I, 1584 - 1850, Athènes 1958.
- Χ'ΔΗΜΟΥ-ΣΙΜΟΥ Α464 ΑΘ. ΧΑΤΖΗΔΗΜΟΥ - Γ. ΣΙΜΟΥ, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863, Προσθήκες, «'Ο Ἑρανιστής» 3 (1965), σελ. 264.

ΣΧΗΜΑΤΑ ΒΙΒΛΙΩΝ

*Όταν σημειώνουμε ὅτι ἓνα βιβλίον ἔχει σχῆμα φύλλου, σημαίνει ὅτι τὸ ὕψος τοῦ ὑπερβαίνει τὰ 30 ἑκατοστά:

σχ. 40	ἔχει ὕψος	25 - 30 ἐκ.
σχ. 80	»	20 - 25 ἐκ.
σχ. 120	»	17,5-20 ἐκ.
σχ. 160	»	15-17,5 ἐκ.
σχ. 240	»	12,5-15 ἐκ.
σχ. 320	»	10-12,5 ἐκ.

Σημ. Μείναμε πιστοὶ στὴν ἀντιγραφή τοῦ κάθε τίτλου. Δὲν σημειώνουμε πάντα ὅτι ἀντιγράψαμε πιστὰ τὰ διάφορα ὀρθογραφικὰ ἢ τυπογραφικὰ λάθη ποὺ συναντήσαμε.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΕΝΤΥΠΩΝ (1499 - 1863)

Έτος	Βιβλιογραφία	Ένδειξη
1499	Legrand I 22	B IX 6/12
1510	» III 149	B All XVII 5/20
1512	» III 154	B XV 1/2
1515	» I 45	B All XVII 2/7
1515	» I 47 - Βρετοῦ Β' 18	B IX 5/5
1515	» I 48 - Βρετοῦ Β 20	B All XIX 5/24
1516	» I 50	B All XVIII 2/8
1516	» III 176	B All XX 7/3
1517	» I 52	B All XVI 6/29
1517	» I 53	B All XVI 6/29
1518	» I 60 - Βρετοῦ Β' 26	B IX 5/11
1521 *		B All XIX 4/18
1525	» III 272	B All XVIII 2/24
1526	» I 75	B All XVI 4/20 (1)
1535	» I 93 - Βρετοῦ Β' 38	B All XX 1/7
1541	» III 412	B XIII 4/6
1542	» I 101	B Arc XXI 4/3
1544	» III 449	B Arc XXIII 1/4
1545	» III 467	B All XVII 3/20
1546	» III 475	B XIV 5/11
1547	» III 477	B XIII 6/20
1547	» III 478	B All XIX 2/22
1547 *		B All XVII 8/19
1550	» I 127	B VI 6/20
1551	» IV 521	B Arc XXII 2/7
1552 *		L
1562	» IV 614	B All XIX 10/5
1563 *		B XIII 9/29
1576 *		B II 1/15
1577	» II 156 - Βρετοῦ Α' 17	B Arc XXII 3/10
1577 *		B VI 6/21
1578	» II 160	B XXVIII 4/21
1579	» IV 738	B Arc XXI 2/18
1581 *		B Arc XXIII 1/5
1582	» IV 763	B All XVII 3/25
1583	» II 168	B XXVII 5/8 (2)
1583 *		B VII 2/3 (;)
1584	» II 170	B VII 1/20
1584	» IV 778	B VII 2/22
1584	» IV 779	B VI 3/34
1584	» IV 787	S VII 4

Έτος		Βιβλιογραφία	Ένδειξη
1584	Legrand	IV 788	B All XIX 6/1
1585	»	IV 792	B All XIX 6/1
1585 *			B VII 4/6
1588	»	II 179	B Arc XXII 2/15
1592	»	IV 833	B VI 3/35
1593	»	II 201	B VI 4/1
1595	»	II 213	B VI 4/2
1595	»	II 215	B VI 4/3
1598	»	II 225 - Βρετοῦ Α' 24	B VI 1/16
1600	»	II 231	B All XVII 4/9 (3)
1600	»	II 235 - Βρετοῦ Α' 27	B Arc XXI 2/9
1600 *	»	IV 863	B VI 3/33
1601	»	I 2	B IV 4/9
1601	»	III 699	B All XVII 4/23
1601	»	V 4	B All XVII 2/10
1602	»	I 11	B VI 4/4
1602	»	III σ. 225	B All XVIII 4/13
1603	»	I 12	B VI 4/5
1603 *			B All XVII 2/10
1604 *			L
1606	»	V 15	L (4)
1608	»	I 40	B VII 1
1608	»	V 17	B All XVIII 2/11
1610	»	I 54	B VI 4/7
1610	»	I 55	B VI 4/6
1612 *			B All XVII 10/1
1613	»	I 76	B All XVI 8/3
1616	»	I 87	B Arc XXIII 2/11
1618	»	I 98	B All XIX 5/10
1618	»	I 95	B All XVIII 6/21
1619	»	I 100B - Βρετοῦ Α' 38	S XIII 7
1919	»	V 42	B All XVII 6/14
1623	»	I 127	B Arc XXII 3/3
1623	»	I 126 - Jacono 2	B All XIX 9/3 (5)
1624	»	I 131	B All XVII 4/24
1625	»	I 144 - Βρετοῦ Β' 49	B X 1/25
1625	»	I 145	B All XVII 6/20
1626	»	I 153	B All XIX 7/9
1626	»	I 155	B All XX 3/12
1626	»	I 160	B All XVII 4/10
1627	»	I 166	B XXVIII 6/14 (6)
1628	»	I 177	B VI 4/7
1628	»	I 179	B All XVI 12/3

Έτος	Βιβλιογραφία	Ένδειξη
1628	Legrand I 181	B Arc XXII 2/22
1628	» I 182	B All XVI 12/3
1628	» I 184	B I 4/13
1628	» I 186	B XXVIII 6/23
1629	» I 187	B All XIX 4/24
1629	» I 196 - Jacono 4	B IX 5/2
1630	» I 201	B All XIX 4/29
1630	» I 202	B All XVI 12/6
1630	» I 204	B XXIX 3/10
1631	» I 208	B XXXII 4/28
1631	» I 209	B All XVI 1/28
1631	» I 212	B I 4/8
1632	» I 214	B All XIX 4/28
1632	» I 216	B All XVI 12/8
1632	» I 217	B All XIX 2/5
1632	» I 218	B All XIX 4/27
1633	» I 224	B All XVI 12/11
1633	» I 226 - Jacono 8	B All XX 2/11
1634	» I 232 - Jacono 10	B All XX 2/8
1635	» I 238	B All XVIII 2/27
1635	» I 241	B XXXII 4/29
1635	» I 242 - Jacono 11	B All XX 2/14
1636	» I 251	B All XVI 12/8
1636 *		B All XVII 7/16
1637	» I 254	B All XIX 4/26
1637	» I 257	B XXXII 1/11
1637	» I 258a	B XXVIII 5/12
1637	» I 258b	B All XVI 12/6
1637	» I 259	B All XVI 10/7
1637	» I 261	B All XVIII 4/5
1637	» I 262 - Jacono 14	B All XX 5/8
1637	» I 263	B All XVIII 6/6
1638	» I 274 - Jacono 17	B All XX 1/4
1638	» I 276 - Jacono 16	B All XX 2/12
1639	» I 283	B All XIX 5/25
1640	» I 289	B All XIX 4/2
1640	» I 291 - Jacono 20	B All XX 2/4
1640	» I 292 - Jacono 18	B All XX 5/9
1640	» I 293 - Jacono 19	B All XX 2/10
1640 *		B All VII 1/23
1641	» I 305 - Jacono 22	B All XX 5
1641	» I 306	B All XVII 4/21
1642	» I 309	B VI 4/6

Ἔτος	Βιβλιογραφία	Ἐνδειξη
1642	Legrand I 310	B VI 4/10
1642	» I 311	B VI 4/11
1642	» I 312	B VI 4/12
1642	» I 320 - Jacono 18	B All XX 2/18
1642	» I 323 - Jacono 24	B All XX 5/15
1642 *		B All XVIII 2/26
1643	» I 327	B All XVIII 6/2
1643	» I 328	B All XIX 4/19
1643 *		B XIV 1/9
1643 *		B All XVI 13/16
1643 *		B All XVI 12/10
1644	» I 347	B All VI 3/14
1644	» I 353	B VI 4/13
1644	» I 364bis	B All XVI 4/28
1644 *		B All XVI 6/27
1644 *		B All XVI 3/7
1644 *		B All XVI 13/11
1644 *		B XIV 1/9
1645	» II 369	B VI 4/8
1645	» II 371	B All XIX 2/4
1645	» II 374 - Jacono 28	B All XX 5/14
1645	» II 375 - Jacono 30	B All XX 5/13
1645	» II 376 - Jacono 5	B All XX 5/18
1645	» II 377 - Jacono 29	B All XX 5/17
1645	» II 378	B All XVI 13/23
1645 *		B All XVI 11/6
1646	» II 383	B All XVIII 4/16
1646	» II 384 - Βρετοῦ Α' 95	B All XVIII 4/18
1646	» II 385	B All XVI 2/3
1646 *		Ἀρχεῖο
1647	» V 82	B VI 5
1647 *		B All XVI 10/17
1647 *		B All XVIII 5/7
1648	» II 389	B All VII 4/7
1648	» II 391 - Jacono 31	B All XX 6/1
1648	» V 83	B II 5/10
1648 *		B All XIX 1/27
1648 *		B All XVI 13/2
1649 *		B All XVI 5/26
1650	» II 396	B All XVI 7/25
1651	» II 399 - Jacono 32	B All XX 10/9
1652	» II 401 - Jacono 34	B All XX 5/1
1652	» II 402 - Jacono 34	B All XX 5/2

Ἔτος	Βιβλιογραφία	Ἐνδειξη
1653	Legrand II 403	B All XVI 11/33
1653	» II 404 - Jacono 36	B All XX 5/15
1654	» II 413 - Jacono 37	B All XX 5/15
1654 *		B All XVI 6/17
1655	» II 411 - Jacono 39	B All XX 5/20
1655	» II 413 - Jacono 40	B All XX 5/15
1656	» II 415	B All XVII 5/21
1656	» II 417	B All VII 1/21 (7)
1656	» II 419 - Jacono 42	B All XX 2/9
1657	» II 420 - Jacono 44	B All XVI 6/5
1657 *		B XXVI 9/21
1658	» II 427	B III 2/10 (8)
1658 *		B All VI 1/4
1658	» II 430 - Jacono 45	B All XX 2/19
1659	» II 431 - Jacono 47	B All XX 5
1659	» II 433	B All XVIII 6/3
1659	» II 435	B All XVI 12/5
1659 *		B All VII 1/22
1660	» II 436dis - Jacono 48	B All XX 3/4
1660	» V 114	B XIII 9/43
1661	» II 439 - Jacono 49	B All XX 5/19
1661	» II 441 - Jacono 51	B All XX 2/2
1662	» II 446 - Jacono 52	B All XX 2/3
1663	» II 452	B Arc XXII 2/14
1664	» II 457 - Jacono 53	B All XX 5/15
1665	» II 465 - Jacono 54	B All XX 5/16
1666	» II 466 - Jacono 55	B All XX 2/20
1668	» II 478 - Jacono 56	B All XX 6/18
1670	» V 137	B All XIX 4/29
1671	» II 498	B XXVII 4/13
1671	» II 500	B All XVI 12/2
1671	» III 712	B VI 6/19
1671	» III 713	B VI 6/19
1673	» II 516	B VII 4/10
1675	» II 524	B All XVI 11/10
1676 *		B VI 5
1677	» II 538	B VII 3/5
1678	» V 168	B VI 4/14
1681	» II 566	B XV 5/5
1682	» V 184	B VI 4/15
1683	» II 576	B XXVIII 5/17
1683	» II 579	B VI 6/4

Έτος	Βιβλιογραφία	Ένδειξη
1685	Legrand V 208	B VI 4/17
1686	» II 601	B VI 6/11
1686 *		B VI 6/11
1687	» II 614	B VI 3/14b
1689 *		B VI 4/18
1692 *		B XV 5/8
1694	» III 657	B VII 1/27
1695	» III 664	B XXXI 3/13
1695	» V 248	B VI 5/16 (9)
1697	» III 675	B XXX 9/15
1701	» I 1	Άρχείο (10)
1701 *		B VII 5/17
1702 *		B IV 1/10
1703	» I 24	B XXIX 5/34
1703	Λαδᾶ-X' δήμου I 201	B VI 5/14
1706 *		B XXVII 5/9
1713	Legrand I 89	B All XVII 5/17
1714	» I 93	L
1716	» I 103	B I 3/5
1719	» I 126	B XXVIII 7/33
1720 *		B VII 3/11
1720 *		B VII 1/24
1720 *		B VII 1/24
1723	» I 151	B XXXI 5/12
1724	» I 162	B VI 5/11
1725 *		B XXX 1/15
1726	» I 168	B All XIX 8/11
1727	Λαδᾶ-X' δήμου 13	B VII 4/12
1729 *		B VII 2/9
1730 *		B VII 3/14
1730 *		L
1731	Legrand I 205	B VI 4/19
1731	» I 206	B XXVII 9/3
1731	» I 207	B XXVII 9/3
1732	» I 210	B VI 4/19
1732	» I 211	B VI 4/19
1732	» I 212	B VI 4/19
1732	» I 213	B VI 4/19
1732	» I 215	B VI 4/19
1732	» I 216	B VI 4/19
1734 *		B VI 1/5
1737	» I 238	B VII 4/13

Έτος	Βιβλιογραφία	Ένδειξη
1737 *		B VII 5/21
1738	Legrand I 245	B VII 5/3
1738	» I 246	B VI 2/4
1738	» I 247	B VI 2/3
1738	» I 248	B VI 2/4
1738	» I 249	B VI 3/11
1738	» I 250	B VI 3/32
1738	» I 251	B VI 2/9
1738	» I 252	B VII 5/6
1738	» I 253	B VII 5/15
1740	Πλουμίδη 5	B VII 3/15
1740 *		B VI 1/9
1741	Legrand I 284	B XIV 1/22
1742	» I 293	B VI 5/13
1745	» I 322	B VI 1/23 ⁽¹¹⁾
1748	» I 366	B VI 5/15
1748 *		B VI 4/19
1749	» I 372	B VI 4/19
1749 *		B VI 4/19
1750	» I 395	B XXVIII 5/8
1752	» I 411	B XXX 1/9
1752 *		B VI 1/22
1754	» I 436	B VII 4/8 ⁽¹²⁾
1755	» I 459	B VI 5/17
1755	» I 460	B VI 5/17
1755	» I 463	B VI 5/17
1755	Legrand I 464	B VI 5/17
1755	» I 465	B VI 5/17
1755	» I 466	B VI 5/17
1755	» I 467	B VI 5/17
1755	» I 468	B VI 5/17
1755	» I 469	B VI 5/17
1755 *		B VI 5/17
1757	Πλουμίδη II 11	B VII 1/31
1758	Legrand I 516	B VII 4/11
1761 *		B VI 5/17
1763 *		B VII 3/8
1764 *		B VII 3/12
1766 *		B VII 1/26
1768	» II 685	B VI 5/17
1768	Λαδᾶ-X'δήμου 108	B XV 2/20
1769 *		B VII 3/12
1772 *		B VII 3

Έτος	Βιβλιογραφία	Ένδειξη
1776	Legrand II 846 - Petit σελ. 107	B VII 3/24
1777	» II 874	B XIV 7/22
1778	» II 917-Petit σελ. 259n.14B	VII 3/24
1780	» II 997	L
1780	» II 1007	B VI 2/9 bis
1781	» II 1034	B XXX 8/11 (13)
1782	» II 1088 - Salaville - - Dalleggio 16	B VII 5/4
1785	» II 1149	B VI 3/24
1787	» II 1186	B VII 1/11
1789	» II 1258	S VIII 3
1793	Λαδά-X' δήμου II 110	B VI 3/13
1796	Βρετού A 346	B VI 2/1
1800	Γκίνη - Μέξα 33	B XIII 6/1
1803 *		B XIII 6/23
1803	» 199	B VI 3/12
1805	» 309	B VI 3/17
1806	Salaville - Dalleggio 37	B VII 5/4
1807	Γκίνη - Μέξα 460	B XXVIII 7/19
1810	» 597	B XIV 2/4
1813	» 3237	B VII 3/13
1815	» 838	B XXVII 1/17
1815	» 850	B XXVIII 8/34
1815	» 855	B XXX 5/23
1817	» 939	B VI 3/29
1818	» 1055	S XI 6
1820	» 1213	B VI 5/9
1820	» 1287	B VII 5/18
1825	» 1481	B XIII 4/31
1825 *		B XXVII 12
1830	» 1911	B VI 3/18
1830 *		L
1831	» 2143	B VII 3/9
1835	» 2481	L
1836	» 2618	B XIV 6/24
1836	» 2642	S III 1
1836	» 2706	B XIII 8/53
1836	» 2733	B XXX 6/42
1836	X' δήμου-Σίμου A 464	B VI 1/11
1837	Γκίνη - Μέξα 2899α	L
1841	» 3419	L
1841	» 3455α	L

Έτος	Βιβλιογραφία	Ένδειξη
1842	Γκίνη - Μέξα 3661	B XIII 8/37
1843	» 3825	L
1843	» 3827	L
1843	» 3829	L
1843	» 3831	L
1843	» 3833	L
1843	» 3835	L
1843	» 3837	L
1843	» 3839	L
1843	» 3841	L
1843	» 3843	L
1843	» 3845	L
1843	» 3847	L
1844 *		B XIV 7/21
1844 *		B VI 1/2
1845	» 4106	B VI 3/25
1845	» 4247	B VII 4/2
1850	» 5259	B XXX 4/17
1851	» 5433	B VII 4/4
1851	» 5529	B XIII 8/41
1851	» 5598	B XIV 11/20
1852	» 5854	S XIII 7/1
1853	» 6130	S XIII 7/1
1854	» 6284	B XXIX 2/34 ⁽¹⁴⁾
1854	» 6351	S XIII 7/1
1855	» 6388	B XXX 4/20
1855	» 6555	S XIII 7/1
1856	» 6892	L
1856	» 6933	B XXX 6/42
1856	» 7011	B XIII 8/35
1856	» 7114	B VII 3/4
1858	» 7479	B XXVIII 7/13
1858	» 7494	B XVI 14/5
1858	» 7499	B XIII 8/35
1859	» 8044	S XIII 7/1
1860 *		B XIV 6/23
1860	» 8180	S XIII 7
1861	» 8679	S XI 6
1861	» 8809	B VI 3/37
1862	» 9398	B XIII 9/25
1862	» 9430	B XII 4/1
1863	» 9523	B XXVIII 7/15

Σημείωση: Υπάρχουν στη βιβλιοθήκη 3 εκδόσεις του «Αποστόλου»,

ένα «Εύχολόγιον», 2 εκδόσεις τής «Θ. Λειτουργίας», 2 «Οκτώηχοι» και 4 «Όρολόγια». Όλες αυτές οι εκδόσεις είναι έλλιπείς και δέν μπόρεσα νά βρω σέ ποιά γνωστή έκδοση ανήκουν. Μερικά άπ' αυτά τά αντίτυπα, έχοντας ύπ' όψη τή περιγραφή, ανήκουν σέ άγνωστες εκδόσεις αλλά είναι άδύνατο νά τις περιγράψω. Για άλλες εκδόσεις, κατέφυγα σέ άλλες βιβλιοθήκες όπου μπόρεσα νά βρω τό αντίτυπο όλόκληρο και νά τό περιγράψω με περισσότερη ακρίβεια (βλ. στο Συμπλήρωμα άριθμ. 6 κ.λ.π.).

Σύντομες βιοβιβλιογραφικές παρατηρήσεις

(1) Σχετικά μ' αύτή τή πολύτιμη μετάφραση τής 'Ιλιάδος στή νεο-ελληνική, βλ. En. Follieri, *Su alcuni libri greci stampati a Venezia nella prima metà del cinquecento*, εις *Contributi alla storia del libro italiano*, Miscellanea in onore di Lamberto Donati, Firenze 1969, σελ. 119 - 130.

(2) Ένα άλλο αντίτυπο αύτου του βιβλίου (Κανόνες και Δόγματα τής έν Τριδέντω Συνόδου) βρίσκεται και στή βιβλιοθήκη του 'Αλλατίου: B All XVIII 3/16. Έ χειρόγραφη ένδειξη πού μαρτυρεί ότι ανήκει στή βιβλιοθήκη του 'Ελληνα σοφου (*ex Biblioth. Allatij*) δέν είναι γραμμένη άπό τό χέρι του. Υπάρχει μία άλλη σημείωση πού δείχνει τήν προέλευση αύτου του αντίτυπου: «*Ex τών του Modaforo*». Πρόκειται για τον Νικόλαο - Μαρία Modaforo πού ήταν μαθητής του Κολλεγίου άπό τον 'Απρίλιο του 1620 μέχρι τις 27 'Απριλίου του 1626. Το πρόβλημα των ήμερομηνιών πού συνάντησε ό Legrand (B. H. αί. IZ', τ. 5, σελ. 280-283) παραμένει άκόμη άλυτο. Βλ. επίσης Gauchat, *Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi, Patavii* 1967, vol. IV, σελ. 119, Boven. n. 3.

(3) Πρόκειται για ένα είδος παρατήματος στο όμώνυμο έργο πού τυπώθηκε τό 1599, με τον ίδιο τίτλο και άφιερώσεις, εις *Lutetiae Parisiorum, Apud Abrahamum Saugranium et Gulielmum des Rues, viâ Bellonacensi*. CIJ IJ XCIX.

'Από τον τίτλο λείπουν οι δύο φράσεις πού αναφέρονται στις έργασίες και στα σχόλια του 'Ιανου Gruteri και των δύο κρητικων Αιμιλίου και Φραγκίσκου Πόρτου. Στή Βιβλιοθήκη κατέχει τή θέση B All XIX 5/12.

(4) Αυτό τό Εύαγγελιστάριο του 1606 είναι δεμένον με ένα Εύαγγέλιο άπό τό όποιο λείπουν οι πρώτες σελίδες. Έπειδή κάθε έκδοση Εύαγγελίου συνοδεύεται και άπό τήν έκδοση του Εύαγγελισταρίου, υποθέτω ότι και τό Εύαγγέλιο είναι του 1606, πού είναι άγνωστη

έκδοση μέχρι τώρα. Δέν τὸ συμπεριέλαβα στίς Συμπληρώσεις γιατί δέν ἔχω κανένα θετικό στοιχείο πού νά ἐπιβεβαιώνει αὐτὴ τὴν ὑπόθεσή μου.

(5) Σχετικά μὲ αὐτὸ τὸ ἔργο (Σχόλια εἰς τὸν Προφήτη Ἱερεμία) καί μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου καί τοῦ Ματθαίου Καρυοφύλλη, ἔγραψε ὁ Legrand, ὁ L. Petit, *Dictionnaire d' Archéologie chrétienne et de Liturgie*, Paris, I, 1221. καί ἡ Jacono, *Bibliografia di Leone Allacci*, 7 - 8.

Στὸ ἀντίτυπο πού ὑπάρχει στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀλλατίου, ὑπάρχει μία ιδίόχειρη ἀφιέρωση τοῦ M. Ghisleri: «*Auctoris Dono Leoni Allaccio amico carissimo*».

(6) Οἱ κώδικες τῆς Μονῆς Βατοπεδίου 394 καί 433 περιέχουν τὸ κείμενο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Ὁ κώδικας 394 εἶναι τῆς ἴδιας περιόδου μὲ τὸ βιβλίον, ἀρχὴ τοῦ ΙΖ' αἰῶνα καί δέν φαίνεται νά ἔχει ἀντιγραφῆ ἀπὸ τὸ βιβλίον. Ὁ κώδικας 433 εἶναι τοῦ ΙΗ' αἰῶνα, ὅπως καί ὁ ἑλληνικός κώδικας 369 (521) τοῦ Βουκουρεστίου. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἔχει ἀντιγραφῆ ἀπὸ τὸ βιβλίον. Ὁ κώδικας 394 τοῦ Βατοπεδίου ἔχει τὸν ἐξῆς τίτλο: «*Τοῦ Μακαριωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου, ὁ ὁποῖος μετετέθη εἰς τὸν ὑψηλότατον θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Κατὰ Ἰουδαίων (εἰς γλώσσαν ἀπλῆν)*».

(7) Τὰ φύλλα αὐτῆς τῆς Ὀκτωήχου, τὴν ὁποία γνώρισε ὁ Legrand μόνο ἀπὸ τὸ κατάλογο τοῦ Π. Λάμπρου, εἶναι 60 καί ὄχι 58, ὅπως ἀναφέρει ὁ Λάμπρος. Ἔτσι δικαιώνεται ἡ δυσπιστία τοῦ Γάλλου νεοελληνιστῆ.

(8) Στὸ τέλος τοῦ β' τόμου βρίσκονται δύο χειρόγραφες σημειώσεις μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου. Ἡ πρώτη: «*Ἐγωγε δημήτριος χαλκιάς κέχρημαι ταύτῃ τῇ βίβλῳ καὶ ὑπερθεαύμακα τὴν ἀξιάγαστον ἐγγλωττίαν τοῦ πατρὸς ῥικάρδου τῆς συντροφίας τοῦ ἰησοῦ*». Ἡ δευτέρα: «*Τὸ παρὸν βιβλίον ἐν ταῖς χερσὶν πρόκειται εἶναι τῶν τροφίμων τοῦ φροντιστηρίου τούτου (sic), ὁμολογῶ (sic) Πέτρος Τζημάρα τροφίμος τοῦ φροντιστηρίου ἀπὸ τὸ νησι τῆς Κεφαλληνίας*».

Γιὰ τὸν Δημ. Χαλκιά, βλ. Β.Η., ΙΖ' αἰ., τ. 5, σελ. 451 - 454.

Ὁ Πέτρος Τζημάρας (στὸ Α.Ε.Κ. τὸ ὄνομά του γράφεται ἐπίσης Cymera καὶ Cymara) γεννήθηκε τὴν 21 Ἀπριλίου 1751. Γονεῖς του ὁ Βικέντιος καί ἡ Κλάρα Τζημάρα. Μπῆκε στὸ Κολλέγιο τὴν 28η Μαΐου 1764 ὅπου σπούδασε γραμματικὴ. Πῆρε τὸ δίπλωμα Φιλοσοφίας καί Θεολογίας στὸ Ρωμαϊκὸ Κολλέγιο. Ἀνεχώρησε ἀπὸ τὸ Κολλέγιο στίς 3 Μαΐου τοῦ 1773 καί πῆγε στὴ Βενετία. Δέν ἔμεινε ἐκεῖ ὅμως γιὰ πολὺ καιρὸ, ἐξ αἰτίας τῆς ὑγείας του καί ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα

του (ΑΕΚ τ. 13, φφ. 14β-15α). "Ένας όρκος του βρίσκεται στόν 54 τόμο του 'Αρχείου, σελ. 10 και ένας άλλος στόν τόμο 55, σελ. 7.

(9) Δυστυχώς και τó αντίτυπο πού υπάρχει στη Βιβλιοθήκη μας είναι έλλιπές και δέν μπορούμε νά δώσουμε τήν άκριβή περιγραφή του τίτλου και τά υπόλοιπα βιβλιογραφικά στοιχεία πού λείπουν και από τή Βιβλιογραφία του Legrand. 'Υπάρχει όμως στο πρώτο φύλλο του 'Ανθολογίου μιá σημείωση στα Ιταλικά, γραμμένη από τόν π. Cirillo Korolevskij πού μπορεί νά δώσει λίγο φώς. Τήν αντιγράφουμε: «*Di Nicola Saros, tipografo. Descritto con qualche inesattezza dal Legrand, IZ al., V, p. 162, n. 248. Non aenea visto il volume. Ristampato tale quale nel 1724 da Nicola Saros: questa ristampa trovata a Grotteferrata, XXII, 1, id'. Ho collazionato. 24. VI. 1939. CK. E' una codificazione dell' ufficio.*

(10) Αυτό τó αντίτυπο έχει πολλές σημειώσεις στα άραβικά, στο περιθώριο, γιατί χρησίμευσε σαν βάση για τή σύνταξη του πρώτου 'Ιερατικού των Μελχιτών, μετά τήν ένωσή τους με τήν 'Εκκλησία τής Ρώμης (1729). 'Υπάρχουν πολλές διορθώσεις, προσθήκες και ά φαιρέσεις, ανάλογα με τις ανάγκες των Μελχιτών, στη Συρία και στο Λίβανο εκείνη τήν εποχή.

Στό τελευταίο φύλλο: *Ex libris monachorum Congregationis SS. Salvatoris.*

'Ακολουθούν 3 σελίδες χειρόγραφες στα άραβικά, πού περιέχουν 'Αποστολικά 'Αναγνώσματα και Εύαγγέλια για τή Μελχιτική Λειτουργία. Στην άρχή του βιβλίου υπάρχει μιá χειρόγραφη σημείωση, κολλημένη, και πού γράφει στα άραβικά: «'Ο ιερεύς Μιχαήλ έτέλεσε τή Θεία Λειτουργία μ' αυτό τó βιβλίο, πάνω στο τάφο των 'Αγίων Πέτρου και Παύλου, στη Μεγάλη Ρώμη, τó χριστιανικό έτος 1735, όπως επίσης στις γαλλικές χώρες και στο 'Ελληνικό 'Αρχιπέλαγος».

Γι' αυτό τó αντίτυπο βλ. «Χρυσοστομικά», Ρώμη 1908, σελ. 539 - 560 και C. Korolevskij, *Histoire des Patriarcats Melkites*, Tome III, fasc. I, Rome 1909, σελ. 73 κ.έ.

(11) 'Η πρώτη έκδοση τής «'Ακολουθίας τής Μακαρίας Παρθένου Μαρίας», είναι του 1690. 'Ο ιστορικός του Τυπογραφείου του Σεμιναρίου τής Παδούης G. Bellini, στο έργο του «*La Tipografia del Seminario di Padova*», Padova 1938, σελ. 298, εκτός από τήν έκδοση του 1690, αναφέρει και τις εκδόσεις των έτων 1713, 1733, 1745 και 1765. Γνωρίζω επίσης άλλη μιá έκδοση του 1698, πού συνάν-

τησα στη Βιβλιοθήκη τῆς Ρωμαϊκῆς Συνόδου «Περὶ τῆς Διαδόσεως τῆς Πίστεως» (Propaganda Fide). Στὴ προσωπικὴ μου βιβλιοθήκη ἔχω ἓνα ἀντίτυπο τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1765 ποὺ εἶναι τελείως ὅμοια μετ' ἐκείνη τοῦ 1745.

(12) Γιὰ τὴν ἐκδοση τοῦ Ρωμαϊκοῦ αὐτοῦ Εὐχολογίου, ὁ Πάπας Βενέδικτος ΙΔ' (1740 - 1758), δημοσίευσε μιὰ ἐγκύκλιο ἐπιστολή, ποὺ ἀπευθυνόταν πρὸς ὅλους τοὺς Καθολικοὺς, ποὺ ἀκολουθοῦσαν τὸ Ἀνατολικὸ Τυπικόν. Αὐτὴ ἢ Ἐγκύκλιος δημοσιεύθηκε τὸ 1756 στὴ Ρώμη καὶ διαιρεῖται σὲ 75 κεφάλαια, ὅπου ἀναφέρεται ὅλο τὸ ἱστορικὸ τῆς ἐκδόσεως, τὰ πρόσωπα ποὺ ἔλαβαν μέρος στὴ σύνταξη, κλπ.

(13) Ὁ Δημήτριος Πεπάνος ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου ἀπὸ τὶς 16 Ἀπριλίου 1636. Σχετικὰ μετ' τὴ ζωὴ του, βλ. Κ. Σάθα, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, σελ. 323 - 324 καὶ Β.Η. ΙΖ' αἰ., τόμ. ΙΙΙ, σελ. 524 - 525. Ὁ Κων. Σάθας ἀγνοεῖ τὴν προέλευση τοῦ ἐπιθέτου Δομεστικὸς καὶ τὸ ἀποδίδει σὲ παλαιότερο βυζαντινὸ τίτλο ποὺ εἶχε δοθῆ στὴν οἰκογένειά του. Στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Κολλεγίου (τ. 13, φφ. 12β - 13α) ἀναφέρεται πατέρας του ὁ Γεώργιος Πεπάνος καὶ μητέρα του ἡ Μαρία Δομεστική. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ συνένωση τῶν δύο οἰκογενειακῶν του ἐπιθέτων.

Ὁ Βερνάρδος Στεφανόπουλος (Stefanopoli) ἀπὸ τὸ Aiaccio τῆς Κορσικῆς, γεννήθηκε στὶς 10 Μαΐου τοῦ 1738. Γονεῖς του, ὁ Δημήτριος καὶ ἡ Felicità Palytrina. Σύμφωνα μετ' τὸν τόμο 13 τοῦ Ἀρχείου, φφ. 8β - 9α, σπούδασε μόνον γραμματικὴ, στὰ 12 χρόνια ποὺ ἔμεινε, σχεδόν, στὸ Κολλέγιο (6.11.1750 - 5.5.1762). Ἐνῶ σπούδαζε δίδασκε τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα στοὺς ἄλλους μαθητὲς. Ἡ διαμονὴ του στὸ Κολλέγιο ὑπῆρξε ὑποδειγματικὴ, ὅπως σημείωσαν οἱ ἀνώτεροί του στὸ Ἀρχεῖο.

Στὸ πρῶτο φύλλο τοῦ βιβλίου ὑπάρχει μιὰ χειρόγραφη σημείωση ποὺ ἀναφέρει τὸν πρῶτο ἰδιοκτήτη του: *ex libris Fris joân Xomi Archiêr Dyrranchien*. Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἐξ Ἰωάννου, γεννήθηκε στὴ Ζαγορὰ τοῦ Πηλίου καὶ ἔγινε καθολικὸς μοναχὸς τοῦ Τάγματος τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀσσίζης (Conventualis). Ὑστερα ἀπὸ ἰδιαίτερη ἄδεια τοῦ πάπα ξαναγύρισε στὸ ἑλληνικὸ τυπικόν, στὸ ὁποῖο καὶ εἶχε γεννηθῆ. Μετὰ χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος μετ' τὸν τίτλο τῆς πόλεως τοῦ Δυρραχίου καὶ ἔμεινε στὴ Ρώμη γιὰ τὶς χειροτονίες στὸ ἑλληνικὸ τυπικόν, στὸν «Ἅγιο Ἀθανάσιον». Ἐμενε στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο καὶ ὅταν πέθανε, ἄφησε ὅλη του τὴν περιουσία καὶ τὴ βιβλιοθήκη του σ' αὐτό, ὅπου καὶ τάφηκε. Πάνω στὸν τάφο του γρά-

φτηκε: A Ω. IO. CHRYSOSTOMUS. DE IOANNE. MINOR. CONVENTUALIS. S. FRANCISCI. VIR. APOSTOLICUS. IN ORIENTE. PERSECUTIONES. DIUTURNUMQ. CARCEREM. STRENNE. PERPRESSUS. EST. AN. MDCCLXX. VI. KAL. MAII. ARCHIEPISCOPUS. DYRACCHOIEN. A. CLEM. XIV. P. M. ELECTUS. PONTIFICALIA. MUNERA. ET. SACRAS. ORDINATIONES. IN. HOC TEMPLO. GRAECO. RITU. PER-SOLVIT. VIXIT. AN. LXXIII. OBIIT. AN. SAL. MDCCLXXXV. VIII. KAL. SEXTIL. SUA. HAEREDITATE. HUIC. COLLEGIO. EX. TESTAMENTO. RECLICTA. ΖΗ ΕΝ ΘΕΩ.

Βλ. επίσης Ritzler - Sefrin, *Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi*, vol. VI, Patavii 1958, σελ. 203, Dyrrachien. rit. graeci, n. 2.

Μία προσωπογραφία του φυλάγεται σ' ένα διάδρομο του Κολλεγίου.

(14) 'Ο Τήνιος ιερέας Νικόλαος Περπινιάν σπούδασε φιλοσοφία και θεολογία στη Ρώμη, κατά την τρίτη δεκαετία του ΙΘ' αιώνα. Γεννήθηκε τὸ 1814 στὴν Τήνο καὶ γιὰ μιὰ ὀρισμένη περίοδο ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ 'Ελληνικοῦ Κολλεγίου. Παρ' ὅλες τὶς προσπάθειές μου νὰ βρῶ στοιχεῖα γι' αὐτὸ στὸ 'Αρχεῖο, δὲν βρῆκα οὔτε τὴν παραμικρὴ νύξη. 'Η ἀρχὴ τοῦ ΙΘ' αἰ. ὑπῆρξε πολὺ ταραγμένη γιὰ τὴν πόλη τῆς Ρώμης καὶ πολλὰ 'Αρχεῖα διασκορπίσθηκαν (ὁ Ναπολέων πῆρε στὴ Γαλλία πολλὰ 'Αρχεῖα καὶ κώδικες, ὅπως συνέβη μὲ πολλοὺς ἑλληνικοὺς τοῦ Βατικανοῦ). Τὴν ἴδια περίοδο ἐπίσης ἔφυγαν ἀπὸ τὸ Κολλέγιο ὅλοι οἱ Λατίνοι μαθητῆς (ὁ Περπινιάν ἦταν τοῦ λατινικοῦ τυπικοῦ) καὶ πῆγαν στὸ Κολλέγιο τῆς Προπαγάνδας.

Στὸν λατινικὸ κώδικα τοῦ Βατικανοῦ 9565, φ. 197, ὑπάρχει ἓνας κατάλογος τῶν μαθητῶν τοῦ 'Ελληνικοῦ Κολλεγίου ὅσοι βρισκόταν ἐκεῖ τὸ 1837: ὑπῆρχαν τότε μόνο 10 μαθητῆς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 6 ἦταν λατίνοι καὶ οἱ 4 ἀνατολικοῦ τυπικοῦ. Δημοσιεύουμε ὅλο τὸν κατάλογο:

I. Rito Latino

Niccolò Perpignani, studente di teologia (3° anno), di anni 23, da Tine.

Lorenzo Scutachi, studente di filosofia (2° anno), di anni 22, da Scio.

Ignazio Giustiniani, studente di dogmatica (1° anno), di anni 22, da Scio.

Gaspere Vuccino, studente di filosofia (1° anno), di anni 18, da Costantinopoli.

Giorgio d' Aleggio, studente di grammatica superiore, di anni 18, da Sira.

Giorgio Sargologo, studente di grammatica inferiore, di anni 16, da Sira.

II. Rito Greco

Demetrio Camarda, studente di filosofia, di anni 17, di Piana dei Greci.

Agostino Franco, studente di grammatica superiore, di anni 15, di Mezzojusso.

Filippo Matranga, studente di grammatica inferiore, di anni 15, di Piana dei Greci.

Michele Stefanopoulo, studente di grammatica inferiore, di anni 23, da Cargese in Corsica.

Στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Κολλεγίου συναντῶνται δύο-τρία χρόνια μετὰ τὸ 1837, ὅλοι οἱ συμμαθητὲς τοῦ Περπινιᾶν ποὺ ἀνῆκαν στὸ ἑλληνικὸ τυπικόν. Ἀπὸ τοὺς λατίνους δὲν συναντᾶμε πιά κανένα.

Ὁ Νικόλαος Περπινιᾶν ἄφησε ἓνα ἔχνος ἀπὸ τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὸν «Ἅγιο Ἀθανάσιο»: στὸ βιβλίον *Hymni Sacri*, τυπωμένο τὸ 1632 στὴ Ρώμη ἀπὸ τὸν Zannetti, ὑπάρχει μιὰ ιδιόχειρη σημείωσή του: «*Νικόλαος Περπινιᾶν ἑλλην ἐσπούδασε τὸ βιβλίον τοῦτο ἐν ἔτει Κυρ. 1835*».

Ὁ Περπινιᾶν ἢ Περπινιᾶνης, δημοσίευσε στὴ Κωνσταντινούπολη, ὅπου καὶ ἐργάσθηκε σὰν ἐφημέριος στὸ Ναὸ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἄλλη μιὰ συλλογὴ ποιημάτων του μετὰ τὸν τίτλο: «*ΑΝΘΗ ΠΑΡΝΑΣΙΑ ΗΤΟΙ ΥΜΝΟΙ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΤΙΝΑ ΜΕΛΥΔΡΙΑ Τῆ ἀρχαία Δωριδί διαλέκτω καὶ μέλει ποικίλω ὑπὸ τοῦ Ἱερέως ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΕΡΠΙΝΙΑΝΗ Ἀποστολικοῦ Ἱεροκλήρου καὶ Κανονικοῦ τοῦ ΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ*».

Περιέχονται σ' αὐτὴ τὴ συλλογὴ 17 ποιήματα σὲ δωρικὴ διάλεκτο, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀφιερωμένα στὴ γενέτειρα τοῦ ποιητῆ, τὴν Τήνο. Ἀντίτυπο αὐτῆς τῆς συλλογῆς διατηρῶ στὴν προσωπικὴ μου βιβλιοθήκη.

ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΣΤΙΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΩΝ Ε. LEGRAND
ΚΑΙ ΓΚΙΝΗ — ΜΕΞΑ.

1

THEODORI GAZAE THESSALonicensis, Grammaticae institutionis libri duo priores, sic translati per ERASMVM ROTERODAMVM, ac titulis et annotatiumculis explanati, ut citra negotiū et percipiqueant, et teneri. IDEM Graece pro ijs qui iam aliquantulū ut conferri commode possint.

[Στὸ τέλος τῆς προτελευταίας σελ.:] Basileae, per Ioannem Frobenium. Mense Februariο. Anno à uirginis partu M.D.XXI.

[Στὴ σελίδα 230 :] ΕΤΥΠΩΘΗ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΤΟΥΤΟ ΒΙΒΑΙΟΝ ΩΣ οἶοντε ἦν ἀκριβέστατον, ἐν κλυτῇ γερμανίας βασιλείᾳ, ὑπὸ Ἰωάννου Φρωβενίου. Ἐτι τῷ ἀπὸ τῆς χριστοῦ γενήσεως χιλίοστῳ πεντικοσίο-στῳ εἰκοστῷ πρώτῳ, μηνί θαργηλιῶν ἰσταμένῳ (*sic*).

Σὲ 80 σχῆμα, ἀπὸ 230 ἀριθμημένες σελίδες καὶ 2 χωρὶς ἀρίθμηση, ποὺ ἔχουν μοιρασθῆ σὲ 29 τετράδια, ἀπὸ 4 φύλλα τὸ καθένα. Ὁ τίτλος βρῖσκεται μέσα σὲ καλλιτεχνικὸ πλαίσιο, ὅπως καὶ ἡ σελ. 2, ὅπου βρῖσκεται ἡ ἀρχὴ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Ἐράσμου ποὺ τελειώνει στὴ σελ. 4 καὶ ἔχει γιὰ ἡμερομηνία τὴν παραμονὴ τῆς γέννησης τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστῆ (23 Ἰουνίου) τοῦ 1518. Τὸ τελευταῖο φύλλο, χωρὶς ἀρίθμηση, περιέχει στὴν πρώτη σελίδα τὰ τυπογραφικὰ λάθη μὲ μιὰ μικρὴ σημείωση γιὰ τὸν ἀναγνώστη καὶ τὴ σημείωση ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω. Στὴν ἄλλη σελίδα ὑπάρχει τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Φρωβενίου: δύο χέρια κρατοῦν μιὰ ράβδο στὴν ἄκρῃ τῆς ὁποίας στηρίζεται ἓνα πτηνόν. Γύρω ἀπὸ τὴ ράβδο ἔχουν τυλιχθῆ δύο φίδια. Τὸ λατινικὸ κείμενο βρῖσκεται στὶς σελ. 5-136 καὶ τὸ ἑλληνικὸ στὶς 137 - 230.

Ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τοῦ Legrand (αἱ. ΙΕ' - ΙΣΤ', τ. 3) γνωρίζουμε τὴν ἐκδοσὴ τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς Γραμματικῆς ποὺ ἔγινε στὸ Λοβάνιο τὸ 1516 (ἀριθμ. 186). Ὁ Ἰωάννης Φρωβένιος τύπωσε μόνο τὸ πρῶτο βιβλίον τὸ ἴδιο ἔτος (ἀριθμ. 187). Ἡ προηγούμενη ἐκδοσὴ τῶν δύο βιβλίων ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐκδότῃ εἶναι τοῦ 1518 (ἀριθμ. 206) καὶ φαίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ ἐκδοσὴ τοῦ 1521 εἶναι ἡ ἐπανέκδοσὴ τοῦ κειμένου τοῦ 1518.

B All XIX 4/18.

2

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ ΚΩΜΩΔΙΑΙ ΕΝΝΕΑ ΜΕΤΑ ΣΧΟΛΙΩΝ ΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΠΑΝΥ ΩΦΕΛΙμων, καὶ δύο ἄνευ σχολίων, σὺν πίνακι ἀφθοροτάτῳ ἀπάντων τῶν ἀξιολόγων. ARISTIPHANIS COMOEDIAE NOVEM CVM COMMENTARIIS ANTIQVIS ADmodum utilibus, duaeque sine commentarijs, adiecto copiosissimo indice omnium cognitu digorum.

Πλοῦτος	Plutus
Νεφέλαι	Nubes
Βάτραχοι	Ranae
Ἴππεῖς	Equites
Ἀχαρνεῖς	Acharnenses
Σφῆμαι	Vespae
Ὀρνιθες	Aues
Εἰρήνη	Pax
Ἐκκλησιάζουσαι	Concionantes
Θεσμοφοριάζουσαι	Cereris sacris operantes
Λυσιστράτη	Lysistrata

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΕΙΣ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗ.

Βίβλοι Ἀριστοφάνους θεῖος πόνος, αἷσιν ἀχαρνεῦς
 Κισσὸς ἐπὶ χλοερῆν πουλὺς ἔσεισε κόμην.
 Ἦνι δ' ὅσον διόνυσον ἔχει σελίς, οἶα δὲ μῦθοι
 Ηχεῦσι, φοβερῶν πληθόμενοι χαρίτων.
 Ω καὶ θυμὸν ἄριστε καὶ ἐλλάδος ἤθεσιν ἴσα
 Κωμικέ, καὶ στίξας ἄξια καὶ γελάσας.

BASILEAE, IN OFFICINA FROBENIANA AN. MDXLVII.

[Στὴν προτελευταία σελίδα:] Ετυπώθη ἐν τῇ βασιλείᾳ παρὰ Ἱερωνύμῳ τῷ φροβενίῳ, καὶ Νικολεῶ τῷ ἐπισκοπίῳ, ἔτει τῆς σωτηρίας ἡμῶν αφμζ.

Σὲ σχῆμα φύλλου. Προηγούνται 6 φύλλα χωρὶς ἀρίθμηση, 572 σελίδες ἀριθμημένες, ἀπὸ τις ὁποῖες ἡ τελευταία εἶναι λευκή. Στὸ τέλος, ἄλλα 12 φφ. χωρὶς ἀρίθμηση, γὰρ τοὺς πίνακες καὶ τὰ σφάλματα. Τὸ τελευταῖο περιέχει καὶ τὸν κατάλογο τῶν τετραδίων: *α - z A - Z Aa - Dd, συνολικὰ 51, ἀπὸ τὰ ὅποια μόνον τὸ Bb ἔχει 4 φύλλα, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἔχουν ἀπὸ 6 τὸ καθένα.

Στὸ φ. 2α: «Μᾶρκος Μουσοῦρος ὁ Κρής τοῖς ἐντευζομένοις εὖ πράττειν». Πρόκειται γὰρ τὴν εἰσαγωγὴν ποὺ γράφτηκε γὰρ τὴν ἐκδοσὴν τῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνη τὸ 1498 (B.H. τ. 1, ἀρ. 21). Τὸ περιεχόμενον τῶν 6 πρώτων φύλλων εἶναι ἴδιον μ' ἐκεῖνο ποὺ ἀναφέρει ὁ Legrand στὴ σελ. 50. Τὴν τελευταία σελίδα τοῦ βιβλίου γεμίζει τὸ τυπογραφικὸν σῆμα τῶν Φρεβωνίου (βλ. τὴν περιγραφὴν τοῦ προηγούμενου βιβλίου).

B All XVII 8/19.

3

ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ. [Στὸ τέλος:] Venetijs per Bartholomeum Imperatorem. MDLII.

Σὲ σχ. 32ο (9,5 X 6,5). Ἀπὸ 83 φύλλα χωρὶς ἀρίθμηση, ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ

τελευταίο είναι λευκό. Τα τετράδια είναι 11, α-λ, που έχουν όλα από 8 φύλλα έκτος από το τελευταίο που έχει 3, μαζί με το λευκό. Η στάχωση έχει γίνει με δέρμα και έχουν σταχωθή μαζί με το Ώρολόγιο άλλα 8 λευκά φφ. στην αρχή και άλλα 31 στο τέλος. Η ποιότητα του χαρτιού των λευκών φύλλων είναι ανώτερη από την ποιότητα του χαρτιού του Ώρολογίου. Από το φ. 80 αρχίζει ένα Πασχάλιον, που πηγαίνει από το ,αφνβ' (1552) μέχρι το ,αφξ' (1560).

L

4

ΔΙΑΤΑΓΑΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΔΙΑ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΕ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ· δια βιβλίων οκτώ. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ του Τουρριανού προλεγόμενα και σχόλια άπολογητικά τε εξηγητικά εις τας αυτάς διαταγάς. Ταυτα νυν πρώτον έτυπώθη. CONSTITUTIONES SANCTORUM APOSTOLORUM DOCTRINA CATHOLICA A CLEMENTE Romano Episcopo, et cive scripta libris octo. FRANCISCI TURRIANI PROLEGOMENA et explanationes apologeticae in easdem Constitutiones. Haec nunc primum impressa sunt. Cum privilegio Caes. Majestatis, et Illustriss. Senatus Veneti. Venetiis, ex officina Iordani Zileti MDLXIII.

Σχ. 8ο, από 18+192 φφ. άριθμημένα και άλλα 3 φφ. στο τέλος, που περιέχουν τα τυπογραφικά σφάλματα και άρισμένες σημειώσεις (θα έπρεπε να ήταν 4 τα φφ. άλλα το πρώτο έχει χαθή). Τα πρώτα 18 φφ. περιέχουν: «Φραγγίσκου πρεσβυτέρου του Τουρριανού προλεγόμενα» και ένα επίγραμμα του «Ζαχαρίου Ιερέως σκορδυλλίου κρητός του έπιλεγόμενου μαραφαρά, και επιτρόπου του τής Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου κυ 'Ιωάσαφ, προς τους έντευξομένους τη βίβλῳ».

Τα φφ. 1 - 164 περιέχουν το κείμενο των 8 βιβλίων των Διαταγών των Άποστόλων και από 165-192 τα σχόλια του Φραγγίσκου Τουρριανού που είναι άτελή γιατί έχουν έκπέσει μερικά φύλλα στο τέλος.

Ο Legrand γνώρισε αυτό το βιβλίο άπ' όπου άντέγραψε το επίγραμμα του Σκορδύλλη αλλά δέν έδωσε την περιγραφή του (B.H. τ. 1, σελ. 318). Θεώρησα καλό να δώσω αυτή τη συμπλήρωση, γιατί, πρώτα, συμπληρώνει την έλληνική Βιβλιογραφία (σαν καταλογογράφηση των έντύπων για την έκδοση των όποιων έργασηκαν Έλληνες) και γιατί, όπως σημειώνει και ο Legrand, το βιβλίο είναι άρκετά σπάνιο. Βλ. επίσης Ά. Μουστοζούδη, Έλληνομνήμων ή Σύμμικτα Έλληνικά, Άθήνησι 1843, σελ. 306. Το αντίτυπο αυτό δωρήθηκε στη Βιβλιοθήκη του Κολεγίου από το Ματθαίο Καροφύλλη.

B XIII 9/29.

5

ARISTOTELIS STAGIRITAE, RHETORICORVM, Artis- que POETICAE libri, atque etiam PROBLEMATVM Sectiones

omnes, quibus ALEXANDRI APHRODISAEI Omnia Problemata adiuncta fuere. Quorum omnium seriem versa pagina commostrabit. PARS SEXTA. VENETIIS MDLXXVI.

[Στή σελίδα 2:] QVAE IN HOC VOLVmine contineantur. Rhetoricorum ad Theodectem Libri III. Georgio Trapezuntio interprete. Rhetorica ad Alexandrum, Francisco Philepho interprete. De Poetica, Alexandro Paccio Patritio Florentino interprete. Problematum Sectiones XXXVIII. Theodoro Gaza interprete. Alexandri Aphrodisaei Problematum Libri II Theodoro Gaza interprete. [Στή σελίδα 752:] VENETIIS, EX OFFICINA GASPARIS BINDONI. MDLXXVI.

Σχ. 32ο. Ἀπὸ 752 πυκνοτυπωμένες σελίδες ἀριθμημένες. Τὰ τετράδια Αα-Ζζ, Ααα-Ζζζ, Αααα, ἀποτελοῦνται ἀπὸ 8 φφ. τὸ καθένα.

Β Π 1/15.

6

(ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΤΥΠΙΚΟΝ Τετύπεται ἐνετίησι, ἐν οἰκίᾳ Ἰακώβου τοῦ Λεογκίνου, ἀναλώμασι μὲν τοῖς αὐτοῦ ἀπιμελείᾳ δὲ πολλῇ καὶ ἐπιδιορθώσει, κυροῦ Θεοφάνους Ἱερομονάχου, λογαρά, τοῦ κυπρίου, καὶ πρωτοσυγγέλλου). [Στὸ τέλος:] Ἔπει τῷ ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀφοζ'.

Πρόκειται γιὰ τὴ 2η ἐκδοση τοῦ Τυπικοῦ τοῦ Ἁγίου Σάββα (ἢ 1η εἰς Β.Η. αἱ. ΙΕ' - ΙΣΤ', τ. 1, ἀρ. 114, τοῦ 1545). Δυστυχῶς λείπουν τὰ 4 πρῶτα φύλλα καὶ 3 στὸ τέλος. Μπορῶ νὰ δώσω τὴν πλήρη περιγραφὴ γιατί μπόρεσα νὰ συναντήσω στὴ Βατικανὴ Βιβλιοθήκη (Liturgia B XI 1 Cons') ἕνα πολὺ καλὰ διατηρημένο ἀντίτυπο. Μετὰ τὸν τίτλο, ποῦ βρίσκεται μέσα σ' ἕνα καλλιτεχνικὸ πλαίσιο, ἀκολουθοῦν τὰ τυπογραφικὰ σήματα τοῦ Λεογκίνου (βλ. Μανούσακας, σελ. 47) καὶ τοῦ Κουνάδη (Β.Η. αἱ. ΙΕ' - ΙΣΤ', τ. I, σελ. 188). Στὴν ἄλλη σελίδα τοῦ πρώτου φύλλου: «Τοῖς ἐν τῷ ἁγιοτάτῳ Κλήγῳ (sic) ἐναριθμουμένοις χριστιανοῖς ὀρθοδόξοις. Ἀδρόνικος Νούκιος ὁ κερκυραῖος, ἐν κῶ χαίρειν». Γιὰ τὸν Ἀδρόνικο Νούκιο βλ. Β.Η. ΙΕ' - ΙΣΤ' αἱ., τ. I, σελ. 241 - 243, 268 - 270. Ἄπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Β1, Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 256-257· Μιχ. Περάνθη, Ἑλληνικὴ Πεζογραφία, τ. Α', Ἀθήνα, χ.ξ., σελ. 338, ὅπου καὶ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα. Συγκεντρωμένα βιβλιογραφικὰ βλ. στὸ πρόσφατο ἄρθρο τοῦ Δημ. Κ. Μιχαηλίδη, Βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα γιὰ τὸν Ἀδρόνικο Νούκιο, «Ὁ Ἐραριστῆς» 8 (1970), Τόμος Δ. Σ. Γκίνη, σ. 220-222.

Σὲ σχ. φύλλου, ἀπὸ ρμβ' (142) φύλλα ἀριθμημένα καὶ ἄλλα 4 χωρὶς ἀριθμηση, ὅπου καὶ βρίσκεται τὸ Πασχάλιον ἀπὸ τὸ ἔτος ἀφοζ' (1577) ἕως τὸ ἀχιη' (1618). Ἐκτύπωση σὲ δύο κολῶνες, μὲ δύο χρώματα, μαῦρο καὶ κόκκινο.

Ὁ συντάκτης τοῦ Πασχαλίου εἶναι ὁ Θεοφάνης Λογαράς, ποῦ δύο χρόνια

είναι γνωστή σάν «έκδοση του Καρδινάλιου Sirletti» και σχετικά σπάνια. Γι' αυτό πιστεύω ότι θα ήταν χρήσιμη ή αντιγραφή της 'Αρχής (incipit) της κάθε όμιλίας και ή σχετική παραπομπή στην 'Ελληνική Πατρολογία του Migne (M):

«Χθές ήμιν ό λόγος εις την του μεγάλου αετου θεωρίαν»: Μ 63, 543 - 550.

«Χθές ήμιν ό λόγος πρός τε την αίρετικήν πάλην»: Μ 56, 499 - 516.

«Εύλογητός ό Θεός καθ' έκάστην σύναξιν αύξανομένην»: Μ 48, 801 - 812.

«Πάλιν μαρτυρών μνήμη, πάλιν εύσεβών έορταί»: Μ. 52, 827 - 836.

«Ότε τον παναρμόνιον τουτονι κόσμον έξ αρχής έπλαττεν ό θεός»: Μ 59, 507-516.

«Ημεϊς μέν πρό της χθές ήμέρας»: Μ 49, 263-276.

«Πολλήν όρώ την σπουδήν ένδεικνυμένους ύμᾶς»: Μ 56, 97 - 107.

«Της του Χριστου Βασιλείας τό εύαγγέλιον κηρύττουσιν οι προφήται»: Μ 56, 397-410.

«Εθαύμασα μεθ' ύμῶν ὡ φιλόχριστοι τᾶ νέα»: Μ. 56, 553 - 564.

«Μέγα της ψυχής έφώδιον εις σωτηρίαν τᾶ ιερά μαθήματα»: Μ 63, 531 - 544.

B Arc XXIII 1/5.

8

ΚΑΛΕΝΔΑΡΙΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΟΝ Α·Ι·ΔΙΟΝ Ο ΝΥΝ ΠΡΟ-
ΣΤΑΓΜΑΤΙ ΤΟΥ άγιωτάτου και μακαριωτάτου ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΡΙΣ-
ΚΑΙΔΕΚΑΤΟΥ της άγίας του Θεου εκκλησίας άκρου αρχιερέως εκ
της λατινων φωνης εις την Ελληνίδα διάλεκτον ΙΟΑΝΝΗΣ ΒΑΠΤΙ-
ΣΤΗΣ Ο ΓΑΒΙΟΣ ΜΕΤΗΝΕΓΚΕΝ. ΕΝ ΡΩΜΗ, ΔΙΑ ΦΡΑΓΚΙ-
ΣΚΟΥ ΤΟΥ ΖΑΝΕΤΟΥ ΑΦΠΓ'.

Σε 80 σχ., από 48 φύλλα χωρίς άρίθμηση, από τᾶ όποια τᾶ 1β και 8β είναι λευκά. Η έκτύπωση έχει γίνει με δύο χρώματα, μαύρο και κόκκινο. Στην αρχή (φφ. 2-4) περιέχεται στα έλληνικά τό διάταγμα του Πάπα Γρηγορίου ΙΓ' για τη μεταρρύθμιση του Ημερολογίου. με τό έξής incipit: «Τῶν σεμνοτάτων του ποιμενικου ήμῶν καθήκοντος έργου φροντίδων» (πρόκειται για τό Διάταγμα «Inter gravissimas», βλ. εις : *Bullarium diplomatum et Privilegium sanctorum Romanorum Pontificum*, ed. Taurinii, t. VIII 1863, σελ. 386 - 390), με ήμερομηνία «τη έκτη πρό τῶν καλανδῶν μαρτίου ,αφπα'», δηλαδή 24 Φεβρουαρίου. Τό λατινικό κείμενο όμως έχει χρονολογία: 24 Φεβρουαρίου 1582, που νομίζω ότι είναι ή σωστότερη.

Όλα αυτά τᾶ στοιχειᾶ τᾶ πῆρα από τό δελτίο της δελτιοθήκης της Βιβλιοθήκης του Κολλεγίου και από τό αντίτυπο που βρίσκεται στη Βατικανή Βιβλιοθήκη (Barberini N VII 15). Τό αντίτυπο του Κολλεγίου δέν κατώρθωσα νᾶ τό δω γιατί έλειπε από τη θέση του. Ό πρώτος κατάλογος της Βιβλιοθήκης του 1585 (βλ. την ύποσημείωση 13 στην εισαγωγή) αναφέρει 5 αντίτυπα αυτού του Ημερολογίου και που άργότερα θᾶ πουλήθηκαν σε διάφορες βιβλιοθήκες. Πράγματι, τό αντίτυπο που είδα στη Βατικανή Βιβλιοθήκη, έχει τις δυό αρχαιότερες σφραγίδες του Κολλεγίου και τη χειρόγραφη φράση: «Ex Biblioth. Collegij Graecorum».

B VII 2/3.

9

ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ. Ἡ παρούσα Βίβλος νεωστὶ ἐτυπώθη ἐκ τῶν ὑ-
πων κουνάδου. Ἀνεθεωρήθη δὲ μετὰ πλήσεως ἐπιμελείας. Ἐτι ἀπὸ τῆς
ἐνσάρκου οἰκονομίας ἀφπε'. [Στὸ τέλος:] Ἡ τῶν τετραδίων κατὰ τά-
ξιν ἀκολουθία. + αβγ . . . χψω Α . . . Μ. Ἀπαντα εἰσὶ τετράδια πλὴν
+ καὶ τοῦ Μ διάδια, τὸ δὲ ε', πεντάδιον, καὶ τὸ δ, μετὰ τοῦ, δ ιι, ἐξά-
διον, τριάδιον δὲ τὸ φ. Ἐνετίησιν, Ἐτι ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας.
, ἀφπε'.

Σὲ σχ. 8ο, ἀπὸ σ'ς' φφ. ἀριθμημένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα λείπουν στὸ ἀντίτυπό μας
τὰ τελευταῖα 42 (τελειώνει μὲ τὸ φ. σμε' ποὺ στὴν πραγματικότητα εἶναι τὸ φ.
σνδ' γιατί ἡ ἀρίθμηση τῶν φύλλων εἶναι πολὺ ἄτακτη σὲ πολλὰ σημεία τοῦ βιβλίου,
π.χ. ις' = θ', ιη' = κ', μα' = μ', ξδ' = ξβ' καὶ πολλὰ ἄλλα).

Ἡ ἐκτύπωση ἔχει γίνει μὲ δυὸ χρώματα: κόκκινο καὶ μαῦρο. Στὸν τίτλο,
τοποθετημένο μέσα σὲ καλλιτεχνικὸ πλαίσιο, καὶ στὴν προτελευταία σελίδα, ὑπάρ-
χει τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Κουνάδη (Β.Η. ΙΕ' - ΙΣΤ' αἰ., τ. Ι, σελ. 188).

Στὴν πρώτη σελίδα καὶ στὴ σελίδα α', ὑπάρχει ἡ ἐξῆς χειρόγραφη ἐπιγραφή:
«*E' di Francesco Ma Lopez Arciprete in S. Sofia*». Πρόκειται, σίγουρα γιὰ τὸν
ἐφημέριο τοῦ ἀλβανικοῦ χωριοῦ τῆς Καλαβρίας Ἁγία Σοφία τῆς Ἡπείρου, ποὺ
ἔζησε, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, κρίνοντας ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή, τὸν περασμένο αἰῶνα.
Διατήρησα τὴν ὀρθογραφία τοῦ βιβλίου.

Β VII 4/6.

10

(Συμπλήρωση στὸν Legrand ΙΕ' - ΙΣΤ' αἰ., τ. ΙV, άρ. 863)

ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΗ ΣΥΝ ΘΕΩ ΑΓΙΩ ΠΕΡΙΕΧΟΥΣΑ ΤΗΝ
ΠΡΕΠΟΥσαν αὐτῇ ἀκολουθίαν. Ἐπιμελῶς διορθωθέν, παρὰ Ναθαναή-
λου ἱεροδιακόνου ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ Ἐμπόρου. Ἐνετίησι, παρὰ Δομινίκω
τῷ Ἡτεπολωνίω. Τύποις τοῖς τοῦ Σπινέλλου. Ἐτει τῷ ἀπὸ τῆς ἐνσάρ-
κου οἰκονομίας, τοῦ κῷ ἡμῶν ἸϚ ΧϚ. ,αχ'.

Ὁ τίτλος βρίσκεται μέσα σὲ ξυλογραφικὸ πλαίσιο, στὸ κάτω μέρος τοῦ ὀ-
ποίου βρίσκεται ἡ συνηθισμένη φράση: ΜΙΜΗΤΑΙ ΕΣΤΕ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.
Πίσω ἀπὸ τὸν τίτλο ὑπάρχει ξυλογραφία τῆς Σταύρωσης τοῦ Χριστοῦ.

Β VI 3/33.

11

ΑΙΣΩΠΟΥ ΜΥΘΟΙ. [Στὸ τέλος:] Ἐνετίησι παρὰ Ἀντωνίω τῷ
Πινέλω. ,αχγ'.

Σὲ 16ο σχῆμα (16X10), ἀπὸ 1 τετράδιο τῶν 32 φύλλων, χωρὶς ἀρίθμηση,
καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ τελευταῖο εἶναι λευκὸ. Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου, ὑπάρχει μιὰ

ΕΞΑΛΛΗΡΟΥ

ΔΥΚΟΥ

ΚΙΑΛΟΥΠΟΥΣ,

διήγησις ἑραΐα :-

*ex
Biblioth.*

Alamy

ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. αχμγ.

Παρά Γεώργιου Α'ντωνίου τῷ Γουλιανῷ :-

Πελιέται κοντὰ εἰς τὸν πόντε τῆς ἁγίας Φανίνης.

1. Ἡ προμετωπίδα τοῦ βιβλίου 18 τῶν Συμπληρώσεων.

Η Ο Υ Θ Ε Σ Ε Ξ Ε

Δ Ι Δ Α Κ Τ Ι Κ Α Τ,

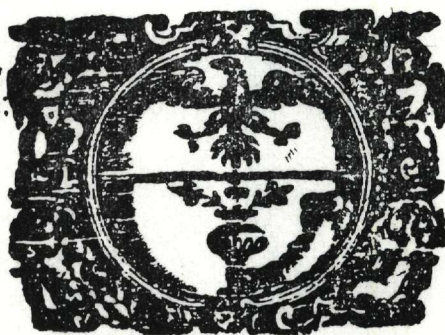
τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν :-

ΚΑΤΑΠΟΛΛΑ' Ω' ΦΕ' ΛΙΜΑΙ

εἰς οὐδὲ παιδας, καὶ εἰς πάντας :-

Conlicentia de' Superiori, & Priuilegio :-

*Ex
Biblioth.*

Matij

Ε' Ν Ε Τ Ι Η Σ Ι Ν, α χ μ δ.

Παροῦ Γεώργη Ἀντωνίω τοῦ Γουλιανῶ :-

Πωλῖται κοτὰ εἰς τὸν πότι τῆ ἀγίη Φαντίη.

2. Ἡ προμετωπίδα τοῦ βιβλίου 23 τῶν Συμπληρώσεων.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΚΑΛΟΥΜΕΝΟΝ

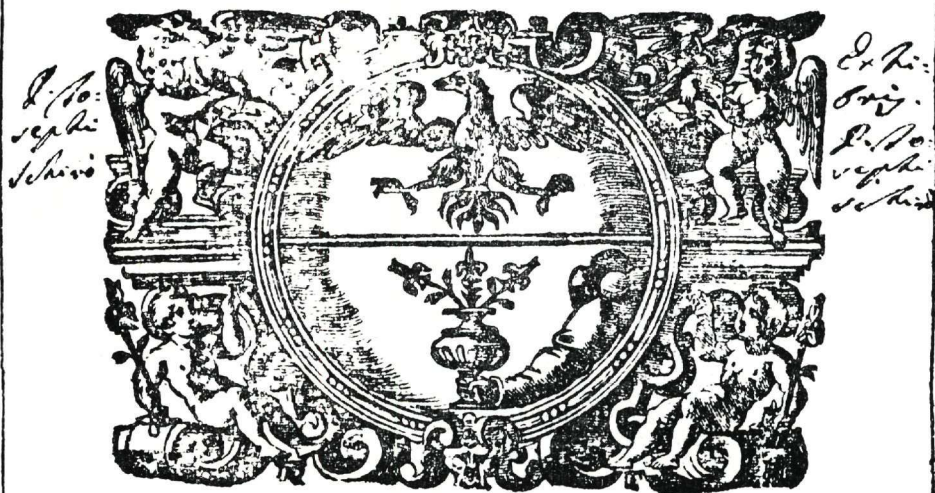
ΚΥΡΤΑΚΟ ΔΕ ΟΜΕΘΗ

ΗΓΟΥΝ ΔΙΔΑΧΑΙ ΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ
Εἰς τὰς κυριακὰς ὅλου τοῦ ἑνιαυτοῦ.

ΣΤΑΛΕΧΘΕΪΣΑΙ ΠΑΡΑ ΑΓΑΠΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ
Ἐκ ἑξοφθεν Διδασκάλων.

ΠΑΡΑ ΔΕ ΑΚΑΚΙΟΥ ΓΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ
Τοῦ Διακροῦσθι τοῦ ἐν τῆς νήσου
Κεφαλληνίας,

ΕΠΙΜΕΛΩΣ ΔΙΟΡΘΩΘΕΪΣΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΔΑΠΑΝΗΣ
Αὐτῆ τυπωθεΐσαι εἰς κοινὴν ὠφελειαν.

ΕΝΕΤΗΣΙΝ, α χ ζ.

Παρά Ανδρέα τῶν Γουλιανῶ.

Πουλίται κοντὰ εἰς τὸν Ποντε τῶ ἁγίου Φατίνου.

CON LICENZA, ET PRIVILEGIO

3. Ἡ προμετωπίδα τοῦ βιβλίου 32 τῶν Συμπληρώσεων.

PEREMPTORIUM
ICONOMACHIÆ,

PER
JACOBUM PICENINUM
REVIVISCENTIS,

A B
ALOYSIO ANDRUZZI
SANTANDREA

Em.^{mo}, ac Rev.^{mo} S. R. E. Card.

FRANCISCO ANTONIO
FINY
DICATUM.

Additi sunt tres Indices, Caputum, SS. Patrum, &
Rerum notatu digniorum.

et dolo

P. 67.

VENETIIS.
TYPIS ALBRITIANÆ SOCIETATIS.
ANNO SAL MDCCXXIX, ET SOCIETATIS V.

4. Ἡ προμετωπίδα τοῦ βιβλίου 45 τῶν Συμπληρώσεων.

εικόνα τοῦ Αἰσώπου με τὸ ὄνομά του στὰ ἰταλικά: ESOPO. Στὸ φ. 1β καὶ 2α-2β, ὑπάρχουν τὰ περιεχόμενα κατὰ ἀλφαβητικὴ σειρὰ. Αὐτὴ ἡ ἔκδοση περιέχει 150 μύθους στὴ δημοτικὴ.

B All XVII 2/10.

12

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ Εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ Διδάσκαλος ἐρωτᾷ, καὶ ὁ μαθητὴς ἀπηλογᾷται. Καμωμένη ἀπὸ τὸν πατέρα Ἰάκωβον Λεδέσμαν θεολόγον τῆς συντροφίας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ γυρισμένη εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν διὰ μέσου τοῦ πατρὸς Βιγκεντίου τοῦ Κασταγνιόλα τῆς ὁμοίας συντροφίας. Διὰ τὸ ὄνομα καὶ σημάδι τοῦ χριστιανοῦ. IN ROMA, Per Luigi Zannetti. MDCIII. Con licenza de' Superiori.

[Στὴ σελίδα λα':] QVesta Dottrina, è la medesima che altre uolte è stata stampata sotto nome del Padre Ledesma in Italiano, et reuista da tre Padri nostri che sono di natione Greca, et huomini sufficienti, i quali dicono esser uoltata fedelmente. In Roma 10. di Maggio 1594. Carlo Règgio Prouinciale della prouincia Romana della Compagnia di GIESV.

Σὲ σχῆμα 16ο (15X10), ἀπὸ λα' (31) σελίδες ἀριθμημένες καὶ μιὰ στὸ τέλος λευκὴ. Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου ὑπάρχει ἓνα μικρὸ πλαίσιο μετὸ σῆμα τῶν Ἰησοῦιτῶν (IHS μετὰ ἓνα Σταυρὸ πᾶνω στὸ Η). Τὰ τετράδια εἶναι δύο, ἀπὸ 8 φύλλα τὸ καθένα.

Ἡ πρώτη ἔκδοση αὐτῆς τῆς Κατήχησης εἶναι τοῦ 1595 (B.H., τ. 2, ἀριθ. 286, ὅπου καὶ μιὰ μικρὴ βιογραφικὴ σημείωση γιὰ τὸ χιώτη Ἰησοῦιτη π. Βικέντιο Καστανιόλα) καὶ ἡ ἀμέσως ἐπομένη τοῦ 1609, στὴ Βενετία, ἀπὸ τὸν Μᾶριο Πινέλλη (B.H., τ. I, ἀρ. 47). Ἡ ἔκδοση τοῦ 1604 διαφέρει ἀπὸ ἐκείνη τοῦ 1595 στὸ ὅτι ἔχει τὸ κείμενο μόνον μετὰ ἑλληνικοὺς χαρακτῆρες.

L

13

ΦΩΤΙΟΥ ΜΥΡΙΟΒΙΒΑΟΝ Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ. PHOTII MYRIOBIBLON, SIVE BIBLIOTHECA LIBRORUM QVOS PHOTIUS PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANUS legit et censvuit. GRAECE EDIDIT DAVID HOESCHELIVS AVGVSTANVS, ET NOTIS ILLVSTRAVIT. Latine verro reddidit et scholiis avxit ANDREAS SCHOTTUS ANTVERPIANVS. Opus insigne, è quo Theologi, Medici, Philosophi, Historici, Oratores et Philologi uberimum fructum et incundissimum capere possunt. OLIVA PAVLI STEPHANI MDCXII.

Σὲ σχῆμα φύλλου, ἀπὸ 15 φφ. χωρὶς ἀρίθμηση, στὴν ἀρχή, ὅπου βρίσκονται διάφορες ἀφιερώσεις, ἐπιγράμματα καὶ πρόλογοι, μεταξύ τῶν ὁποίων τοῦ Μαξιμου Μαργουνίου, Ἐπισκόπου Κυθῆρων: «ΜΑΞΙΜΟΣ Ο ΜΑΡΓΟΥΝΙΟΣ, ΤΑΠΕΙΝΟΣ ΚΥΘΗΡΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ, ΤΟΙΣ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΕΡΑΣΤΑΙΣ, ΕΝ ΤΟΙΣ ΚΑΛΟΙΣ ΕΠΙΔΟΣΙΝ» (φ. 4β.), καὶ τὸ ὁποῖο ὁ ἐκδότης πῆρε ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῆς Μυριοβίβλου τοῦ 1601 (βλ. Β.Η., τ. I, ἀρ. 2, σελ. 2 - 3) καὶ τὸ κείμενο καὶ ἡ λατινικὴ του μετάφραση, περιέχονται σὲ 1624 κολῶνες καὶ οἱ παρατηρήσεις σὲ ἄλλες 104. Ὁ τίτλος, μέσα στὸν ὁποῖο ὑπάρχει καὶ τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ ἐκδότη, εἶναι τυπωμένος μὲ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο.

B All XVII 10/1.

14

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΥΠΡΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ. CONSTITVTIO CYPRIA ALEXANDRI PAPAE III. GRAECE NVNC PRIMVM REPERTA LATINEQ. REDDITA, AC NOTIS ILLVSTRATA A VINCENTIO RICCARDO CLER. REG. ROMAE, Excudebat Stephanus Paulinus. MDCXXVI. SVPERIORVM PERMISSV.

Σὲ 4ο σχῆμα, ἀπὸ 8 σελίδες χωρὶς ἀρίθμηση στὴν ἀρχή, ἀπὸ τις ὁποῖες ἡ 2 καὶ ἡ 4 εἶναι λευκές, καὶ ἄλλες 20, ἀριθμημένες, γιὰ τὸ κείμενο, στὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ καὶ γιὰ τις σημειώσεις.

Στὴν 3η σελίδα ὑπάρχουν 2 «*Nihil obstat*» γιὰ τὴν ἐκτύπωση, δοσμένα, τὸ πρῶτο ἀπὸ τὸν Πέτρο Ἀρκουδίο (ἡμερομηνία: 4η τῶν Καλενδῶν τοῦ Φεβρουαρίου 1634, ἀπὸ τὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου) καὶ ἡ δευτέρα ἀπὸ τὸν Λ. Ἀλλάτιο (ἡμερομηνία: 10η τῶν Καλενδῶν τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1635, ἀπὸ τῆ Ρώμη). Οἱ σελίδες 7 - 8, χωρὶς ἀρίθμηση, περιέχουν τὴν ἱστορία τῆς Διατάξεως, γραμμένη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἐπιμελητὴ τῆς ἐκδόσεως.

Πρόκειται γιὰ τὴν ἔκδοση ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντέγραψε ὁ Migne τὸ κείμενο γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ του Πατρολογία: 140, 1527 - 1560.

Στὸ περιθώριο κάθε σελίδας ὑπάρχει γραμμένη, μὲ ὠραιότατη καλλιγραφία τῆς ἐποχῆς, μιὰ ἄλλη, τελείως διαφορετικὴ μετάφραση στὰ ἑλληνικὰ αὐτῆς τῆς Διατάξεως: «Ἡ τῆς δικαιοσύνης ἄσκησις τότε μάλιστα τελειοῦται...» (ἡ τυπωμένη μετάφραση ἀρχίζει: «Εἰς τὸ διηνεκές τὸ τῆς δίκης σέβας ἐκτείνεται ἀριδῆλως...»). Στὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς χειρόγραφης μετάφρασης ὑπάρχει ἡ φράση: «*Ex Codice m(anu)s(cripto) Leonis Allatij*».

Γι' αὐτὴ τὴ Διάταξη ἔγραψε ὁ Ἀλλάτιος στὸ ἔργο του: *De Ecclesiae Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione*, Coloniae Agrippinae, 1648, lib. II, c. XIII, col. 697.

B All XVII 7/16.

15

ΟΚΤΩΗΧΟΣ. ΝΕΩΣΤΙ ΜΕΤΑτυπωθεῖσα, καὶ ἐκ πολλῶν ὧν εἶχε πρότερον σφαλμάτων ἐκκαθαρθεῖσα. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ Παρ' Ἰωάννη πέτρῳ τῷ Πινέλλῳ Ἐν ἔτει ,αχμ'.

Σὲ σχ. 16ο, ἀπὸ 160 φφ. χωρὶς ἀρίθμηση πού χωρίζονται σὲ 20 τετράδια ἀπὸ 8 φφ. τὸ καθένα (Α—V). Ὁ τίτλος καὶ τὸ πρῶτο τετράδιο εἶναι γραμμένα μὲ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο, ἐνῶ μετὰ συνεχίζει μόνο τὸ μαῦρο. Στὴν τελευταία σελίδα ὑπάρχει τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ ἐκδότη. Ὁ τίτλος στολιζέται ἀπὸ 4 ξυλογραφίες, ἐνῶ στὸ φ. 3α ὑπάρχει μιὰ ξυλογραφία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, στὸ φ. 77α μιὰ ξυλογραφία τῆς Σταύρωσης καὶ στὸ φ. 152α μιὰ ξυλογραφία τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ.

B All VII 1/23.

16

ΒΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΟΣΧΟΒΙΑΣ. ΣΑΝΤΟΜΗΡΟΥ ΒΟΙΒΟΝΤΟΥ, καὶ ἀρχόντων τῆς Λεχίας:—CON PRIVILEGIO:—ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ ,αχμβ'. Παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίῳ τῷ Ἰουλιανῷ. Πουλιέται κοντὰ εἰς τὸν πόντε τοῦ ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ 16ο σχ., ἀπὸ 1 τετράδιο πού περιέχει 16 φφ. χωρὶς ἀρίθμηση. Ἡ σελ. πού ἀκολουθεῖ μετὰ τὸ τίτλο εἶναι λευκή. Στὸν τίτλο ὑπάρχει καὶ τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ ἐκδότη. Πρόκειται γιὰ ποίημα δεκαπεντασύλλαβο πού ἀρχίζει μὲ μιὰ εἰσαγωγή: «Πρῶτον μὲ τὴν βοήθειαν, καὶ χάριν τοῦ Ὑψίστου/ Τοῦ οὐρανοῦ τε καὶ τῆς γῆς, τοῦ ποιητοῦ καὶ κτίστου», συνεχίζει (φ. 2β) «Πρὸς τὸν πανιερώτατον Μητροπολίτην φιλαδελφείας Γαβριήλ», «Πρὸς τὸν κοινὸν λαόν» καὶ τὴν «Διήγησιν». Μιὰ προηγούμενη ἔκδοση (τοῦ Πινέλλου, 1612) βλ. Β.Η., τ. I, ἀρ. 71.

B All XVIII 2/26.

17

ΑΙΣΩΠΟΥ ΜΥΘΟΙ, Καταπολλὰ σκεπτικώτατοι, μεταγλωττισθέντες, εἰς κοινὴν γλώτταν διὰ τὴν πάντων ὠφέλειαν:— Ἐνετίησι, παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίῳ τῷ Ἰουλιανῷ. Ἐν ἔτει ,αχμγ'. Πουλιέται κοντὰ, εἰς τὴν Γέφυραν τοῦ ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ σχ. 16ο, ἀπὸ 2 τετράδια πού περιέχουν ἀπὸ 16 φφ. τὸ καθένα. Τὰ φύλλα ἔχουν βιβλιοδετηθῆ λάθος. Ἡ σελίδα πού ἀκολουθεῖ τὸν τίτλο εἶναι λευκή. Ὁ τίτλος περιέχει τὴν εἰκόνα τοῦ Αἰσώπου πού περιγράψαμε στὸν ἀρ. 11, καὶ περιέχει 150 μύθους, ὅπως καὶ ἐκείνη ἢ ἔκδοση, τὴν ὁποία μᾶλλον ἀντιγράφει.

B XIV 1/9.

18

ΓΑΔΑΡΟΥ ΛΥΚΟΥ ΚΙΑΛΟΥΠΟΥΣ, διήγησις ώραῖα: — ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, *αχμγ'*. Παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίω τῷ Ἰουλιανῷ: — Πουλιέται κοντὰ εἰς τὸν πόντε τοῦ ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ σχ. 16ο, ἀπὸ 1 τετράδιο πού περιέχει 12 φφ. χωρίς ἀρίθμηση. Ἡ σελίδα πού ἀκολουθεῖ τὸν τίτλο εἶναι λευκή. Στὸν τίτλο ὑπάρχει μιὰ ξυλογραφία πού εἰκονίζει μιὰ ἀρχαία θυσία. Τὰ πρόσωπα πού εἰκονίζονται εἶναι ντυμένα σύμφωνα με τὴ μεσαιωνικὴ συνήθεια καὶ στὰ πόδια τοῦ καθενὸς ὑπάρχει ἀπὸ ἓνα γράμμα: A M T κ.λ.π.

B All XVI 13/16.

19

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΩΣΑΝΝΗΣ: — ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. *αχμγ'*. Παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίω τῷ Ἰουλιανῷ: — Πουλιέται κοντὰ εἰς τὸν πόντε τοῦ ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ σχ. 16ο, ἀπὸ ἓνα τετράδιο πού περιέχει 8 φύλλα χωρίς ἀρίθμηση. Ἡ σελίδα πού ἀκολουθεῖ τὸν τίτλο εἶναι λευκή. Στὴν πρώτη σελίδα, τοῦ τίτλου, ὑπάρχει μιὰ ξυλογραφία πού εἰκονίζει τρία ζευγάρια.

B All XVI 12/10.

20

(ΒΙΟΣ ΑΙΣΩΠΟΥ). [Στὸ τέλος:] ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, *αχμδ'*. Παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίω τῷ Ἰουλιανῷ. Πουλιέται κοντὰ εἰς τὸν πόντε τοῦ ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ 16ο σχ., ἀπὸ 31 φφ. χωρίς ἀρίθμηση (πρέπει νὰ προστεθῇ ἀκόμη ἓνα φύλλο γιὰ τὸ πρῶτο, τοῦ τίτλου, πού λείπει), πού ἔχουν διαιρεθῇ σὲ 4 τετράδια, ἀπὸ 8 φφ. τὸ καθένα. Τὸ κείμενο ἀρχίζει μετὰ τὴν ἐξῆς φράση, πού θὰ μπορούσε νὰ ἦταν ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου: «ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΦΥΣΕΙ Εὐφιστάτου Αἰσώπου τοῦ Φρυγίου, μεταγλωττισθεὶς εἰς κοινὴν φράσιν διὰ τὴν τῶν πάντων κατάλειψιν».

Τὸ τελευταῖο φύλλο περιέχει τὸ γνωστὸ μῦθο τοῦ «Ὀπωρολόγου»: «Βασιλεύοντος τοῦ πανενδοξοτάτου κηδωνίου . . .».

Τὴν ὑπαρξὴ αὐτοῦ τοῦ Βίου τοῦ Αἰσώπου τὴ γνωρίζαμε μόνο ἀπὸ ἓνα κατάλογο πού ὁ ἴδιος ὁ ἐκδότης δημοσίευσε τὸ 1646 (B.H., τ. II, σελ. 26 - 27) καὶ ἡ ὁποία μέχρι τώρα ἐλάνθανε. Βρίσκεται δεμένο μετὰ τὸν ἀρ. 17.

B XIV 1/9.

21

ΑΠΟΛΟΝΙΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΤΥΡΩ ΡΗΜΑΔΑ: — ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. *αχμδ'*. Παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίω τῷ Ἰουλιανῷ: — Πουλιέται κοντὰ εἰς τὸ Γεφύρι τοῦ ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ σχ. 16ο, ἀπὸ 2 τετράδια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτο, Α, ἔχει 16 φφ. καὶ τὸ δεῦτερο, Β, 20, ὅλα χωρὶς ἀρίθμηση. Ἡ σελίδα πού ἀκολουθεῖ τὸν τίτλο καὶ τὸ τελευταῖο φύλλο εἶναι λευκά. Μιὰ ξυλογραφία στολίζει τὸν τίτλο πού εἰκονίζει ἕνα δρόμο καὶ τρία σπίτια τῆς ἐποχῆς μὲ δυὸ πρόσωπα. Σ' ἕνα φύλλο πού ἔχει προστεθῆ ἀπὸ τὸν βιβλιοδέτη, ὑπάρχει μιὰ χειρόγραφη σημείωση: «Διὰ τὰ μὴ σὲ στενοχωρῆ ἢ ἀσθένεια. ποιήσις Κρητικοῦ τινός».

B All XVI 6/27.

22

ΗΜΠΕΡΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ:—ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. ,αχμδ'. Παρὰ Ἰωάννη Ἄντωνιῷ τῷ Ἰουλιανῷ. Πουλιέται κοντὰ εἰς τὸ Γεφύρι, τοῦ ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ σχ. 16ο, ἀπὸ 1 τετράδιο τῶν 20 φύλλων, χωρὶς ἀρίθμηση. Πίσω ἀπὸ τὸν τίτλο: ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΣΤΟΥ ΗΜΠΕΡΙΟΥ:—Τὸ ποίημα διαμερίζεται σὲ πέντε κεφάλαια πού χωρίζονται μεταξὺ τους ἀπὸ μικρὰ σχέδια. Ὁ τίτλος περιέχει μιὰ ξυλογραφία πού εἰκονίζει μιὰ μάχη.

B All XVI 3/7

23

ΝΟΥΘΕΣΙΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑΙ, τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν:—ΚΑΤΑΠΟΛΛΑ ΩΦΕΛΙΜΑΙ εἰς τοὺς παῖδας, καὶ εἰς πάντας:—Con licentia de' Superiori, et Priuilegio:—ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, ,αχμδ'. Παρὰ Ἰωάννη Ἄντωνιῷ τῷ Ἰουλιανῷ:— Πουλιέται κοντὰ εἰς τὸν πόντε τοῦ ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ σχ. 16ο, ἀπὸ 1 τετράδιο τῶν 16 φύλλων, χωρὶς ἀρίθμηση. Ἡ σελίδα πού ἀκολουθεῖ τὸν τίτλο καὶ ὁλόκληρο τὸ τελευταῖο φύλλο εἶναι λευκά. Τὸ κείμενο ἀρχίζει μὲ τὸν ἐξῆς τίτλο: ΛΟΓΟΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ πρὸς τὸν Ὑδὸν (sic). Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου ὑπάρχει τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ ἐκδότη. Στὸ φ. 7α ἕνα δεῦτερο μέρος μὲ τὸ τίτλο: «Εἰς κοσμικὰ νὰ μιλήσω».

Πρόκειται σίγουρα γιὰ τὸ βιβλίον πού ὁ Legrand ἀγνοεῖ ὅταν προσπαθεῖ νὰ διευκρινήσῃ τὰ βιβλία τοῦ καταλόγου τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἰουλιανοῦ, τοῦ 1646 (B.H., τ. II, σελ. 27, σημ. 5). Πρόκειται πράγματι γιὰ μιὰ νέα ἔκδοση τοῦ ἔργου πού περιγράφει στὴ B.H., IE' - ΙΣΤ' αἰ., τ. I, ἀρ. 105 τοῦ 1543, καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀντιγράφει τοὺς 8 τελευταίους στίχους. Ἡ ἔκδοση τοῦ 1644 ἔχει τοὺς ἴδιους στίχους ἀλλαγμένους:

Στῶχοι τρακόσιοι ἐνενήτα τρεῖς, εἶναι δὲ πᾶ γραμμένοι.

Ὅλοι ναὶ διδακτικοί, ποῦναι ἔδεπα βαλμένοι.

Καὶ κείνος ὁποῦ τὸ κάμε, στὴν Βενετιὰν κιμίθη.

Τὰ γωνικά του λέγουσιν στὴν Ζακύνθω ἐγεννήθη.

Εἰς ἐξύντα ἕνα στείχον, ἄρχισε ὡς εὐδομίνα πέντε.

Ναύρης πῶς τὸ ναὶ κράζουσιν, καὶ τὸ νομα του πόνε.
 Τὸ πρῶτον γράμμα ἔπερνε, ἀπὸ πᾶσα ἓνα στεῖχον.
 Τοῦτο δουκάτον πασανοῦ, δὲν βάνω εἰς τὸν ἤχον.

Οἱ πῖδ οὐσιώδεις διαφορές, σ' αὐτὸ τὸ κείμενο, μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ 1543, βρίσκονται στοὺς στίχους: 2 (1644: λείπει ἡ λέξις «λόγοι»), 3 (1543: τιμήθη, 1644: κιμίθη), 8 (1543: τοῦτο δουκάτο καθενὸς δὲν βάνω εἰς τὸν ἤχον).

Γιὰ τὴν «ἀποκρυπτογράφηση» τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητῆ, ὁ Legrand συνάντησε λάθος στὴν ἀρίθμηση τῶν στίχων (βλ. τὴν περιγραφή τῆς ἐκδ. τοῦ 1543, σελ. 245 - 246). Στὴ δική μας ἔκδοση ἀρχίζει πράγματι ἀπὸ τὸ στίχο (2 γραμμές: 1 στίχος) 61 καὶ πηγαίνει μέχρι τὸν 75. Τὸ ὄνομα τοῦ ποιητῆ παραμένει πάντα ΜΑΡΚΟΣ ΔΕΦΑΝΑΡΑΣ. Τὸ λάθος ποὺ συναντᾷ ὁ Legrand γιὰ τὸ Μ (σελ. 245) βρίσκεται καὶ στὴν ἔκδοση τοῦ 1644: στὴν πρώτη ἔκδοση τὸ «μὰ» εἶχε γίνε, ἀπὸ τυπογραφικὸ λάθος «κὰ», ἐνῶ τώρα ἔχει γίνε «καὶ» (βλ. φ. 4α - β).

B All XVI 13/11.

24

ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟΝ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ. ΗΓΟΥΝ ΔΙ-
 ΗΓΗΣΙΣ ΕΥΜΟΡΦΩΤΑΤΗ εἰς ἐκείνους ὅπου ἐπιθυμοῦν νὰ ἀκούσουν
 διὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ὅστις ἐπιθυμᾷ ἀς ὑπάγει νὰ εἰδῆ, καὶ μετοῦτο
 τὸ Βίβλιον ὑμπορεῖ νὰ τὸ ἔχη εἰς ὅτι θέλει χρειαστεῖ, νὰ ἰδῆ εἰς κείνους
 τοὺς τόπους. Ποιηθὲν παρὰ Ἀντωνίου τοῦ Δαρκὲς ἐκ τῆς Περιφῆμου
 Νύσου Κύπρου. Con licentia de' Superiori, et Priuilegio: — Ἐνε-
 τίησιν, Παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίῳ τῷ Ἰουλιανῷ. ,αχμε'. Πουλιεται
 κοντὰ εἰς τὸν Πόντε τοῦ ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ σχ. 16ο, ἀπὸ 3 τετράδια ποὺ τὸ καθένα ἔχει 16 φύλλα (συνολικὰ φφ. 48) χωρὶς ἀρίθμηση. Ἡ σελίδα ποὺ ἀκολουθεῖ τὸν τίτλο καὶ ἡ τελευταία, εἶναι λευκὴς. Τῆ σελίδα τοῦ τίτλου τὴ στολίζει μιὰ μικρὴ ξυλογραφία ποὺ εἰκονίζει τὴ Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ.

Πιστεύω ὅτι τώρα γίνεται γνωστὸ γιὰ πρώτη φορὰ αὐτὸ τὸ ποίημα γιὰτὶ μέχρι στιγμῆς εἶναι τὸ μοναδικὸ ἀντίτυπο ποὺ συναντᾷ. Στοιχεῖα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τούτου τοῦ ποιήματος εἶχαμε ἀπὸ τρεῖς πηγές: α) τὸν κατάλογο τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ 1646 (B.H., τ. 2, σελ. 27, σημ. 4) ὅπου ἀναφέρεται ὡς «Προσκυνητᾶρι, ἤγγουν ἀποδημία πρὸς Ἱερουσαλήμ». Ὁ Legrand, ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος, ἀγνοεῖ αὐτὸ τὸ ἔργο καὶ παραπέμπει σὲ μιὰ ἔκδοση τοῦ 1661 ποὺ ἔχει τίτλο παρόμοιο, ἀλλὰ ποὺ εἶναι γραμμμένο ἀπὸ τὸ Μοναχὸ Ἀρσένιο Καλλοῦδη σὲ πεζὸ λόγο· β) τὴ φράση τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου: «Delli Luoghi santi Ierosolimitani (scritto) da ANTONIO D' ARZE Cipriotto; ed alcune tragedie, tra' quali mi passorno per le mani Eubiena di TEODORO MONDESSE, Rodolino di GIO. ADREA TROILO» (*Poeti antichi*, Napoli 1661, σελ. 30, καὶ B.H., IZ' αἰ., τ. V, σελ. X). Ὁ Ἀλλάτιος γνώρισε τὰ βιβλία αὐτὰ καὶ τὰ ἀγόρασε γιὰ τὴν προσωπικὴ του βιβλιοθήκη, ὅπου καὶ ὑπάρχουν ἀκόμη σήμερα (μόνο τὸ «Ροδολίνο» δὲν συνάντησα). Ὅταν ἔγραφε τὸ κομμάτι ποὺ ἀντιγράψαμε παραπάνω,

δὲν εἶχε μπροστά του τὰ ἀντίτυπα, διαφορετικὰ δὲν θὰ ἔκανε τὰ λάθη στὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων (D' ARZES ἀντὶ γιὰ Δαρκές καὶ MONDESSE ἀντὶ γιὰ Μοντζελέζε)· γ) τὸν κατάλογο τῶν βιβλίων ποὺ ἔψαχνε νὰ βρῆ ὁ Legrand (BH., IZ' αἰ., τ. III, σελ. 564), ὅπου ἡ «Εὐγεννα» καὶ τὸ «Προσκυνητάρι τῶν Ἱεροσολύμων» παρουσιάζονται χωρὶς κανένα βιβλιογραφικὸ στοιχεῖο (ἀντίθετα ἀπ' τὰ προηγούμενα βιβλία), ἀπ' ὅ,τι εἶχε δώσει ὁ Ἀλλάτιος. Ἡ «Εὐγεννα» ἀνακαλύφθηκε τὸ 1961 στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀλλατίου (βλ. τὸ ἐπόμενο βιβλίο). Στὴν ἴδια βιβλιοθήκη ἔπρεπε νὰ ζητηθῆ καὶ τὸ «Προσκυνητάριο».

Πρόκειται γιὰ τὴν περιγραφή, σὲ στίχους δεκαπεντασύλλαβους (ἡ κάθε σελίδα περιέχει 28 στίχους), ἐνὸς ταξιδιοῦ τοῦ ποιητῆ στοὺς Ἁγίους Τόπους. Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτικὴ κυπριακὴ καὶ τὸ γενικὸ ὕφος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχε μιὰ ὀρισμένη μόρφωση. Στὸ φ. 47α ὑπάρχουν δύο στίχοι ποὺ μαρτυροῦν τὸ ἔτος τῆς συγγραφῆς :

*Ἐγράφημ με τὴν χεῖρα μου, στοὺς χίλιους τριακοσίους,
Τῆς ἐνεῖντα τοῦ Χριστοῦ, μείναν ἄλλους διακοσίους.*

Τὸ ποίημα ἀρχίζει ὡς ἑξῆς :

*Μίαν φορὰν ἀβάλλθηκα νὰ πᾶ νὰ προσκυνήσω,
τὸν ζωοδόχον τοῦ Χριστοῦ τάφον νὰ τὸν ὑμνήσω.*

καὶ τελειώνει :

*Σφραγίδα νὰ χον ἀνάπαυση, ὅλοι οἱ βαπτισμένοι
παρὰ τὰ πάντα οἱ πτωχοί, ποῦναι τυραγνησμένοι.*

Τὴν ἐπανεκδοσὴ τοῦ ποιήματος, μὲ ἱστορικο-λογοτεχνικὴ εἰσαγωγή, θὰ τὴ παρουσιάσῃ σὰν διδακτορικὴ διατριβὴ στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ρώμης, ὁ συναδέλφος μου καὶ μαθητὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου κ. Πρόδρομος Σαλμανίδης.

B All XVI 11/6 (Ἄρχεῖο).

25

ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝΗ ΕΥΒΙΕΝΑ ΝΕΟΣΤΑ ΔΟΣΜΕΝΗ ΕΙΣ ΦΩΣ, διὰ ὠφέλειαν τῶν πάντων. ΠΟΙΗΘΗΣΑ ΥΠΟ ΤΟΥ Κυροῦ Θεοδώρου Μοντζελέζε. Con licentia de' Superiori, et Privilegio. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, ,αχμς'. Παρὰ Ἰωάννη Ἀντανίω τῷ Ἰουλιανῷ: — Πουλιέται κοντὰ εἰς τὸν Πόντε τοῦ Ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ σχ. 16ο, ἀποτελεῖται ἀπὸ 2 τετράδια, ἀπὸ 16 φφ. χωρὶς ἀρίθμηση, τὸ καθένα. Ἡ τελευταία σελίδα εἶναι λευκὴ, ἐνῶ ὁ τίτλος ἔχει τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Ἰ. Ἀ. Ἰουλιανῷ. Στῆ σελίδα ποὺ ἀκολουθεῖ τὸν τίτλο: «Τοῖς ἀναγινώσκουσι χαίρειν», ἐνῶ στὸ φ. 2α: «Ἡ ὑπόθεσις τῆς τραγωδίας» καὶ φ. 2β: «Τὰ τοῦ Δράγματος πρόσωπα».

Τὸ μοναδικὸ ἀντίτυπο αὐτῆς τῆς τραγωδίας βρέθηκε ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Mario Vitti, τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νεάπολης, τὸ 1961 στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀλλατίου. Τὸ ἀνεκοίωσε στὸ Κρητολογικὸν Συνέδριον τῶν Χανίων τοῦ ἴδιου ἔτους καὶ δημοσίευσε σὲ κριτικὴ ἔκδοσιν τὸ κείμενον τῆς τραγωδίας: Teodoro Montselese, ETTENA, a cura di Mario Vitti, Istituto Universitario Orientale, Seminario

di Greco moderno, Napoli 1965 (βλ. σελ. 11, ὑπόσημ. 10 καὶ γιὰ ἄλλες σχετικὲς δημοσιεύσεις).

Ἄρχεϊο.

26

ΑΝΔΡΑΓΑΘΕΙΑΙΣ ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ, ΚΑΙ ΑΝΔΡΕΙΩ-
ΤΑΤΟΥ Μιχαήλ Βοεβόδα: — ΕΤΙ ΔΕ ΚΑΙ ΤΑ ΟΣΑ ΕΣΥΝΕΒΗΣΑΝ
εἰς τὴν Οὐγκροβλαχίαν ἀπὸ τὸν καιρὸν ὅπου ἀφέντεψεν ὁ Σέρ Μπᾶ-
νος Βοεβότας, ἕως Γαβριήλ Μογίλα Βοεβόδα: Ἔτι δὲ περιέχει, καὶ
τινάς παραγγελίας πνευματικὰς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ἡλιάσι Βοεβόδα,
καὶ εἰς ἄλλους τοὺς διαδόχους τῆς ἀφεντίας, καὶ θρῆνον περὶ τῆς Κων-
σταντινουπόλεως: — Con licentia de' Superiori, et Priuilegio. ENETI-
HΣIN, Ἔτη ἀπὸ Χϋ. ,αχμζ'. Παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίω τῷ Ἰουλιανῷ:
— Πουλιέται κοντὰ εἰς τὸν Πόντε τοῦ ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ σχ. 16ο, ἀπὸ 5 τετράδια (Α - Ε) ἀπὸ τὰ ὅποια τὰ 4 πρῶτα ἔχουν ἀπὸ
16 φφ. καὶ τὸ τελευταῖο 24, ὅλα χωρὶς ἀρίθμηση. Δυστυχῶς ἀπὸ τὸ ἀντίτυπό μας
λείπουν τὰ φύλλα: Α16, Β1, Β16, C1, Ε23 καὶ Ε24. Ἡ σελίδα πού ἀκολουθεῖ τὸ
τίτλο εἶναι λευκή.

φφ. 2α - 3β: «Πρὸς τοὺς ἐν τυγχάνοντας τῷ παρόντι ποιήματι, πᾶσαν χαρᾶν
καὶ εὐφροσύνην παρὰ Θεοῦ». Ὑπογραφή: Νεόφυτος Ἱερομόναχος. Πρόκειται
γιὰ τὴν ἴδια εἰσαγωγή πού ξαναδημοσιεύθηκε τὸ 1672: βλ. Β.Η., τ. II, σελ. 277 -
- 281.

φφ. 4α - 5β: «Λεξικὸν διὰ τὰ λόγια τὰ βλάχικα ὅπου περιέχῃ ἡ αὐτὴ Ἱστορία».

Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ δευτέρου ἐξωφύλλου, εἶναι γραμμένο μὲ χέρι: «κέ-
χρηται ταύτη τῇ βίβλῳ δημήτριος ὁ γιοργοῦλης ἔτι κυρίου ἀπὸ ἐν ῥώμῃ ἐν τῷ τῶν
ἐλλήνων φροντιστηρίῳ. βίβλος γενέσεως χριστοῦ». Ὁ Δημήτριος Γεωργοῦλης
(αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ εἶναι μᾶλλον ἡ γραφὴ τοῦ ὀνόματός του), γεννήθηκε στὶς 26
᾽Οκτωβρίου 1689 στὰ Τρίκαλα τῆς Πελοποννήσου. Γονεῖς του, ὁ Γεώργιος Γεωρ-
γοῦλης καὶ ἡ Σκαρλάττη Νοταρίου. Εἰσῆλθε στὸ Κολλέγιο τὴν 22 Νοεμβρίου τοῦ
1701 καὶ σπούδασε Γραμματικὴ, Ρητορικὴ καὶ Λογικὴ. Ἀνεχώρησε στὶς 21 Ἰου-
νίου τοῦ 1707 γιὰ τὴν κινδύνευε νὰ ἀρρωστήσῃ ἀπὸ φθίση (ΑΕΚ, τ. 14, φφ. 46β -
- 47α).

B All XVI 10/17.

27

Βιβλίον ὠραιότατον καλούμενον ΑΜΑΡΤΩΛΩΝ ΣΩΤΗΡΙΑ ΜΕΤΑ
ΠΛΕΙΣΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ συντεθὲν εἰς κοινὴν τῶν Γραικῶν διά-
λεκτον, ΠΑΡΑ ΑΓΑΠΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΣ, τοῦ ἐν
τῷ Ἁγίῳ Νύμφ ὄρει τοῦ ἄθω ἀσκήσαντος: — ΚΑΙ ΝΥΝ ΝΕΩΣΤΙ
ΔΙΟΡΘΩΘΕΝ παρ' αὐτοῦ. Καὶ τυπωθὲν οἰκειοῖς αὐτοῦ ἀναλώμασιν:

— Con licentia de' Superiori, e Privilegio: — ΕΝΕΤΙΗΣΙ, Παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίω τῷ Ἰουλιανῶ. ,αχμζ'. Πουλίεται κοντὰ εἰς τὸν Πόντε τοῦ Ἀγίου Φαντίνου: —

Σὲ σχ. 8ο, ἀπὸ 28 τετράδια πού, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πρῶτο πού ἔχει 6 φφ. χωρὶς ἀρίθμηση, ἀποτελοῦνται ἀπὸ 8 φφ. ἀριθμημένα σὲ σελίδες. Ὅλο τὸ ἔργο διαιερεῖται σὲ 3 μέρη: τὸ πρῶτο ἀποτελεῖται ἀπὸ 164 σελίδες, τὸ δεύτερο ἀπὸ 148 καὶ τὸ τρίτο ἀπὸ 120. Οἱ σελίδες 2 καὶ 3 τοῦ τρίτου μέρους φέρουν ἀντίστοιχα τὴν ἀρίθμηση 150 καὶ 151, σὰν νὰ συνέχιζαν τὸ δεύτερο μέρος. Τὰ 5 πρῶτα φύλλα πού δὲν ἔχουν ἀρίθμηση περιέχουν δύο εἰσαγωγές τοῦ Ἀγαπίου καὶ τὰ περιεχόμενα (βλ. Μανούσακα, ἀρ. 14, σελ. 67). Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου ὑπάρχει τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ ἡ ἐπόμενη σελίδα εἶναι λευκὴ. Στὴ σελίδα 164 ὑπάρχει ἡ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου βρεφοκρατούσας. Δυστυχῶς ἀπὸ τυπογραφικὴ παράλειψη οἱ σελίδες 14 - 15 καὶ 26 - 27 ἔχουν μείνει λευκές. Λευκὴ ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ τελευταία σελίδα τοῦ βιβλίου.

Πρόκειται γιὰ τὴν τρίτη ἐκδοση τῆς «Ἀμαρτωλῶν Σωτηρίας» πού ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἰουλιανό: ἡ πρώτη τοῦ 1641 (Β.Η. τ. 1, ἀρ. 300) καὶ ἡ 2η τοῦ 1644 (Β.Η. τ. 5, ἀρ. 120).

B All XVIII 5/7

28

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ποίημα εὐλαβέστατον, καὶ ὠραῖον διὰ στοίχου:—Ἐνετίησιν, Παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίω τῷ Ἰουλιανῶ. ,αχμη'. Πουλίεται κοντὰ εἰς τὸν Πόντε τοῦ Ἀγίου Φαντίνου.

Σὲ σχ. 16ο, ἀπὸ ἓνα τετράδιο τῶν 8 φύλλων, χωρὶς ἀρίθμηση. Τὸ τελευταῖο φύλλο εἶναι λευκό. Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου ὑπάρχει μιὰ ξυλογραφία τοῦ Ἀγίου Νικολάου μὲ δύο ναῦτες καὶ ἓνα πλοῖο, ἐνῶ ἡ σελίδα πού ἀκολουθεῖ τὸν τίτλο περιέχει μιὰ ξυλογραφία τῆς Σταύρωσης τοῦ Χριστοῦ.

B All XIX 1/27

29

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΑΓΙΑΠΙΕΡΑ: — Ποῦ τὴν σημερινὴν ἡμέρα! Σὺν αὐτὸν οὐδὲν ἐφάνη, / Ἐ σὸς' ὀρίζουν οἱ Χριστιανοί. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. ,αχμη'. Παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίω τῷ Ἰουλιανῶ. Πουλίεται κοντὰ εἰς τὸν Πόντε τοῦ Ἀγίου Φαντίνου.

Σὲ 16ο σχ., ἀπὸ ἓνα τετράδιο τῶν 8 φύλλων χωρὶς ἀρίθμηση. Τὴ σελίδα τοῦ τίτλου στολίζει μιὰ ξυλογραφία πού εἰκονίζει μιὰ μάχη. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια ξυλογραφία τοῦ ἀρ. 22.

B All XVI 13/2.

30

ΑΝΘΟΣ ΤΩΝ ΧΑΡΙΤΩΝ: — Βιβλίον πολλά ὠραῖον, καὶ ὠφελιμώτατον, εἰς τὰ παιδία, καὶ νέους, καὶ εἰς κάθε ἄλλον Χριστιανὸν ὅπου μὲ ἀρεταῖς ἐπιθυμᾷ νὰ στολίῃ τὸν ἑαυτὸν του. Μετὰ Πίνακος ὅλων τῶν Κεφαλέων ὅπου εἰς αὐτὸ περιέχονται. Ἐγκαθαρθὲν ἐκ πολλῶν ὧν πρότερον, εἶχε σφαλμάτων καὶ νεωστὶ τυπωθὲν μετὰ πάσης ἐπιμελείας παρ Ἰωάννη Ἀντωνίῳ τῷ Ἰουλιανῷ: — Con licentia de Superiori, et Priuilegio. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. ,αχμθ'. Πουλιέται κοντὰ εἰς τὸν Πόντε τοῦ ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ 80 σχῆμα, ἀπὸ 3 τετράδια, ἀπὸ τὰ ὅποια τὰ δύο πρῶτα ἔχουν ἀπὸ 8 φύλλα τὸ καθένα, ἐνῶ τὸ τρίτο ἔχει 12, ὅλα χωρὶς ἀρίθμηση. Ἡ σελίδα ποὺ ἀκολουθεῖ τὸν τίτλο περιέχει τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων, ἐνῶ ἡ τελευταία σελίδα εἶναι λευκή. Ὁ τίτλος, ποὺ ἔχει τυπωθῆ μετὰ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο, στολιζέται ἀπὸ διάφορες μικρὰς ξυλογραφίας.

B AH XVI 5/26.

31

ΙΣΤΟΡΙΑ ΩΡΑΙΩΤΑΤΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑΝ περιέχεται, ὁ Βίος καὶ ἀνδραγαθεῖαι τοῦ περιβοήτου Βασιλέως ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ τοῦ ΜΑΚΕΔΩΝΟΣ, Υἱοῦ τῶν θαυμαστῶν Βασιλέων Φιλίππου καὶ Ὀλυμπιάδος: — CON PRIVILEGIO. EN BENETIAIS, ,οχνδ'. Παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίῳ τῷ Ἰουλιανῷ: — Πουλιέται κοντὰ εἰς τὸν Πόντε τοῦ ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ 80 σχ., ἀπὸ 4 τετράδια ποὺ περιέχουν συνολικὰ 64 φύλλα χωρὶς ἀρίθμηση ποὺ μοιράζονται ἀπὸ 16 σὲ κάθε τετράδιο. Ἡ σελίδα ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ σελίδα τοῦ τίτλου εἶναι λευκή. Ὁ τίτλος περιέχει καὶ τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Ἰουλιανῷ. Τὸ ποίημα εἶναι χωρισμένο σὲ μικρὰ κεφάλαια μετὰ τίτλους. Ὑπάρχουν 7 εἰκόνες μέσα στὸ κείμενο, ἀπὸ τις ὁποῖες μιὰ ἐπαναλαμβάνεται δύο φορές.

B AH XVI 6/17.

32

ΒΙΒΛΙΟΝ ΚΑΛΟΥΜΕΝΟΝ ΚΥΡΙΑΚΟΔΡΟΜΙΟΝ ΗΓΟΥΝ ΔΙΔΑΧΑΙ ΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ Εἰς τὰς κυριακὰς ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ. ΣΥΛΛΕΧΘΕΙΣΑΙ ΠΑΡΑ ΑΓΑΠΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ Ἐκ διαφόρων Διδασκάλων. ΠΑΡΑ ΔΕ ΑΚΑΚΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ Τοῦ Διακρούση τοῦ ἐκ τῆς νήσου Κεφαλληνίας, ΕΠΙΜΕΛΩΣ ΔΙΟΡΘΩΘΕΙΣΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑ

ΔΑΠΑΝΗΣ Αὐτοῦ τυπωθεῖσαι εἰς κοινὴν ὠφέλειαν. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, ,αχνζ'. Παρὰ Ἀνδρέα τῷ Ἰουλιανῷ. Πουλίεται κοντὰ εἰς τὸν Πόντε τοῦ Ἁγίου Φαντίνου. CON LICENZA, ET PRIVILEGIO.

Σὲ 80 σχῆμα, ἀπὸ 44 τετράδια. Τὸ πρῶτο τετράδιο ἀποτελεῖται ἀπὸ 6 φύλλα χωρὶς ἀρίθμηση. Τὰ ὑπόλοιπα ἔχουν ἀπὸ 4 φύλλα τὸ καθένα. Οἱ συνολικὰ 344 ἀριθμημένες σελίδες, εἶναι ἀριθμημένες μετὰ ἑλληνικοὺς ἀριθμοὺς (τμδ').

Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου ὑπάρχει τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ ἡ ἀμέσως ἐπομένη σελίδα εἶναι λευκὴ. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ Διακρούση εἶναι ἀφιερωμένη «Τῷ ἐντιμωτάτῳ καὶ χρησιμωτάτῳ ἐν ἄρχουσι Κυρίῳ Κυρίῳ Πάνῳ Ἱερομνήμονι τῷ ἐξ Ἰωαννίνων». Ἀκολουθεῖ ἓνα ἐπίγραμμα, στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ, τοῦ Ἀρσενίου Καλούδη, ἀπὸ 12 στίχους, ἀφιερωμένο στὸν ἴδιο «Πάνον τὸν Ἱερομνήμονα». Οἱ ἐπόμενες 4 σελίδες περιέχουν ἄλλη μιὰ εἰσαγωγὴ τοῦ Ἀκακίου Διακρούση. Μετὰ βρίσκεται ὁ πίνακας τῶν περιεχομένων: 55 ὁμιλίες στὰ Εὐαγγέλια ὅλου τοῦ Λειτουργικοῦ Ἔτους καὶ ἄλλες 11 στὰ Ἐωθινὰ Εὐαγγέλια.

Τὸ βιβλίον δωρήθηκε στὸ Κολλέγιον ἀπὸ ἓνα πρῶην μαθητὴ ἰταλοαλβανό, πού ὀνομαζόταν Ἰωσήφ Schirò, σίγουρα ἀπὸ τὴ Σικελία. Δυστυχῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ βροῦμε ποῖος εἶναι ἀκριβῶς, γιὰτὶ ἀπὸ τὸ Κολλέγιον πέρασαν πολλοὶ μαθητὲς μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα.

Τὴν ὑπαρξὴ αὐτοῦ τοῦ Κυριακοδρομίου τὴν εἶχε ὑποθέσει ὁ Κωνστ. Σάθας, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, σελ. 314. Γνωρίζουμε ἐπίσης τὴν ἔκδοση τοῦ 1675, τυπωμένη ἀπὸ τὸν Νικόλαο Γλυκὺ (βλ. Β.Η., τ. III, ἀρ. 714) καὶ τοῦ 1779 (βλ. Β.Η., τόμ. II, ἀριθ. 948).

Τὰ ἕνδεκα ἑωθινὰ εὐαγγέλια ἔχουν ἐξηγηθῆ ἀπὸ τὸν Γρηγόριο Ἀρχιεπίσκοπο Ταυρομενίας καὶ ἔχουν μεταφραστῆ στὰ νεοελληνικὰ ἀπὸ τὸν Ἀγάπιο Λάνδο. Ὁ Διακρούσης ἐπιμελήθηκε, μόνον, τὴν ἔκδοση (ὁ Σάθας ἔκανε σχετικὰ μιὰ σύγχυση, πιστεύοντας ὅτι τοὺς λόγους τοῦ Γρηγορίου τοὺς μετάφρασε ὁ Διακρούσης, βλ. Κ. Σάθα, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, σελ. 410).

B XXVI 9/21.

33

ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΤΩ ΔΑΒΙΔ: - ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, Παρὰ Ἀνδρέα τῷ Ἰουλιανῷ: — ,αχνη'. Πουλίεται κοντὰ εἰς τὸν Πόντε τοῦ Ἁγίου Φαντίνου.

Σὲ σχ. 160, ἀπὸ 100 φύλλα χωρὶς ἀρίθμηση μοιρασμένα σὲ 12 τετράδια, πού ἔχουν ὅλα ἀπὸ 8 φύλλα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τελευταῖον πού ἔχει 12. Ἡ σελίδα πού ἀκολουθεῖ τὸν τίτλον εἶναι λευκὴ, ἐνῶ στὸν τίτλον ὑπάρχει μιὰ ξυλογραφία τοῦ Δαβίδ.

φ. 2α: «Ὅπως ὀφείλει στιχολογεῖσθαι τὸ Ψαλτήριον ἐν ὅλῳ τῷ ἐνιαυτῷ».

φ. 2β: «Στίχοι εἰς τὸν Θεῖον Δαβίδ».

Τὰ 8 πρῶτα φύλλα στὴν ἀρχή, ἔχουν τυπωθῆ μετὰ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο.

B All VI 1/4.

34

OKTΩHXOC: — CON PRIVILEGIO. ENETIHXIN. Παρά Ἀνδρέα τῷ Ἰουλιανῷ: —, αχνηθ'. Πουλιέται κοντὰ εἰς τὸν Πόντε τοῦ Ἀγίου Φαντίνου: —

Σὲ σχ. 16ο, ἀπὸ 8 τετράδια πού τὸ καθένα ἔχει ἀπὸ 8 φύλλα, ὅλα χωρὶς ἀρίθμηση. Ὁ τίτλος, πού ἔχει τρεῖς μικρὲς ξυλογραφίες, καὶ τὸ φ. 3α εἶναι τυπωμένες καὶ μὲ κόκκινο μελάνι.

φ. 2β: Ξυλογραφία τοῦ Ἀγίου Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ.

φ. 55α: Ξυλογραφία τῆς Σταύρωσης τοῦ Χριστοῦ.

φ. 107β: Ξυλογραφία τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ.

B All VII 1/22.

35

APXIEPATIKON. LIBER PONTIFICALIS ECCLESIAE GRAECAE, NUNC PRIMUM EX REGIIS MSS. Euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticae plenissimis illustratus. Meditatione et labore ISAACII HABERTI, Episcopi Vabrensis, Doctoris Sorbonici, Regi à Consiliis. PARI-SIIS, Apud LUDOVICUM BILLAINE. M. DC. LXXVI. CUM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI, ET APPROBATIONIBUS DOCTORUM.

Σὲ σχ. φύλλου, ἀπὸ 8 φφ. χωρὶς ἀρίθμηση στὴν ἀρχή, 750 σελίδες ἀριθμημένες γιὰ τὸ κείμενο καὶ τὴ λατινική του μετάφραση, 9 φύλλα χωρὶς ἀρίθμηση μὲ τοὺς τύπους τῶν ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς Πατριάρχες, Ἐπισκόπους καὶ Βασιλεῖς καὶ ἄλλα 4 φφ., κι αὐτὰ χωρὶς ἀρίθμηση, μὲ τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων. Ὁ τίτλος εἶναι τυπωμένος μὲ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο καὶ τὸν στολίζει μιὰ ξυλογραφία πού εἰκονίζει μᾶλλον τρεῖς Χάριτες. Ἡ ἐπόμενη σελίδα εἶναι λευκή. Στὰ πρῶτα 8 φφ., περιέχονται διάφορες ἀφιερώσεις, δύο Βοῦλλες, στὰ ἑλληνικά καὶ λατινικά τῶν παπῶν Λέοντος τοῦ Γ' καὶ Κλήμεντος τοῦ Ζ', καὶ τὸν «Σύλλαβο τῶν τίτλων» τοῦ βιβλίου.

Ἡ ἐκτύπωση ἔχει γίνεῖ σὲ δύο κολῶνες (κείμενο καὶ μετάφραση) καὶ συνήθως στὸ περιθώριο ὑπάρχουν σημειώσεις. Πρὶν ἀπὸ κάθε κεφάλαιο ὑπάρχουν παρατηρήσεις στὰ λατινικά, λειτουργικοῦ περιεχομένου καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κάνουν σύγκριση μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς Λειτουργίας.

Οἱ Βοῦλλες τῶν δύο Παπῶν εἶναι μεγάλου ἱστορικοῦ καὶ λειτουργικοῦ ἐνδιαφέροντος, σχετικὰ μὲ τὶς σχέσεις τῶν λατίνων καὶ τῶν ἐλλήνων. Ἡ Βοῦλλα τοῦ Λέοντος τοῦ Γ', πού δημοσιεύθηκε στὶς 18 Μαρτίου τοῦ 1521 καὶ τέθηκε σὲ ἐφαρμογή μὲ εἰδικὴ Βοῦλλα τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ζ' (26 Μαρτίου 1526): σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Λέοντος τοῦ Γ', οἱ Ἕλληνες πού βρισκονται σὲ κοινωνία μὲ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης εἶναι ἐλεύθεροι νὰ τελοῦν τὰ Ἱερά Μυστήριά τους σύμφωνα

φωνα με τις παραδόσεις τους χωρίς να εξαρτώνται ούτε λειτουργικά ούτε κανονικά από το Λατίνο Έπίσκοπο του τόπου. Απαγορεύεται και στους Λατίνους και στους Έλληνες να αλλάξουν τις συνήθειές τους και τις παραδόσεις τους και να λάβουν συνήθειες του άλλου λειτουργικού Τυπικού. Διατάσσεται ακόμη να σταματήσουν όλες τις διαμάχες, πολύ συχνές εκείνη την εποχή, σχετικά με το ποιο Τυπικό είναι ανώτερο από το άλλο. Τα εκκλησιαστικά δικαστήρια πρέπει να κρίνουν σύμφωνα με τους κανόνες των οικουμενικών Συνόδων και των παπικών διαταγμάτων. Η τελευταία Σύνοδος του Βατικανού (1962 - 1965) αναγνώρισε την ισχύ αυτού του Διατάγματος, που είναι γνωστή με τις δύο αρχικές λέξεις «Accerimus Nureg» («Ηκούσαμεν άρτι»), στο Διάταγμα «Οί Άνατολικές Έκκλησίες», παράγρ. 2, ύποσημείωση 2 (βλ. την ελληνική μετάφραση «Διάταγμα περί των Άνατολικών Καθολικών Έκκλησιών», Typis Polyglottis Vaticanis, 1966, σελ. 4, όπου έχει ημερομηνία έκδόσεως 18η Μαΐου 1521). Βλ. σχετικά το άρθρο του Γ. Πλουμίδη για τις Βούλλες στα «Θησαυρίσματα» 1970, σ. 228-266. Απεφάσισα να αναφέρω στο συμπλήρωμά μου αυτό το Άρχιερατικό γιατί συμπληρώνει την παράλληλη έκδοση του Έλληνικού Εύχολογίου που επιμελήθηκε ο Goar (βλ. Β.Η. ΙΖ' αί., τ. V, έτος 1647, άρ. 82 και Β.Η. ΙΗ' αί., τ. I, έτος 1730, άρ. 200).

B VI 5.

36

ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΑΡΙΟΝ ΠΕΡΙΕΧΟΝ την των Ευαγγελιστών διαδοχην πόθεν αρχονται και ποϋ καταλήγουσιν. Έτι δέ κανόνια λε' εν οίς εύρίσκεται άείποτε το εύαγγέλιον των κυριακών του όλου ενιαυτου, όμοίως και το έωθινόν και ποίος ήχος ψάλλεται εν έκάστη κυριακή. και έτερα αναγκαία, περι του εύρεϊν την ήμεραν του άγιου πάσχα, και πασχάλιον διηνεκές Συντεθεν παρ' Έμμανουήλου του Γλυζωνίου. CON PRIVILEGIO. Ένετίησι, παρ ά Νικολάφ τῷ Γλυκεϊ. ,αχπς'.

Σε σχήμα φύλλου, από 14 φφ. χωρίς άρίθμηση, μοιρασμένα σε δύο τετράδια (Α, Β) που το πρώτο έχει 8 και το δεύτερο 6 φύλλα. Η έκτύπωση έχει γίνει με δύο χρώματα, κόκκινο και μαύρο. Στη σελίδα του τίτλου, που πλαισιώνεται από μία ξυλογραφία, διακρίνεται το τυπογραφικό σήμα του τυπογράφου.

Βρίσκεται στον ίδιο τόμο που περιέχει την έκδοση του Ευαγγελίου του ίδιου έτους (Β.Η. τ. II, άρ. 601) που είναι μια επανέκδοση γιατί το λάθος που σημειώνει ο Legrand «άφειδέσει» έχει διορθωθί σε «άφειδέσι». Η επόμενη έκδοση είναι του 1687 από τον Νικόλαο Σάρο (Β.Η., τ. II, άρ. 613).

B VI 6/11.

37

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΟΥ ΙΑΝΝΟΥΑΡΙΟΥ ΜΗΝΟΣ Περιέχον την πρέπουσαν αυτῷ άπασαν Άκολουθίαν. Νεωστί Μετατυπωθεν παρ ά Νικολάφ τῷ Σάρφ. Και μετ' επιμελείας Νικοδήμου Ίεροδιακόνου Βαβατενοϋς του εκ Λεβαδείας διορθωθέν. CON PRIVILEGIO. Έτει από τής

ἐν σάρκου οἰκονομίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ,αχπθ'. ENE-TIHΣIN 1689 Σεπτεμβρίου 15.

Σὲ 4ο σχῆμα, ἀπὸ 18 τετράδια πού τὸ καθένα περιέχει ἀπὸ 8 φύλλα, ἐκτὸς ἀπο τὸ τελευταῖο πού περιέχει 5. Ἔτσι, ὑπάρχουν συνολικὰ 282 σελίδες τυπωμένες σὲ δύο κολώνες μὲ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο. Στὸ κάτω μέρος τοῦ τίτλου διακρίνεται τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Σάρου καὶ ἡ σελίδα πού ἀκολουθεῖ εἶναι λευκή. Οἱ σελίδες πού ἀκολουθοῦν ἀριθμοῦνται μὲ ἀραβικοὺς καὶ ἑλληνικοὺς ἀριθμοὺς.

B VII 4/18

38

CALLIGRAPHIA ORATORIA LINGUAE GRAECAE AD Proprietatem, elegantiam, et copiam Graeci sermonis parandam utilissima. AUCTA, ET EMENDATA Ad usum SEMINARII PATAVINI. PATAVII, Typis Seminarii Patavini. SUPERIORUM PERMISSU. Opera Joannis Cagnolini. MDCXCII.

Σὲ σχῆμα 16ο, ἀπὸ 8 σελίδες στὴν ἀρχή, χωρὶς ἀρίθμηση, ἄλλες 743 γιὰ τὸ κείμενο καὶ στὸ τέλος ἄλλες 129 γιὰ τὸν πίνακα τῶν λατινικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν λέξεων. Ἡ τελευταία σελίδα, ὅπως καὶ ἐκείνη πού ἀκολουθεῖ τὴ σελίδα τοῦ τίτλου, εἶναι λευκὴ. Τὰ τρία φύλλα πού ἀκολουθοῦν τὸν τίτλο περιέχουν τὴν ἀφιέρωση τοῦ ἔργου «εἰς τὸν Νικόλαο Καλιάχιο ἀπὸ τὴν Κρήτη, δόκτορα τῆς ἱερᾶς Θεολογίας καὶ τῆς Φιλοσοφίας καὶ ἐξαίρετο καθηγητῆ τῶν Οὐμανιστικῶν ἐπιστημῶν στὸ Γυμνάσιο τῆς Παδούης». Αὐτὸς ἦταν καὶ ὁ λόγος πού μὲ ᾤθησε νὰ συμπεριλάβω στὸ συμπλήρωμά μου αὐτὸ τὸ βιβλίο. Ἐξ ἄλλου, ξέρουμε ὅτι τὴν ἴδια περίοδο στὸ Ἱεροσπουδαστήριο τῆς Παδούης τυπώνονται μερικὲς ἐκδόσεις στὰ ἑλληνικὰ (βλ. στὶς βιοβιβλιογραφικὲς σημειώσεις, ἀρ. 8) πού προϋποθέτουν τὴν ὑπαρξὴ Ἑλλήνων καθηγητῶν καὶ διορθωτῶν. Ξέρουμε θετικὰ ὅτι διορθωτὴς ὑπῆρξε κάποιος Παπαδόπουλος (Papadopoli, βλ. Gius. Bellini, *La Tipografia del Seminario di Padova*, Padova 1927, p. 22, πού πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὸ Νικόλαο Παπαδόπουλο, παλαιὸ μαθητῆ τοῦ Κολλεγίου καὶ ἀργότερα καθηγητῆ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Παδούης).

Γιὰ τὸν Νικόλαο Καλλιάχιο (στὸ βιβλίο ἀναφέρεται τὸ ὄνομά του στὰ λατινικὰ CALIACHIO) βλ. Nic. Papadopouli, *Historia Gymnasii Patavini*, Venetiis 1726, t. I, p. 186, 190, 383· B.H., IZ' αἰ., τ. V, σελ. 363-369 καὶ K. Σάθα, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, σελ. 378 - 379.

B XV 5/8.

39

ΤΡΙΩΔΙΟΝ ΨΥΧΩΦΕΛΕΣΤΑΤΟΝ, Περιέχον τῆν πρέπουσαν ἐν τῇ ἁγία καὶ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ ἅπασαν Ἀκολουθίαν. Νεωστὶ μετατυπωθέν, καὶ Ἐπιμελεῖα Διορθωθέν. ΕΝΕΤΙΗΣΙ, Παρὰ τῷ Νικολάῳ Σάρῳ. ,αψα'.

Σὲ 4ο σχῆμα, ἀπὸ 492 σελίδες, τυπωμένες μὲ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο, καὶ μοιρασμένες σὲ 31 τετράδια πὸ ἔχει τὸ καθένα ἀπὸ 8 ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τελευταῖο (Hh) πὸ ἔχει 6 φύλλα. Στὸ κάτω μέρος τοῦ τίτλου διακρίνεται τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Σάρου καὶ ἡ φράση ΜΙΜΗΤΑΙ ΕΣΤΕ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Ἡ ἐπόμενη σελίδα εἶναι λευκή. Ἔχουν δυστυχῶς κοπῆ, ἀπὸ τυφλὸ φανατισμὸ, οἱ σελίδες 191 - 198, πὸ περιεῖχαν τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Γρηγορίου τοῦ Παλαμαῖ. Τὸ ἀντίτυπο προέρχεται ἀπὸ ἓνα ἀλβανόφωνο χωριὸ τῆς Καλαβρίας, ἀπ' ὅπου ὁ γνωστὸς βυζαντινολόγος π. Placido de Meester (1873-1950), πρῶν καθηγητῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, εἶχε μεταφέρει στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Κολλεγίου μιὰ καλὴ συλλογὴ ἑλληνικῶν λειτουργικῶν βιβλίων.

Στὸ λευκὸ φύλλο πὸ εἶναι κολλημένο στὸ δερμάτινο ἐξώφυλλο, εἶναι γραμμένες οἱ ἐξῆς ἱστορικῆς εἰδήσεις :

Σελ. α: «*Oggi 10 Maggio 1780 fu compra(to) questo Libro da me Giorgio Smilaro da Giuseppe Magniacauallo di S. Cos.no per Carlini -uenti*».

«*Alle 8 di 8bre fù accasato Francesco Smilaro con Barbara d' Agostino delli Plataci, acominciare dell' anno [1775] in giorno di Domenica.*

«*à 15 9bre naque Dionigio figlio legitimo di Francesco Smilaro, e Barbara di Agostino giusto al cantar del gallo in giorno di Lunedì, di farmi il compadre fù D. Ignazio Pasquale Governa (... ..), e la comara la fù Camed(e)ca di Castroreggio 1776.*

«*à 3 9bre giusto a mezza notte de la Domca naque Salvatore Smilaro figlio legitimo di Franco Smilaro e Barbara Di Agostino comprè Gio. Franço Smilaro l'anno 31 luglio 1782=1782=1782*

«*à lo Xbre 1784 naque Maria Antonia Smilaro giusta nezza notte del Giouedi festa della (...:λέξη σβησμένη, ἴσως Immacolata) Concezzione di Maria Verge figa legitima di Franco Smilaro e Barbara Agostini, commara la mog di Leonardo Buuolo 1784 Ed a 21 7bre 1785 cessò di uiuere per questo mondo ed andiede a godere la gloria di Dio.*

«*a 7 maggio 1787. Nacque Vincenzo Maria Smilaro figo Legitimo di Franco Smilaro e Barbara d' Agostino di Plataci Comprè zio Giuseppe Smilaro e la Mogè M.S.*»

Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου:

«*Li miei figlioli Piero et Ant. anderno nella Scuola di Don Brigante à 6 Marzo 1724 àgno cinque il mese.*

Τὸ χωριὸ πὸ ἀναφέρεται στὴν ἀρχὴ εἶναι S. Costantino Albanese, στὴν ἐπαρχία τῆς Cosenza στὴν Καλαβρία, ὅπου ὑπάρχει ἀκόμη ἡ οἰκογένεια Magno-cavallo.

B VII 5/17.

SPECIMEN ORIENTALIS ECCLESIAE ab origine ad Concilium Nicaenum primum. Ab alumnis Collegii Graecorum exhibitum: IN QUO Ad usum eiusdem Collegii paucis exponitur,

quae fuerit Orientalis Ecclesia primis tribus à Christo saeculis, et quid senserit de Primatu Petri, et Romani Episcopi. Adjuncta brevi Paraenisi, qua Photiani Orientales ad Catholicam unionem sub CLEMENTE XI. Graecae Nationis amantissimo revocantur. AUTHORE JO. BAPTISTA SALERNI SOC. JESU. ROMAE, Typis Antonii de Rubeis, 1702. SUPERIORUM PERMISSU.

Σὲ 160 σχῆμα, ἀπὸ 16 τετράδια. Τὸ πρῶτο (*), ἀπὸ 10 φύλλα χωρὶς ἀρίθμηση, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 1β, 2β καὶ 10β εἶναι λευκὰ ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα περιέχουν τὴν προσφορὰ τοῦ ἔργου στὸν Πάπα Κλήμη τὸν ΙΑ', τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων καὶ τὸν κατάλογο τῶν μαθητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου ποὺ ἔγραψαν αὐτὸ τὸν τόμο (βλ. παρακάτω). Τὰ ὑπόλοιπα τετράδια ἔχουν ἀπὸ 8 φύλλα τὸ καθένα, δηλ. συνολικὰ 240 σελίδες ἀριθμημένες.

Σελ. 18 (φ. 9β χωρὶς ἀρίθμηση) :

ALUMNORUM NOMINA Qui publicè hoc Specimen exhibuere in Collegio Graecorum de Urbe. Gregorius Arena Monachus Basilianus Cryptaeferr. Exhibuit praefationem. Nicolaus de Marchis Albanensis Oriundus Primam narrationis partem. Apostolus Nina Corcyraeus Alteram narrationis partem. Joannes Patusa Atheniensis Defendit propositiones polemicas. Victor Caridius Cephalenius Habuit Orationem paraeneticam. Joannes Andreas Gritti Typaldus Cephalenius Habuit gratiarum actionem.

Πρόκειται γιὰ Ἀσκήσεις καὶ ὁμιλίες ποὺ συχνὰ ἔπρεπε νὰ παρουσιάξουν οἱ μαθητὲς. Ξέρουμε, θετικὰ, ὅτι ἀπ' τὰ παλαιότερα χρόνια οἱ μαθητὲς ἔκαναν μεταξὺ τους διαγωνισμοὺς ποιητικούς (βλ. Ζαχ. Τσιρπανλῆ, *Κωνσταντῖνος Καλοκρατῆς, ἕνας ἄγνωστος λόγιος ἀπὸ τῆ Βέροια*, «Μακεδονικά» 9 (1969), σελ. 269 - 270) καὶ ἔπρεπε νὰ μιλήσουν δημόσια στὴ γιορτὴ διαφόρων Ἀγίων καὶ μιὰ ἢ δύο φορές τὸ χρόνο μπροστὰ στὸν Πάπα, στὴν ἑλληνικὴ καὶ στὴ λατινικὴ γλῶσσα (βλ. R. Netzhammer, *Τὸ Ἑλληνικὸν Κολλέγιον ἐν Ρώμῃ*, «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος» 9 (1926), σελ. 638). Πιστεύω ὅτι βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ κάτι τὸ ἀνάλογο: ἕνας μαθητὴς κάνει τὴν εἰσαγωγὴ, ἀκολουθοῦν 4 Ὅμιλίες ἀπὸ ἄλλους 4 μαθητὲς καὶ τελειώνει ἡ τελετὴ μὲ ἕνα ἐπίλογο εὐχαριστιῶν. Αὐτὴ ἡ τελετὴ θὰ πρέπει νὰ ἔγινε μᾶλλον τὸ 1700 ἢ τὸ ἀργότερο τὸ 1701 (πρβλ. καὶ τὴν ἡλικία τῶν μαθητῶν ποὺ παραθέτω παρακάτω). Ἡ ἐργασία τοῦ π. Salerno θὰ ἦταν νὰ συλλέξη αὐτὲς τὲς Ὅμιλίες, ἴσως νὰ τὲς διορθώσῃ καὶ νὰ τὲς δημοσιεύσῃ. Ἀργότερα, τὸ 1706, ὁ π. Salerno δημοσίευσε τὴ δικὴ του ἐργασία, μὲ τὸν ἴδιο τίτλο ἀλλὰ κατὰ τρόπο ἐπιστημονικώτερο, ποὺ ἐξετάζει τὸ ἴδιο θέμα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ προηγεῖται τῆς πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Νικαίας (325) μέχρι τὴν ἀρχὴ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (381).

Ἕνα σύντομο βιογραφικὸ σημεῖωμα γιὰ ὅλα τὰ πρόσωπα ποὺ ἔλαβαν μέρος στὴ σύνταξη αὐτοῦ τοῦ βιβλίου :

1) Ὁ Giovanni Battista Salerno γεννήθηκε τὸ 1670 στὴ Νεάπολη (DTC, XIV 1, κολ. 1033 - 34) ἢ στὴ Cosenza (*Enciclopedia Cattolica*, 10, 1662). Δίδαξε στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο Ἱστορία καὶ Ἀπολογητικὴ. Εἶναι ἐσφαλμένη ἡ ὑπόθεση ποὺ κάνει ὁ Rayez στὸ DTC, ὅτι δηλαδὴ ὁ Salerno ὑπῆρξε διευθυντὴς τοῦ

Κολλεγίου για έξη χρόνια. Στο 'Αρχείο τής Propaganda (*Scritture riferite nei Congressi, Collegio Greco di Roma*, vol, I (1577-1779), φ. 181) υπάρχει ό όρκος που έδωσε όταν ονομάστηκε αντικαταστάτης-διευθυντής (Pro-Rettore), με ήμερομηνία 21 'Οκτωβρίου 1702. Ξέρουμε θετικά (βλ. «Σύνδεσμος» 2 (1939), σελ. 21) ότι την ίδια περίοδο (1701 - 1706) διευθυντής ήταν ό 'Ιησουίτης Orazio Olivieri. 'Υπήρξε ειδικός άπεσταλμένος του Πάπα Κλήμη ΙΑ' στην Αύλή του 'Ιωσήφ του Α' και του Καρόλου ΣΤ' στη Βιέννη. 'Ονομάστηκε Καρδινάλιος τó 1719 και πέθανε στις 30 'Ιανουαρίου 1729. 'Εκτός άπ' αυτό τó έργο έγραψε και ένα άλλο, στα λατινικά πάντα, που χάθηκε και όπου εξέταζε τó θέμα: «Περί τής θεμιτής κοινωνίας εις τά 'Ιερά μεταξύ Λατίνων και 'Ελλήνων». Βλ. επίσης εις «Bessarione» 7 (1902), τ. 3, σελ. 295.

2) 'Ο Γρηγόριος Arena γεννήθηκε στη Μεσσήνη τής Σικελίας τó 1678. Γονείς του, ό 'Αντώνιος και ή Angela Arena. 'Εγινε δεκτός στο Κολλέγιο στις 17 Νοεμβρίου του 1696 όπου σπούδασε Λογική, Φυσική και πήρε τó δίπλωμα στη Φιλοσοφία και στη Θεολογία. 'Ανεχώρησε για τή πατρίδα του, όπου άργότερα δίδαξε τήν ελληνική γλώσσα, στις 4 Μαΐου 1703 (ΑΕΚ τ. 14, φφ. 43β-44α).

3) 'Ο Νικόλαος de Marchis γεννήθηκε στις 4 Νοεμβρίου 1678 στην πόλη Lungro τής Καλαβρίας. Γονείς του ό Garlo de Marchis και ή Vittoria Conetia. Στις 23 Νοεμβρίου 1693, σέ ηλικία 14 έτών, έγινε δεκτός στο Κολλέγιο όπου και σπούδασε Λογική, Φυσική και Μεταφυσική. Χειροτονήθηκε ιερέας στην 'Εκκλησία του Κολλεγίου και άφου πήρε τó δίπλωμα στη Φιλοσοφία και Θεολογία, άνεχώρησε στις 4 'Ιουνίου του 1704 (ΑΕΚ τ. 14, φφ. 42β-43α).

4) 'Ο 'Απόστολος Νίνα ή Μίχος, γεννήθηκε στην Κέρκυρα τó 1680. Γονείς του ό Χριστόφορος Νίνα και ή Μαρία Κωνσταντίνου. 'Εγινε δεκτός στο Κολλέγιο σέ ηλικία 12 έτών, στις 28 Νοεμβρίου 1692. Σπούδασε στο Ρωμαϊκό Κολλέγιο για 3 χρόνια. Τελικά, εκτός άπό τó δίπλωμα στη Φιλοσοφία και Θεολογία, ειχε σπουδάσει Γραμματική, Κλασσικά μαθήματα και Ρητορική. Χειροτονήθηκε στη Βενετία, ύστερα άπό άδεια του Καρδινάλιου προστάτη του Κολλεγίου, άπ' όπου έφυγε στις 31 Μαρτίου 1704. Στη Βενετία, δίδαξε στο Φροντιστήριο του Θωμά Φλαγγίνη άπό τó 1711 μέχρι τó 1714 (βλ. 'Ιωάν. Βελούδου, 'Ελλήνων 'Ορθόδοξων άποικία, εν Βενετία, Βενετία 1893, σελ. 120, όπου αναφέρεται τó επίθετό του «Μίχος» άπό τήν Παραμυθιά). 'Υπηρέτησε επίσης και σαν έφημέριος του 'Αγίου Γεωργίου άπό τó 1714 (βλ. 'Ι. Βελούδου, 'Ελλήνων 'Ορθόδοξων άποικία σελ. 182). Πέθανε στη Ρώμη, στις 5 Μαρτίου 1725 (ΑΕΚ τ. 14, φφ. 41β - 42α).

5) 'Ο 'Ιωάννης Πατούσας γεννήθηκε στην 'Αθήνα τó 1677. Γονείς του ό Σταμάτης και ή Σαμαλτάνα Πατούσα. 'Εγινε δεκτός στο Κολλέγιο στις 11 Νοεμβρίου 1690. Σπούδασε Ούμανιστικές επιστήμες, Γραμματική, Ρητορική, Φιλοσοφία και Θεολογία όπου και έλαβε τó δίπλωμα διδάκτορος. Χειροτονήθηκε ιερέας στην 'Εκκλησία του 'Αγίου 'Αθανασίου. 'Ανεχώρησε άπό τó Κολλέγιο στις 24 'Οκτωβρίου 1702 (ΑΕΚ φφ. τ. 14, φφ. 40β-41α). Σχετικά με τήν δράση του, βλ. Κ. Σάθα, *Νεοελληνική Φιλολογία*, σελ. 461 (με ώρισμένες ανακρίβειες), 'Ι. Βελούδου, 'Ελλήνων 'Ορθόδοξων άποικία, σελ. 120 και 182, Κ. Μέρτζιου, *Οί 'Αθηναίοι ιεροδιδάσκαλοι Πατούσαι εν Βενετία*, «'Αθηναϊκά» 22 (1963), σελ. 3.

6) 'Ο Βίκτωρ Κ(λ)αρύδης γεννήθηκε στην Κεφαλληνία τó 1581. Γονείς του ό Πανδέσιμος Κ(λ)αρύδης και ή Μαρία Μετασάνα. 'Εγινε δεκτός στο Κολλέγιο τήν

1η Ἀπριλίου 1696 ὅπου καὶ σπούδασε Γραμματική, τοὺς Κλασσικούς, Οὐμανιστικές ἐπιστῆμες, Ρητορική καὶ Φιλοσοφία ὅπου καὶ πῆρε τὸ δίπλωμα. Ἀνεχώρησε ἀπὸ τὸ Κολλέγιο στὶς 20 Ἰουνίου τοῦ 1703, ὕστερα ἀπὸ ἰδιαίτη ἄδεια τοῦ Καρδινάλιου Προστάτη τοῦ Κολλεγίου γιὰ οἰκογενειακούς λόγους. Ὑπηρετήσε σὰν ἀρχίατρος στὸ στόλο τῆς Βενετίας ἀπὸ τὸ 1716 μέχρι τὸ 1718. Ἀργότερα ἔγινε διευθυντῆς τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἀργοστολίου (ΑΕΚ τ. 14, φφ. 43β-44α καὶ «Μεγάλη Ἑλληνική Ἑγκυκλοπαίδεια» 13, σελ. 918).

7) Ὁ Ἰωάννης Ἀνδρέας Γρίττης Τυπάλδος γεννήθηκε τὸ 1686 στὴν Κεφαλληνία. Ὁ πατέρας του ὀνομαζόταν Βελισσάριος (ΑΕΚ τ. 53, φ. 329α, ὅπου βρίσκεται ὁ ὄρκος του). Ἐγινε δεκτὸς στὸ Κολλέγιο στὶς 21 Ἰουνίου 1698 καὶ σπούδασε Φιλοσοφία καὶ κλασσικούς συγγραφεῖς. Ἀνεχώρησε ἀπὸ τὸ Κολλέγιο στὶς 7 Δεκεμβρίου 1706 γιὰ νὰ γίνῃ Ἰησοῦιτης (ΑΕΚ τ. 14, φφ. 44β-45α). Τὸ 1752 δημοσίευσε ἕνα τρίτομο ἔργο στὰ ἰταλικά μὲ τίτλο: «Ὁδηγὸς πρὸς τὴν ἀληθινὴ Ἐκκλησία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Β.Η., ΙΗ' αἰ., τ. Ι, ἀρ. 411). Εἰς DTC, τ. 15¹, κολ. 1141, ἀναφέρεται σὰν πατρίδα τοῦ Τυπάλδου ἡ Χίος. Πέθανε στὶς 30 Μαΐου τοῦ 1760. Βλ. γιὰ περισσότερα στοιχεῖα στὴ «Μεγάλη Ἑλληνική Ἑγκυκλοπαίδεια» 23, σελ. 492.

Στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Κολλεγίου ὑπάρχουν 4 τόμοι χειρόγραφοι ποὺ φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Τυπάλδου, γραμμένοι ὅλοι στὰ λατινικά:

α) Χειρόγραφο 32: *AMDG PHYSICA GENERALIS P. IOANNIS ANDREAE TIPALDI*. Πρόκειται γιὰ ἕνα σύγγραμμα φιλοσοφικὸ ποὺ βασίζεται στὸ βιβλίον τοῦ Ἀριστοτέλη «Περὶ Φυσικῆς ἀκροάσεως».

β) Χειρόγραφο 34: Στὸ τέλος τοῦ τόμου βρίσκεται τυπωμένο ἕνα μονόφυλλο ποὺ περιέχει 45 «Θέσεις» ἀπὸ τὴ «Λογική», ἀπὸ τὸ «Βιβλίον τῶν Φυσικῶν», ἀπὸ τὸ βιβλίον «Περὶ οὐρανοῦ», ἀπὸ τὸ βιβλίον «Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς», ἀπὸ τὸ βιβλίον «Περὶ Ψυχῆς» καὶ ἀπὸ τὸ βιβλίον «Τὰ μετὰ τὰ φυσικά» τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τὶς ὁποῖες «Θέσεις» ὑπεράσπισε δημόσια ὁ Ἀνδρέας Τυπάλδος στὸ Ρωμαϊκὸ Κολλέγιο στὶς 3 Αὐγούστου 1706. Σ' αὐτὸ τὸν τόμο, ὁ Τυπάλδος ἀναπτύσσει αὐτὲς τὶς «Θέσεις».

γ) Χειρόγραφο 35: Διαιρεῖται ὁ τόμος σὲ δύο μέρη: τὸ πρῶτο, ἀπὸ 307 σελίδες, περιέχει τὴν «Ἐλάσσονα Λογικὴν» καὶ τὸ δεύτερο, ἀπὸ 376 σελίδες, τὴ «Μείζονα Λογικὴν» γραμμένες ἀπὸ τὸν Τυπάλδο ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν Ἀριστοτελικὸ-Σχολαστικὴ ὀρολογία.

δ) Χειρόγραφο 38: Στὸ τέλος καὶ αὐτοῦ τοῦ χειρογράφου ὑπάρχει τὸ μονόφυλλο ποὺ περιέχει 21 «Θέσεις» ἀπὸ τὴ Λογική. Στὸ σημεῖο ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν συμπληρωμένο ἀπὸ τὸ ἔτος, μῆνα, μέρα καὶ ὥρα ποὺ ὁ Τυπάλδος θὰ ὑπεράσπιζε αὐτὲς τὶς «Θέσεις» του, ὑπάρχει κενό. Πάντως ἡ ὑπεράσπιση θὰ ἔγινε πάντα στὸ Ρωμαϊκὸ Κολλέγιο ἢ τὸ 1704 ἢ τὸ ἀργότερο τὸ 1705, γιὰ τὸ μονόφυλλο φέρει γιὰ ἔτος ἐκτυπώσεως τὸ 1704.

B XXIX 1/22.

ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ Πράξεις καὶ Ἐπιστολαὶ ἀπ' Ἐκκλησίας καθ' ἑκάστην κηρυττόμεναι. Νεωστὶ μετατυπωθεῖσαι τε, καὶ διορθωθεῖσαι.

Ἡ πίστις ἡμῶν οὐκ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. ,αψκ'.

Σὲ 80 σχῆμα, ἀπὸ 20 τετράδια πού τὸ καθένα ἔχει ἀπὸ 16 σελίδες ἀριθμημένες ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τελευταῖο πού ἔχει 8. Συνολικὰ ἔχει 312 σελίδες, τυπωμένες μὲ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο. Ἡ σελ. 2 εἶναι λευκή. Ὁ τίτλος περιβάλλεται ἀπὸ διάφορες ξυλόγραφιες καὶ στὸ κάτω μέρος τῆς σελίδας διακρίνεται τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ τυπογράφου. Τὸ ἐδάφιο τοῦ τίτλου εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν Α' πρὸς Κορινθίους, κεφ. 2, ἐδάφιο 5.

B VII 3/11.

42

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ Τῶν Βιβλίων τοῦ Κυρίου ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΑΡΟΥ
Τὰ ὅποια κρατεῖ εἰς τὸ σπῆτι τοῦ Ἀντώνιος ὁ Βόρτολις ὁ Τυπογράφος,
ὅπου κατοικᾷ σιμὰ εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον τῶν Ρωμαίων, εἰς τὰ φοντα-
μέντα τοῦ Σάν Λωρέντζου, εἰς Βενετίαν. ,αψκ' 1720.

Σὲ σχ. 160, ἀπὸ 4 φύλλα χωρὶς ἀρίθμηση. Ὁ κατάλογος περιέχει τοὺς τίτλους 114 βιβλίων, μερικὰ σὲ περισσότερες ἐκδόσεις. Στὸ τέλος τοῦ καταλόγου: «Καὶ ἄλλα διάφορα Σχολαστικά Λατινικά, καὶ Ἰταλικά πάσης λογῆς, εἰς χρῆσιν τῶν σπουδαίων. Ἀντώνιος Βόρτολις ὁ Τυπογράφος».

Ἀμέσως ἔπειτα ὑπάρχει μιὰ σημείωση τοῦ τυπογράφου. Τὴν ἀντιγράφουμε: «Ἐπειδὴ καὶ ἔδειξα ἀπ' ἀρχῆς ἐγκάρδιον διάθεσιν, καὶ ἐξαίρετον σέβας πρὸς τὸ περιβόητον Γένος τῶν Ρωμαίων, τυπώνοντας μὲ πᾶσαν ἐπιμέλειαν τὰ βιβλία τους, καὶ διορθώνοντας τα ἀπὸ πολλὰ σφάλματα, ὅπου εἶχαν. Διὰ τοῦτο ἔκρινα ἄξιον καὶ τώρα νὰ δηλοποιήσω εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅπου ἔχουν χειρόγραφα Βιβλία διδασκαλικά, πολυμαθῆ, καὶ διὰ τὸ Γένος ὠφέλιμα' ὅτι ἐγὼ μὲ κάθε εὐχαρίστησιν καὶ μὲ ἴδιαν μου ἐξοδον θέλω τὰ δώσω εἰς φῶς, ἀν ὄντως εἶναι τοιαῦτα, καὶ ἀν οἱ συγγραφεῖς εὐχαριστοῦνται ν' ἀγοράσουν ἓνα ἀρκετὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τὰ ἴδια βιβλία, κατὰ τὴν τιμὴν καὶ τὰς συνθήκας, ὅπου θέλομεν κάμῃ, ὅταν μοῦ γράψουν, καὶ μοῦ πέσουν ἀρχέτυπα χειρόγραφα, νὰ τὰ ἰδῶ καὶ ἐγὼ, διὰ νὰ ἡμπορέσω τοιοῦτοτρόπως νὰ συμφωνήσωμεν συναλλήλως».

Βρίσκεται δεμένο μὲ τὸ ἐπόμενο βιβλίο.

B VII 1/24.

43

ΟΚΤΩΗΧΟΣ, Νεωστὶ μετατυπωθεῖσα, καὶ ἀπιμελῶς διορθωθεῖσα. ΕΝΕΤΙΗΣΙ, Παρὰ Νικολάῳ τῷ Σάρῳ. Ἐν ἔτει ,αψκ'.

Σὲ 160 σχῆμα, ἀπὸ 13 τετράδια (Α - Ν) πού τὸ καθένα ἔχει ἀπὸ 32 σελ. ὅλες ἀριθμημένες. Συνολικὰ 208 σελίδες, ἀπὸ τίς ὅποιες, ἡ 2 εἶναι λευκή, ἡ 7 καὶ ἡ 8 ἔχουν χαθῆ καὶ ἡ 208 ἔχει γιὰ ἀρίθμηση 206. Στῆ σελίδα τοῦ τίτλου διακρίνεται τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Σάρου. Στῆ σελ. 6 ὑπάρχει μιὰ ξυλογραφία τοῦ

Ἄγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, στή σελ. 102 τῆς Σταύρωσης τοῦ Χριστοῦ καὶ στή σελ. 200 τῆς Ἀνάστασης.

B VII 1/24.

44

TRIUMPHUS VERITATIS De Reali Praesentia CHRISTI DOMINI in Eucharistia CONTRA JACOBUM PICENINUM A LUDOVICO SANT' ANDREA ANDRUZZI VENETO ELABORATUS. AC SANCTISSIMO D. N. BENEDICTO XIII P.O.M. DEDICATUS. ROMAE MDCCXXV. Typis Antonii de Rubeis in via Seminarii Romani. SUPERIORUM PERMISSU.

Σὲ 80 σχῆμα, ἀπὸ 272 σελίδες ἀριθμημένες, 16 στὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ καὶ χωρὶς ἀρίθμηση καὶ ἄλλες 8 στὸ τέλος γιὰ τὰ περιεχόμενα. Ἡ σελίδα τοῦ τίτλου εἶναι τυπωμένη με δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο. Ἡ σελίδα ποῦ ἀκολουθεῖ εἶναι λευκὴ, ὅπως καὶ ἡ τελευταία.

Γιὰ τὸ συγγραφέα, ἀπὸ τὴν Ἀμμόχωστο τῆς Κύπρου καὶ παλαιὸ μαθητὴ τοῦ Κολλεγίου (1684 - 1757), βλ. «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια», 4, 664' DTC 1,664 (μονογραφία γραμμὴ ἀπὸ τὸν L. Petit) καὶ Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastique, 2, 1805 - 6.

B XXX 1/15.

45

REPERTORIUM ICONOMACHIAE, PER JACOBUM PICENINUM REVIVISCENTIS, AB ALOYSIO ANDRUZZI SANTANDREA Em^{mo}, ac Rev^{mo} S.R.E. Card. FRANCISCO ANTONIO FINY DICATUM. Additi sunt tres Indices, Capitem, SS. Patrum, & Rerum notatu digniorum. VENETIIS. TYPIS ALBRITIANAE SOCIETATIS. ANNO SAL. MDCCXXIX. ET SOCIETATIS V.

Σὲ 80 σχῆμα. Στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου ὑπάρχουν 20 σελίδες χωρὶς ἀρίθμηση γιὰ τοὺς πίνακες ποῦ ἀναφέρει στὸν τίτλο καὶ γιὰ τὴν προσφορὰ τοῦ βιβλίου στὸν Καρδινάλιο. Ἀκολουθοῦν XVI σελίδες γιὰ τὸν πρόλογο καὶ ἄλλες 296 γιὰ τὸ κείμενο ποῦ διαιρεῖται σὲ τρία βιβλία. Στὴν τελευταία σελίδα ὑπάρχει ἡ ἄδεια γιὰ τὴν ἐκτύπωση ἀπὸ τὴν Padova, με ἡμερομηνία 8 Ὀκτωβρίου 1729. Ἡ σελίδα ποῦ ἀκολουθεῖ τὸν τίτλο εἶναι λευκὴ.

Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου ὑπάρχει τυπωμένο ἓνα νόμισμα τῆς Ἀδελφότητος ποῦ τύπωσε τὸ βιβλίον. Στὴν πρώτη ὄψη: τὸ σῆμα τῆς Ἀδελφότητος με τὴν ἐπιγραφή: SOCIETAS ALBRITIANA MINERVAE SACRA. XII. KAL. AUG. MDCCXXIV.

Στὴ δεύτερη ὄψη: ἡ εἰκόνα τοῦ Ἀνδρούτση με τὴν ἐπιγραφή: ALOYS. ANDRUZZI SANTANDREA NAT. A. 1683. LECT. JUB. BON. SOCIET. PRAES. A. V.

Τὸ σῆμα τῆς Ἀδελφότητος περιέχει ἓνα δένδρο ἀνάμεσα σὲ τέσσερα βου-
νά, ἐνῶ στὸν οὐρανὸ διακρίνεται ἡ εἰκόνα τριῶν ζωθίων. Ὅσοι μέχρι στιγμῆς ἔχουν
γράψει γιὰ τὸν Ἀνδρούτση (βλ. τὸ προηγούμενο βιβλίον μὲ τὴ βιβλιογραφία γιὰ τὸ
συγγραφέα) τοποθετοῦν τὸ ἔτος τῆς γέννησής του στὸ 1684 γιατί βασίστηκαν
στὸν 14 τόμον τοῦ Ἀρχείου τοῦ Κολλεγίου ποῦ δὲν ἀναφέρει τὸ ἔτος, ἀλλὰ γράφει
ὅτι ὁ Ἀνδρούτσης ὅταν ἔγινε δεκτὸς (1697) ἦταν 13 χρόνων. Τώρα ἔχουμε τὴν
προσωπικὴ μαρτυρία τοῦ συγγραφέα ὅτι γεννήθηκε τὸ 1683. Τὸ βιβλίον δωρήθηκε
ἀπὸ τὸν Π. Τυπάλδο (βλ. ἀρ. 41).

B VII 2/9

46

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΣΥΝ ΘΕΩ ΑΓΙΩ, Νεωστὶ μετατυπωθεὶς καὶ μετ' ἑπι-
μελείας διορθωθεὶς παρ' Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. ΕΝΕΤΙΗΣΙ.
1730. Παρὰ Νικολάω τῷ Σάρω, ,αψλ'.

Σὲ 80 σχῆμα, ἀπὸ 20 τετράδια. Ὅλα τὰ τετράδια ἔχουν ἀπὸ 16 σελίδες ἀ-
ριθμημένες, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τελευταῖον ποῦ ἔχει 20 σελίδες. Οἱ συνολικὰ 324 σε-
λίδες εἶναι τυπωμένες μὲ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο. Ἡ σελ. 2 εἶναι λευ-
κὴ. Στὸ κάτω μέρος τῆς ξυλογραφίας ποῦ περιλαμβάνει τὸν τίτλον, διακρίνεται τὸ τυπο-
γραφικὸ σῆμα τοῦ Σάρου.

B VII 3/14

47

ΩΡΟΛΟΓΟΠΟΥΛΟΝ Νεωστὶ Μετατυπωθὲν καὶ μετ' ἐπιμελείας
διορθωθὲν. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. Παρὰ Νικολάω τῷ Σάρω ,αψλ'.

Σὲ σχῆμα 320 (9 ἐκ.) ἀπὸ 412 σελίδες ἀριθμημένες, τυπωμένες μὲ δύο χρώ-
ματα, κόκκινο καὶ μαῦρο. Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου ὑπάρχει τὸ τυπογραφικὸ σῆμα
τοῦ Σάρου. Ἡ σελ. 2 εἶναι λευκὴ ὅπως καὶ τὸ τελευταῖον φύλλον. Στὴ σελ. 396 ὑ-
πάρχει ὁ «Πίναξ τοῦ Ὁρολογίου». Ἀπὸ τῆ σελίδα 397 μέχρι τὸ τέλος (σελ. 412)
ὑπάρχουν τὰ Πασχάλια τῶν ἐτῶν 1730 - 1753.

B VII 3/14.

48

ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΤΩ ΔΑΒΙΔ. Νεωστὶ μετατυπωθὲν καὶ μετ' ἐπι-
μελείας διορθωθὲν. ΕΝΕΤΙΗΣΙ, 1734. Παρὰ Νικολάω τῷ Σάρω.
,αψλδ'.

Σὲ σχῆμα 160, ἀπὸ 11 τετράδια τῶν 16 σελίδων ἀριθμημένων, δηλαδὴ συνο-
λικὰ 176. Ἡ σελίδα 2 εἶναι λευκὴ. Στὴ σελ. 3: «Στίχοι εἰς τὸν θεῖον Δαβὶδ» (βλ.
B.H., ΙΕ' - ΙΣΤ' αἰ., τ. Ι, σελ. 23). Στὸ τέλος, σελ. 174 - 176: «Πίναξ τῶν Ψαλ-
μῶν Ἀπάσης τῆς ἡμερονυκτίου Ἀκολουθίας, τῆς οὔσης ἐν τῷ Ὁρολογίῳ». Στὴ

σελίδα τοῦ τίτλου: ξυλογραφία ποῦ εἰκονίζει τὸν Βασιλέα Δαβίδ, στὰ πόδια τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἡ εἰκόνα τοῦ τυπογραφικοῦ σήματος τοῦ Σάρου.

B VI 1/5.

49

(ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ ΣΥΝ ΘΕΩ ΑΓΙΩ Κατὰ τὴν τάξιν τοῦ τυπικοῦ τῆς πανσέπτου Μονῆς τῆς Κρυπτοφέρρης, Ναὶ μὴν καὶ ἔθος τῶν Ἱταλογραικῶν Μοναζόντων τοῦ Μεγάλου πατρὸς ἡμῶν ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.) [Στὸ τέλος:] Ἐτελειώθη ἅπαντα τῇ δ' τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, αψλζ'.

Σὲ σχῆμα φύλλου. Τὸ βιβλίον διαιρεῖται σὲ δύο μέρη: τὸ πρῶτο ἀρχίζει ἀπὸ τῆς σελίδας 269 καὶ τελειώνει μὲ τὴν 286 καὶ περιέχει τὴν Θ. Λειτουργία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ δεύτερο μέρος ἀρχίζει ἀπὸ τῆς σελ. α' καὶ τελειώνει μὲ τὴν σελίδα κδ'. Τὸ βιβλίον τυπώθηκε, σίγουρα, στὴ Ρώμη γιὰτὶ μνημονεύει στὰ Δίπτυχα τὸν Πάπα. Πρόκειται γιὰ ἀνατύπωση, σὲ σχῆμα, χαρακτηριστὴς καὶ κείμενο τῶν ἀντίστοιχων σελίδων τῆς ἐκδόσεως τοῦ Λειτουργικοῦ τῆς Ρώμης τοῦ 1683 (B.H., τ. II, ἀρ. 579, ἀπ' ὅπου καὶ ἀντιγράψαμε τὸ τίτλο ποῦ μᾶλλον δὲν θὰ ξανατυπώθηκε σ' αὐτὴ τὴν ἐπανέκδοση). Ἡ ἐκτύπωση ἔχει γίνῃ μὲ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο. Στὸ τέλος τῆς σελ. 286: Μηνὶ Ἀπριλλ. αψλζ'. Ἡ ἐκδοση τοῦ 1683 βγήκε ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ἰωάννη Βαπτιστῆ Βουσσόττι. Τὸ ἐπόμενο ἔτος ἀρχισε στὴ Ρώμη ἡ μεγάλη ἐκδοση ὅλων τῶν ἐλληνικῶν βιβλίων (B.H., τ. 1, 1738, ἀρ. 245 - 253).

B VII 5/21.

50

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ ΗΓΟΥΝ ΤΑ ΣΥΛΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ. Ἐπιδιορθώσαι Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, 1740. Παρὰ Νικολάφ τῷ Σάρφ. CON LICENZA DE' SUPERIORI.

Σὲ σχῆμα 12ο, ἀπὸ 2 τετράδια τῶν 8 φύλλων τὸ καθένα, δηλαδὴ συνολικὰ 32 σελίδες ἀριθμημέναι. Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου ὑπάρχει τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Σάρου, ἐνῶ στὴ σελίδα 2 ὑπάρχει μιὰ ξυλογραφία τῆς Σταύρωσεως τοῦ Χριστοῦ.

B VI 1/9.

51

BIBLION ΤΟΥ ΜΑΡΤΙΟΥ ΜΗΝΟΣ Περιέχον τὴν πρέπουσαν αὐτῷ ἅπασαν ἀκολουθίαν. Νεωστὶ Μετατυπωθὲν καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν παρὰ Κυρίου ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΓΚΕΛΛΑΡΙΟΥ. Παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. Ἐτεὶ ἀπὸ τῆς Θεογονίας 1748. Con licenza de' Superiori e Privilegio.

Σὲ σχῆμα φύλλου. Ἡ σειρὰ τῶν τετραδίων (α'—ι') παρουσιάζεται στὸ τέλος τοῦ βιβλίου μὲ τὴν ἐνδειξὴ ὅτι ὅλα εἶναι τετράδια ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ι' ποῦ εἶναι τριάδιο. Οἱ σελίδες εἶναι 140, ἀριθμημένες καὶ τυπωμένες μὲ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο. Ὁ τίτλος περικλείεται μέσα σὲ μιὰ ξυλογραφία, ποῦ στὸ κάτω μέρος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γνωστὴ φράση ΜΙΜΗΤΑΙ ΕΣΤΕ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, περιέχει καὶ τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Γλυκῦ. Τὸ ἴδιο σῆμα, σὲ μεγαλύτερες διαστάσεις, βρίσκεται καὶ στὸ τέλος τῆς σελίδας 139. Ἡ σελίδα 2, ὅπως καὶ ἡ σελίδα 140, εἶναι λευκὴς.

B VI 4/19.

52

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΟΥ ΜΑΙΟΥ ΜΗΝΟΣ Περιέχον τὴν πρέπουσαν αὐτῷ ἄπασαν ἀκολουθίαν. Νεωστὶ Μετατυπωθὲν καὶ ἐπιμελῶς διορθοθὲν παρὰ Κυρίου ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΓΚΕΛΛΑΡΙΟΥ. Παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἕξ Ἰωαννίνων. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. Ἔτει ἀπὸ τῆς Θεογονίας 1749. Con licenza de' Superiori.

Σὲ σχῆμα φύλλου. Τὰ τετράδια (Α - Κ) περιέχουν ἀπὸ 6 φύλλα τὸ καθένα. Οἱ 120 σελίδες εἶναι τυπωμένες ἀπὸ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο. Στὸ κάτω μέρος τοῦ τίτλου, ποῦ πλαισιώνεται ἀπὸ μιὰ ξυλογραφία, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φράση ΜΗΜΙΤΑΙ (sic) ΕΣΤΕ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὑπάρχει καὶ τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Γλυκῦ. Στὴ σελίδα 120 ὑπάρχει καὶ μιὰ μικρὴ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου τῆς Βρεφοκρατούσας. Ἡ σελίδα 2 εἶναι λευκὴ.

B VI 4/19.

53

ΣΥΝΟΨΙΣ ΜΙΚΡΑ Περιέχουσα τὸν Ἐξάψαλμον, τὴν Πρώτην Ὠραν, τὸ Ἀπόδειπνον, τὸν Ἀκάθιστον Ὑμνον, τοὺς δύο Παρακλητικούς Κανόνας τῆς Θεοτόκου, τὴν Μετάληψιν, τὸ Μηνολόγιον, Πασχάλια, καὶ ἄλλα πλεῖστα, ἀναγκαῖα πᾶσι τοῖς Ὀρθοδόξοις. Νῦν πρῶτον τυπωθεῖσα καὶ μετ' ἐπιμελείας διορθωθεῖσα. ΕΝΕΤΙΗΣΙ. Παρὰ Νικολάφ τῷ Σάρφ. 1752.

Σὲ σχῆμα 32ο. Διαιρεῖται σὲ 22 τετράδια τῶν 8 φύλλων τὸ καθένα. Οἱ σελίδες συνολικά, ὅλες ἀριθμημένες ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τελευταία, εἶναι 352. Τὰ Πασχάλια πηγαίνουν ἀπὸ τὸ 1752 μέχρι τὸ 1770. Ἀμέσως μετὰ τὰ Πασχάλια ἀκολουθεῖ «Σεληνοδρόμιον Παντοτινὸν» ποῦ ἔκαμε ὁ Ἰωάνης Γιαλληγᾶς ἀπὸ τὴν Κρήτη. Ἡ τελευταία σελίδα περιέχει τὸν πίνακα τῶν Κύκλων τοῦ Ἡλίου.

Ξυλογραφίες: σελ. 2: τῆς Ἁγίας Τριάδας· σελ. 72: τοῦ Εὐαγγελισμοῦ· σελ. 135: τῆς Θεοτόκου τῆς Βρεφοκρατούσας καὶ σελ. 184: τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου μετὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστό.

B VI 1/22.

54

ΜΗΝ ΙΟΥΝΙΟΣ ΠΕΡΙΕΧΩΝ ΤΗΝ ΠΡΕΠΟΥΣΑΝ ΑΥΤΩ
ΑΠΑΣΑΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΝ, Νεωστὶ Μετατυπωθεὶς καὶ ἐπιμελῶς
διορθωθεὶς παρὰ Κυρίου ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΓΚΕΛΛΑΡΙΟΥ. ΕΝΕ-
ΤΙΗΣΙΝ 1755. Παρὰ Νικολάω τῷ Σάρω. Ἔτει ἀπὸ τῆς Θεογονίας
,αψνε'. Con licenza de' Superiori e Privilegio.

Σὲ σχῆμα φύλλου, ἀπὸ 10 τετράδια τῶν 6 φύλλων. Μόνο τὸ τελευταῖο τετρά-
διο (Κ) ἔχει 8 φύλλα. Οἱ συνολικὰ 124 σελίδες, ὅλες ἀριθμημένες, εἶναι τυπω-
μένες με δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο. Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου, ποὺ πλαισιώ-
νεται ἀπὸ μιὰ ξυλογραφία, διακρίνονται στὸ κάτω μέρος τὰ δύο ἀρχικὰ γράμματα
τοῦ ὀνόματος τοῦ τυπογράφου Ν. Σ. καὶ ἡ φράση «Μιμηταὶ ἐστὲ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ».
Ἡ σελίδα 2 εἶναι λευκή.

B VI 5/17.

55

ΜΗΝΑΙΟΝ ΤΟΥ ΜΑΡΤΙΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΤΗΝ ΠΡΕΠΟΥΣΑΝ
ΑΥΤΩ ΑΠΑΣΑΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΝ, Μετὰ καὶ τῆς ἀναγκαιοτέρας
προσθήκης ΤΟΥ ΤΥΠΙΚΟΥ Νεωστὶ μετατυπωθὲν καὶ ἐπιμελῶς διορ-
θωθὲν παρὰ τοῦ Ἱεροδιδασκάλου Κυρίου ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΜΗΛΙΑ.
ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, ,αψξά'. 1761. Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννί-
νων. Con licenza de' Superiori.

Σὲ σχῆμα φύλλου, ἀπὸ 9 τετράδια, ποὺ τὸ καθένα ἔχει 8 φύλλα ἐκτὸς ἀπὸ
τὸ τελευταῖο (Ι) ποὺ ἔχει 10. Οἱ συνολικὰ 148 σελίδες, ἀριθμημένες, εἶναι τυπω-
μένες σὲ δύο κολῶνες καὶ με δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο. Στὴ σελίδα τοῦ
τίτλου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φράση «ΜΙΜΗΤΑΙ ΕΣΤΑΙ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ», διακρίνεται
τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ τυπογράφου. Ἡ σελίδα 2 εἶναι λευκή. Τὸ ἀντίτυπο εἶναι
δεμένο με τὸ Μηναῖο τοῦ Ἀπριλίου τῆς ἐκδ. τοῦ Ν. Σάρου, τοῦ 1768 (B.H. τ. 2,
ἀριθμ. 685).

B VI 5/17.

56

ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΜΕΓΑ Περιέχον πᾶσαν τὴν ἡμερονύκτιον Ἀκολου-
θίαν καὶ Παρακλητικὸς Κανόνας τῆς Θεοτόκου καὶ τοὺς Οἴκους. Τρο-
πάρια καὶ Κοντάκια τῶν Ἁγίων τοῦ ὅλου Ἐνιαυτοῦ, μετὰ τῆς Μετα-
λήψεως, καὶ ἄλλων ἀναγκαίων, ΚΑΙ ΠΑΣΧΑΛΙΩΝ ΕΤΩΝ νδ'. Νεω-
στὶ μετατυπωθὲν καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθὲν. ΕΝΕΤΙΗΣΙ,
,αψξγ'. Παρὰ Ἀντωνίω τῷ Βόρτολι 1763. Con Licenza de' Superiori.

Σὲ σχ. 8ο, ἀπὸ 30 τετράδια ποὺ τὸ καθένα ἔχει ἀπὸ 8 φύλλα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ

τελευταίο που έχει 10 φύλλα. Οι συνολικά 484 σ. είναι τυπωμένες με δύο χρώματα, κόκκινο και μαύρο. Στην αρχή του βιβλίου υπάρχουν άλλες viii σελίδες.

Ἡ σελίδα ii είναι λευκή, όπως και ἡ vii. Ἀπὸ τῆ σελίδα iii μέχρι τὴν vi ὑπάρχει ὁ πίνακας τῶν περιεχομένων καὶ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα. Στὴ σελίδα viii ὑπάρχει μία ξυλογραφία τῆς Ἁγίας Τριάδας. Ἄλλες ξυλογραφίες: σελ. 172, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τὸ Σταυρὸ· σελ. 368, ὁ Εὐαγγελισμὸς· σελ. 390, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς· σελ. 398, ὁ Θεοτόκος ἡ Βρεφοκρατούσα· σελ. 420, ὁ Ἄγγελος Φύλακας· σελ. 430, τὸ Ἅγιο Ποτήριον μετὰ τὸν Ἰ. Χριστὸ καὶ σελ. 456, ἡ εἰκόνα τῶν Ἁγίων Πάντων. Στὸ Μηνολόγιον ἐπίσης, ὑπάρχουν ἀρκετὲς ξυλογραφίες γιὰ τίς μεγαλύτερες ἐορτές. Ἀπὸ τὸ ἀντίτυπον λείπουν οἱ σελίδες 321 - 322 ποὺ περιεῖχον τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ (βλ. ἐπίσης τὸν ἀρ. 39), ὅπως σημειώνει στὸ πρῶτον φύλλον τοῦ ἀντιτύπου ὁ π. C. Korolevskij.

Τὸ Ὡρολόγιον δὲν περιέχει τὰ Πασχάλια 54 ἐτῶν, ὅπως λέει στὸν τίτλον, ἀλλὰ 51 ἐτῶν (1763 - 1814).

B VII 3/8.

57

ΑΙ ΘΕΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΕΡΩΝ ΗΜΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ, Ἦτοι τῶν προηγιασμένων. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. 1764. Παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

Σὲ 8ο σχῆμα, ἀπὸ 4 τετράδια τῶν 8 φύλλων ποὺ τὸ καθένα ἔχει ἀπὸ 8 φύλλα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τελευταῖον ποὺ ἔχει 4. Οἱ συνολικά 56 σελίδες, ὅλες ἀριθμημένες, εἶναι τυπωμένες μετὰ τὰ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρον. Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου, στὸ κάτω μέρος, διακρίνεται τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Γλυκεῖ. Ἡ σελίδα 2 εἶναι λευκή.

Τὸ ἀντίτυπον εἶναι δεμένο μετὰ τὸν «Ἀπόστολον» τοῦ 1769 (βλ. ἀρ. 59).

B VII 3/12

58

ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΙΚΟΝ Ἐν ᾧ περιέχεται ἅπαντα ἡ τῆς ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΙΚΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΔΙΑΤΑΞΙΣ, Ἦτοι τῶ Μεγάλῳ Ἐσπερινῷ καὶ τῷ Ὁρθρῳ, ΚΑΙ ΤΑΙΣ ΤΡΙΣΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙΣ. Τὰ νῦν μετατυπωθέν καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθέν. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, 1766. Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι. Con Licenza de' Superiori.

Σὲ σχῆμα 16ο, ἀπὸ 5 τετράδια ποὺ τὸ καθένα περιέχει ἀπὸ 8 φύλλα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τελευταῖον ποὺ ἔχει 4. Ὅλες οἱ σελίδες εἶναι συνολικά 72, καὶ τυπωμένες μετὰ δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρον. Ἡ σελίδα 2 εἶναι λευκή.

Ὁ Διάκονος ποὺ τὸ ἐκρησιμοποίησε ἔγραψε σὲ ἓνα λευκὸ φύλλον στὴν ἀρχή, ὅπως καὶ σὲ ἓνα ἄλλο στὸ τέλος, διάφορες λειτουργικὲς προσευχὲς καὶ τροπάρια, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιοῦναι στίς διάφορες τελετές. Στὸ πρῶτον φύλλον, εἰδικά, ὑπάρχουν οἱ ἐξῆς ἐκφωνήσεις:

«Κύριε σώσον τοὺς ἐνσεβεῖς Καὶ ἐπάκουσον ἡμῶν Πῶ ἐβδόμῃ τῷ παναγιωτάτῳ ἀρχιεπιμένῳ ἀκροῦ ἀρχιερεῖ μεγίστῳ πατρὶ καὶ μακαριωτάτῳ πάπα πολλὰ τὰ ἔτη. Ἰωάννου τοῦ πανιερωτάτου καὶ θεοπροβλύτου μητροπολίτου, τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Δυρράχίου (σβησμένο: ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου τῆς μεγάλης μακαιδωνίας), ἡμῶν δ' ἀυφθέντου καὶ δεσπότου πολλὰ τὰ ἔτη».

Ἡ λέξι «ἐβδόμῃ» ἔχει ἀντικαταστήσει τὴ λέξι «ἕκτῃ», ποὺ ἔχει σβησθῆ. Ὁ Ἰωάννης, Ἐπίσκοπος Δυρραχίου, ὑπῆρξε Ἐπίσκοπος στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο (βλ. βιοβιβλιογραφικὴ σημείωση ἀρ. 10).

B VII 1/26.

59

ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ Ἐπ' Ἐκκλησίας καθ' ἐκάστην κηρυττόμεναι. Νεωστὶ μετὰ τυπωθεῖσαι καὶ μετ' ἐπιμελείας διορθωθεῖσαι παρὰ τοῦ Ἱεροδιδασκάλου Κυρίου ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΜΗΑΙΑ. ΕΝΕΤΙΗΣΙ 1769. Παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con Licenza de' Superiori.

Σὲ 80 σχῆμα, ἀπὸ 20 τετράδια ποὺ τὸ καθένα ἔχει ἀπὸ 8 φύλλα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τελευταῖο ποὺ ἔχει 12. Οἱ συνολικὰ 328 ἀριθμημένες σελίδες εἶναι τυπωμένες με δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο. Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου διακρίνεται τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Γλυκῦ. Ἡ σελ. 2 εἶναι λευκή. Τὸ βιβλίον εἶναι βιβλιοδετημένο με τὸν ἀριθμὸ 57.

B VII 3/12.

60

ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΣΥΝ ΘΕΩ ΑΓΙΩ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΛΛΙΑΤΑΞΙΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΚΡΥΠΤΟΦΕΡΡΗΣ ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΜΕΝ ΔΗ ΣΥΝ ΤΩ ΨΑΛΤΗΡΙΩ, ΤΥΠΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΣΑΝ ΤΗΝ ΕΞΩ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΝ, ΚΑΤ' ΕΣΧΑΤΗΝ ΤΗΝ ΣΥΓΧΩΡΗΣΙΝ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ Εἰς χρεῖαν τῶν τῆς Ἰταλίας Μοναζόντων τοῦ οὐρανοφάντορος ΚΑΙ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ. ΕΞΑΜΗΝΟΝ Α'. ROMAЕ MDC-CLXXII. ΤΥΠΙΣ SAC. CONGREG. DE PROPAGANDA FIDE. PRAESIDUM ADPROBATIONE.

Σὲ σχῆμα 12ο. Περιγραφή τοῦ 1ου τόμου: προηγούνται 16 σελίδες χωρὶς ἀρίθμηση, ὅπου περιέχονται διάφορα ἔγγραφα σχετικὰ με τὴν ἔκδοση τοῦ Ὁρολογίου καὶ ὁ πίνακας τῶν περιεχομένων. Ἀκολουθοῦν 16 σελίδες ἀριθμημένες με ρωμαϊκοὺς χαρακτῆρες, ποὺ περιέχουν τὸ Μηνολόγιον καὶ ἡμερολογιακοὺς πίνακες. Τὸ κείμενον τοῦ Ὁρολογίου περιέχεται στις ἐπόμενες 700 σελίδες, ὅλες ἀριθμημένες με ἀραβικοὺς χαρακτῆρες καὶ τυπωμένες με δύο χρώματα, κόκκινο καὶ μαῦρο. Ἀκολουθοῦν ἀκόμη 104 σελίδες ἀριθμημένες με ἑλληνικοὺς ἀριθμοὺς (ρδ') ποὺ

περιέχουν διάφορες λειτουργικές ακολουθίες. Τὸ τελευταῖο φύλλο (σελ. ργ' - ρδ') ἔχει χαθῆ. Ἔχει χαθῆ ἐπίσης καὶ ἡ σελίδα τοῦ τίτλου, ποῦ θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἴδια μὲ ἐκείνη τοῦ δευτέρου τόμου, ἀπ' ὅπου καὶ τὴν ἀντιγράψαμε. Οἱ σελίδες 689-696 ἔχουν βιβλιοδετηθῆ μετὰ τὴ σελίδα 700. Ἐπίσης λείπουν οἱ σελίδες ιθ'-λ', ποῦ βρίσκονται ὅμως οἱ ἴδιες στὸ δεύτερο τόμο.

Περιγραφή τοῦ 2ου τόμου: Ἡ σελ. Π εἶναι λευκή. Οἱ ὑπόλοιπες 14, ἀριθμημένες μὲ ρωμαϊκοὺς ἀριθμοὺς, περιέχουν ὅ,τι καὶ στὸν πρῶτο τόμο. Οἱ σελίδες εἶναι καὶ σ' αὐτὸν τὸν τόμο 700. Τὸ περιεχόμενο ὅμως ἀλλάζει ἀπὸ τὴ σελίδα 465 τοῦ δευτέρου τόμου. Ἀκολουθοῦν ἀκόμη οἱ ἄλλες ρδ' σελίδες.

B VII 3.

61 (A1140) *

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΟΣ Περιέχουσα τὸν βίον αὐτοῦ, τοὺς πολέμους, τὰς ἀνδραγαθίας, τὰ κατορθώματα, τοὺς τόπους ὅπου περιώδευσεν, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ ἄλλα πλεῖστα πάνυ περιεργα καὶ ὠραῖα. Νεωστὶ τυπωθεῖσα καὶ ἐπιμελῶς διορθωθεῖσα παρὰ Ν.Γ. ,αωγ' ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, 1803. Παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

Σὲ σχῆμα 16ο, ἀπὸ 240 σελίδες. Ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Ν.Γ. κρύπτεται ὁ Νικόδημος Γεωργίδης, ἱερομόναχος, γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. Γ. Πλουμίδη, *Τὸ βενετικὸν τυπογραφεῖον τοῦ Δημητρίου καὶ Πάνου Θεοδοσίου (1755-1824)*, σ. 66, σημ. 4.

B XIII 6/23.

62 (A1141)

ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΓΙΑΣΜΟΥ. ΡΩΜΗ ΕΝ ΕΤΕΙ 1825. [Στὸ τέλος:] Romae MDCCCXXV. Apud Franciscum Bourlié.

Σὲ σχῆμα φύλλου, ἀπὸ 29 σελίδες καὶ ἄλλες 3 χειρόγραφες μὲ διάφορες ἀκολουθίες. Ἔχουν προστεθῆ καὶ δύο πίνακες τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς Ὑπαπαντῆς.

B XXVII 12.

63 (A1142)

ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΔΑΒΙΔ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΩΔΩΝ. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. ΠΑΡΑ ΦΡΑΓΚΙΣΚΩ ΤΩ ΑΝΔΡΕΟΛΑ 1830.

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ ἀκολουθοῦν τὴ συνεχῆ ἀρίθμηση τῶν προσθηκῶν στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία Γκίνη - Μέζα.

Σε σχήμα 16ο. άπό 184 σελίδες. Στο τέλος: «Η παρούσα Έκδοσις πωλείται Λ. Ι. 14. Βενετ.», πρβλ. Γκίνη-Μέξα 2000.

L

64 (A1143)

ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΔΑΒΙΔ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΩΣ
ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΩΔΩΝ. ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ. Παρά Νικολάφ Γλυκεϊ τῷ ἐξ
Ίωαννίνων. 1844.

Σε σχήμα 16ο, άπό 184 σελίδες. Στο τέλος: «Η παρούσα . . . » (βλ. άρ. 64).
B VI 1/2.

65 (A1144)

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ἢ ἔκθεσις ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑ-
ΛΙΑΣ, συντεθεισα και ἐκδοθεισα ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ Ι.Μ.
ΙΛΛΕΡΩ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ, ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟ-
ΛΙΚΟΥ ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΟΥ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ. Πρὸς
χρῆσιν τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του πιστῶν. ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ-
ΠΟΛΕΙ, ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ Α. ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΥ. 1844.

Σε σχήμα 16ο, άπό 2 + NZ + ις' + 302 + 8 σελίδες.
B XIV 7/21.

66 (A1145)

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, Συγγραφεΐσα μὲν
γερμανιστὶ ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. ΟΥΗΒΕΡΟΥ Δ.Φ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΚΤΛ.
ΕΝ Ε·Ι·ΔΕΛΒΕΡΓΗ, Μεταγλωττισθεισα δὲ ΥΠΟ Α. Ι. ΑΝΤΩΝΙΑ-
ΔΟΥ, Πρὸς χρῆσιν τῆς νεολαίας. Έκδίδεται δαπάνη Κ. ΑΝΤΩΝΙΑ-
ΔΟΥ. ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ. Ίστορία νεωτάτη. «Τάχος ἐπὶ πᾶσι
μέγιστον . . . και παραληπτέον πολλά». ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ Π.Δ.Ι.Σ. 56.
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΟΥ Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ. Ἀ-
πέναντι τῆς Ῥόμβης ἀριθ. 177. 1860.

Σε 8ο σχήμα, άπό 232 σελίδες. Ὁ α' τόμος, στή βιβλιοθήκη μας, τοῦ 1878· ὁ
β', τοῦ 1877· ὁ γ', τοῦ 1871. Πρβλ. Γκίνη-Μέξα 8043, 8873, 9405, και 10856.
B XIV 6/23.

BIBLIA AXRONOLOGHTA

67

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ.

Σε 80 σχήμα, από 26 τετράδια αριθμημένα με λατινικά και έλληνικά γράμματα. Τό κάθε τετράδιο έχει από 8 φύλλα, χωρίς αριθμηση, εκτός από τό τελευταίο, πού έχει 7. Στη σελίδα του τίτλου υπάρχει μία ξυλογραφία πού εικονίζει τή Σταύρωση του Χριστού. 'Η επόμενη σελίδα είναι λευκή. Με χέρι κάποιος προσπάθησε νά αριθμήση τά φύλλα, αλλά έκανε διάφορα λάθη: Τά φφ. συνολικά είναι 207 και όχι 202. 'Η εκτύπωση του βιβλίου έγινε πρὸς τό τέλος του ΙΕ' αιώνα, όπως φαίνεται από τους τυπογραφικούς χαρακτήρες και τό γεγονός ότι τά φύλλα είναι χωρίς αριθμηση.

B VII 3/19

68

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΛΩΡΑ. Περὶ ἀνωμάτων ῥημάτων. Περὶ σχηματισμοῦ τῶν χρόνων, ἐκ τοῦ χαλκονδύλου (sic). Τό τέταρτον του Γαζή, περὶ συντάξεως. Περὶ ἐγκλητικῶν. Γνώμαι μονόστιχοι ἐκ διαφόρων ποιητῶν. Κάτων. Ερωτήματα του Γουαρινου. EROTEMATA CHRYSOLORAE. De anomalis uerbis. De formatione temporum ex libro Chalcocondylae. Quartus Gazae de Constructione. De Encleticis. Sententiae monostichi ex uariis poetis. Cato. Erote-mata Guarini. VENETIIS Ex officina Farrea.

Σε σχήμα 240. Τά φύλλα, όλα αριθμημένα, είναι 180. Πιθανόν, τό βιβλίο, νά μὴν είναι ολοκληρο και νά έχουν χαθῆ φύλλα από τό τέλος. Στη σελίδα του τίτλου υπάρχει ἡ εικόνα ενός πτηνοῦ, τυπογραφικό σῆμα, μάλλον, του εκδότη. Στην επόμενη σελίδα υπάρχει στά λατινικά μιὰ ἐπιστολή του "Αλδου πρὸς τὸν Καίσαρα από τὴν 'Αραγῶνα, όπου ἀναφέρονται ὠρισμένα στοιχεῖα σχετικά με τις σχέσεις του "Αλδου με τὸν Μάρκο Μουσοῦρο.

B XIV 2/19.

69

IN HOC LIBRO HAEC CONTINENTVR. Constantini Lascaris Byzantini de octo partibus or[at]ionis Lib. I. Eiusdem de constructione Liber Secundus. Eiusdem de nomine & uerbo Liber Tertius. Eiusdem de pronomine in omni Idiomate loquendi, ac ut poetae utuntur opusculum. Cebetis Thebani Tabula. Plutarchi de his quae apud Homerum linguis. De literis graecis ac diph-tongis, et quemadmodū ad nos ueniât. De potestate litterarum

graecarum, & quo modo quis per se discat legere graeca uerba. Item quare Christus & Iesus sic scribimus Xps IHS. Cur in alpha-beto ypsilon quibusdam sio dicitur. Oratio Dominica & duplex salutatio ad Beatiss. Virginem. Symbolum Apostolorum. Euangelium diui Ioannis Euangelistae. Carmina Aurea Pythagorae. Phocylidis Poema ad bene, beateque uiuendum. Introductio per breuis ad hebraicam linguam. Omnia haec cum interpretatione latina.

Σὲ 80 σχῆμα. Τὰ φύλλα συνολικά εἶναι 285, ὅλα χωρὶς ἀρίθμηση. Ἴχει γίνεи μιὰ ἀρίθμηση μὲ τὸ χέρι σὲ σελίδες (570). Τὸ κείμενο, ὅπως λέει ὁ τίτλος, ὑπάρχει στὰ λατινικά καὶ στὰ ἑλληνικά. Στὴ σελ. 2 καὶ 3 ὑπάρχει μιὰ ἐπιστολή, γραμμένη στὰ λατινικά: «BERNARDUS IVNTA PETRO VICTORIO PAVLI FILIO».

B XIII 1/17.

Μάρκος Φώσκολος
Pontificio Collegio Greco
di S. Atanasio, Roma